SAYI: 26 FİYATI: 2000 TL. (K.D.V. dahil)

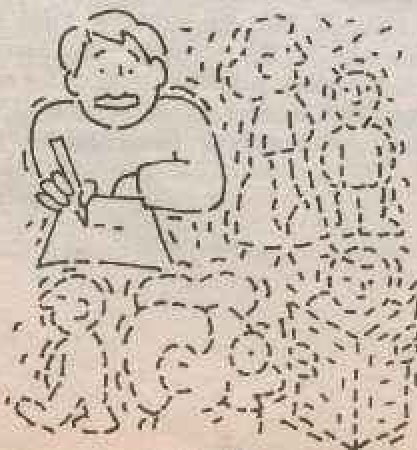
Görüş

EKONOMİ VE POLİTİKADA

AYLIK DERGİ OCAK 1989

Yeni bir yıl. Demokrasi açısından gerçekten yeni bir yıl olabilecek mi? Baskının, işkencenin yerini tüm yurttaşların özgür bir biçimde bedenlerine, haklarına saldırılmadan onurla yaşayabilecekleri bir ülke olabilecek mi yurdumuz? Bu soruların cevabını sadece demokrasiye ihtiyacı olanların etkinliği belirleyebilir. Yine de yeni yılınız kutlu olsun!

SADUN HOCA'YA MEKTUP

BİRLİK VE YASALLIK

Başlangıçta sol parti şeklinde adlandırılan öngörü hem yasal mücadele olanaklarını değerlendirme hem de mücadeleleri böyle bir üst örgütlenme aracılığıyla biraraya getirme noktasından hareket ediyordu. Son üç yıllık süre amaçlanan yasal partinin kapsam ve niteliği konusunda netleşmelere, yakınlaşmalara neden oldu; meşruiyet zemininin genişlemesiyle birlikte yasal örgütlenme ve birlik sorununun bir defada çözümü gündeme geldi.

BİR İŞKENCE SÖYLEŞİSİ: Aziz Çelik, Hüseyin Baş

İÇİNDEKİLER

YENİ YILINIZ KUTLU OLSUN

Kötü bir yıl geçirdik. Demokrasiyi hak edecek bir etkinlik, yeterli bir örgütlenme çabası gösterilemedi. Baskılar, tutuklanmalar, hapishanedekilere çile çektirmeler, kitap-dergi toplatmalar ve işkence tüm hızıyla sürdü. Böyle bir yılı geride bırakırken okurlarımıza 1989 için iyi bir yıl dileğinde bulunmamız garip gelebilir. Ama insanoğlu en kötü anlarında bile umutlu olabilmeyi bilir. Yeter ki bu umut, kendisini gerçekleştirmek için gereken mücadele azminden ve mücadeleden yoksun olmasın.

İşte bu yüzden Görüş Dergisi'ne 1988 yılında katkıda bulunan; **Sadun Aren, Erdal Atabek, Tektaş Ağaoğlu, Mehmet Akdağ, Öztin Akgüç, Mehmet Aka, Nurcan Akça, Tülay Arın, Özen Aşut, Asaf S.Akat, Mustafa Altuntaş, Aydın Aybay, Sina Akşin, Korkmaz Alemdar, Ömer Ağın, Zeynep Avcı, Oya Baydar, Nabi Belekoğlu, Ergin Cinmen, Münir Ceylan, Ömer B. Canatan, Gül Çakır,Besim Çeçener, Tevfik Çavdar,Halit Çelenk, Murteza Çelikel, Mehmet Domaç, Güney Dinç, Mahmut Dikerdem, Gönül Dinçer, Koray Düzgören, Reşit Ergener, Semih Gemalmaz, Gültekin Gazioğlu, Gencay Gürsoy, Şükrü Gürel, Haluk Gerçek, Şehmus Güzel, Ethem Gönenç, Veli Gürcan, Arif Gülöksüz, Tahir Hatipoğlu, Guss Hall, Alpaslan Işıklı, Reha İsvan, Yüksel İnel, Rasih Nuri İleri, Erol Kulaksızoğlu, Ahmet Kaçmaz, Mehmet Karaca, Celal Kanat, Ahmet Kahraman, Nuri Karacan, Arslan Başer Kafaoğlu, Yakup Kepenek, Cem Kınalı, Emre Kongar, Uygur Kocabaşoğlu, Yıldırım Koç, Sami Kırkağaçlı, Uğur Kökden, Şükran Ketenci, Zülal Kılıç, Sabahattin Kerim, Herkül Millas, Aziz Nesin, İlber Ortaylı, Baskın Oran, Oğuz Oyan, Kenan Orçun, Süreyya Örgen, Coşkun Özdemir, Güray Tekin Öz, Kenan Öztürk, Musa Özdemir, Yavuz Sabuncu, Ayşe Sarı, Kenan Somer, Emil Galip Sandalcı, Mehmet Sonuç, Mehmet Salim, İzzettin Siller, Mustafa Sönmez, Veysi Seviğ, Muzaffer Sencer, İlhami Soysal, Nail Satlıgan, Semay Taneri, Halim Toğan, Sezgin Tüzün, Taner Timur, Zafer Toprak, Saffet Uygur, Tomris Uyar, Zafer Üskül, Sait Üner, Yaşar Yiğit, Haluk Yavuzer, Nergis Yazgan, Yalçın Yusufoğlu** ile birlikte sizlere daha iyi bir yıl diliyoruz. Yeni yılınız kutlu olsun.

□

İsmail Şentürk öldü. DİSK Tekstil Sendikası'nın 3. Bölge temsilcisiydi, İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi'nin kurucu ve yöneticilerindendi. İzmir'deki tüm sendikacıların ağabeyi idi.

İsmail Şentürk öldü. Yalnızca ekonomik mücadeleyle yetinen bir işçi olmadı. Yalnızca demokrasiyle, insan haklarıyla ilgilenen bir aydın olmadı. İsmail Şentürk siyasi mücadeleye katılmıştı, işçi sınıfı bilimine bağlıydı, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin üyesiydi.

İsmail Şentürk öldü. Onunla birlikte işçi sınıfının bir parçası da öldü. Evet, işçi sınıfı her gün yeni parçalar kazanıyor. Ama bu parçaları uzun bir sınav bekliyor; kendilerini geliştirmeleri, yarının sosyalist toplumunun bir prototipi haline gelmeleri için zaman, emek, dayanıklılık gerekiyor. İyi günleri geride bırakıp kötü günlere dayanabilmek gerekiyor. Herkesin "her şey yıkıldı" umutsuzluğuna kapıldığı günlerde "daha her şey yeni başlıyor" diyebilmek gerekiyor. İşsizliğin, çoluk-çocuk geçiminin karabasanında "bu dünyayı değiştirmek bana mı kaldı" dememeyi gerektiriyor. Kısacası işçi sınıfı bilimine bağlanmak yetmiyor. Ona bağlı olarak ölebilmeyi becermek gerekiyor. İşte bu yüzden İsmail Şentürk öldüğünde işçi sınıfının kaybettiği parçayla, aynı gün kazandığı yeni parçaların değeri aynı değil. İşte bu yüzden İsmail Şentürk'ler öldü.

İşte bu yüzden onun anısını GÖRÜŞ okurlarıyla paylaşmak gerekiyor. ■

Görüş
AYLIK DERGİ

Kapak ve İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 2000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 18.000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

DARBENİN SUÇLUSU DARPHANE OLURSA

Türkiye 12 Eylül askeri darbesiyle girmiş olduğu rejimden çıkmışmıydı ki şimdi yeni bir darbeyle o rejime geri dönsün?

Son zamanlarda gene darbeden sözediliyor. İşveren kuruluşlarının düzenledikleri panellerde ya da çeşitli vesilelerle verilen demeç ve mülakatlarda darbe sözcüğü ekonomik krizle birlikte anılıyor. Gazeteler, haftalık dergiler darbe hakkında görüş soruyorlar. Bu arada, eski darbeciler hangi koşullarda darbe yapılabileceğini bile açıklıyorlar. Köşe yazarları darbe ihtimallerini irdeliyorlar vb., vb.

Büyük çoğunluk darbeye karşı çıkıyor. Biz de bu sayede, demokratik bir ülkede yaşadığımız için, darbe olasılıkları reddedildiği ve demokrasiye sahip çıkıldığı için gönenip duruyoruz. Demek ki, diyoruz, demokrasimiz şimdilik tehlike altında değilmiş. Demokrasinin nimetlerinden bol bol yararlanmaya devam edebilecekmişiz!

Tabi, aklımıza şu sorular da gelmiyor değil: Türkiye ekonomisi 1970'lerin sonlarında girdiği ekonomik krizden çıkmışmıydı ki, şimdi **yeni** bir ekonomik krize girmiş olsun?

Ve de Türkiye 12 Eylül askeri darbesiyle girmiş olduğu rejimden çıkmışmıydı ki, şimdi **yeni** bir darbeyle o rejime geri dönecek olsun?

Darbe tartışmalarının iş çevreleri ve onların akademik titre sahip birtakım sözcüleri tarafından başlatılmış olması, darbe ihtimalinin -kimilerine göre gereğinin- ekonomik duruma bağlanması, argümantasyonu güçlendirmek için 12 Eylül öncesindeki ekonomik durumun, % 100'lük enflasyonun, yatırımların durmasının ve sosyal patlamalar olasılığının örnek gösterilmesi 12 Eylül darbesinin gerçek nedeninin ekonomik bunalım olduğunun, 12 Eylül'e gerekçe yapılan anarşi-terör tekerlemesinin bir bahaneden başka bir şey olmadığının itirafından başka bir anlama gelmiyor.

Nitekim, darbeye ilk davetiye 12 Eylül'den bir yıl önce, 1979 kısmi seçimleri öncesinde ilk kez İşveren Sendikaları Konfederasyonu genel başkanı tarafından ekonomik durum ve işçi grevleri gerekçe gösterilerek "ara rejim" talebiyle çıkarılmış ve iş çevrelerine yakınlığı bilinen birtakım profösörler tarafından işlenmeye başlanmıştı.

12 Eylül öncesindeki perde arkası gelişmeler üzerine yayınlanan incelemeler ise o zamanki Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'ın generallere brifing yaptığını, ekonomik durumu anlatarak, 24 Ocak kararlarının başarıya ulaşması, ekonomiyi düzlüğe çıkarabilmesi için onları bir an önce harekete geçmeye, askeri müdaheleyi geciktirmemeye ikna etmeye çalıştığını ortaya koydu.

12 Eylül ekonomisinin baş düzencisi Turgut Özal halen iktidardadır. 12 Eylül'le kurulmuş olan rejimin başbakanıdır. 24 Ocak kararlarından bu yana dokuz yıl, bu ekonominin biricik uygulanabilme koşulu olan rejimin kurulmasından bu yana ise sekizi aşkın yıl geçmiştir. Sonuç % 100'lük enflasyondur, "ekonomik dar boğazlar" edebiyatıdır, kemer sıkma (daha doğrusu sıktırma) politikasının derinleştirilmesidir ve 1989'un daha da zor bir yıl olacağının herkesçe dile getirilmesidir. Veriler gösteriyor ki, darphane 89'da 88'dekinden daha az çalışmayacaktır. İşverenlerimiz ise darbe gerekçesi olarak en çok darphanenin yoğun faaliyetini göstermektedirler.

Darbe daha gitmeden yeni bir darbeden söz edilebilir mi? Aziz Nesin bir konferansında "yeni bir darbe olabilir mi?" şeklinde kendisine sorulan bu soruya soruyla yanıt vermiş, "Darbe mi? Ne darbesi? Özal kendi kendisine karşı mı darbe yapacak?" diye durumu veciz bir şekilde özetlemişti.

Darbe gitmemiştir, yani miyadını doldurmamıştır, ama on yıllık sürenin sona ermesine şunun şurasında fazla bir zaman da kalmamıştır.

Her on yılda bir askerin gelmesinin 1990'ı, 91'i çağrıştırması konunun ironik yanıdır, ama bu acı bir ironidir. Çünkü her on yılda bir gelen darbeler - ve son gelenin henüz gitmemiş, yani gönderilememiş olması - askeri darbeleri ve askerin politika üzerindeki vesayetini geniş kesimlerin gözünde pek de olağanlaştırmıştır, adeta meşrulaştırmıştır.

Darbeler ülkemizin politik yaşamının mutad bir parçası haline gelmiştir. Herkes buna o denli alışmıştır ki, "darbe olur mu, olmaz mı", "darbenin koşulları var mı, yok mu" diye tartışılmaktadır. Pek çok kimse, sanki erken seçimden bahseder gibi darbeden sözetmektedir. Hatta son günlerde darbe konusu erken seçimden çok daha fazla konuşulmaktadır.

Darbeye karşı çıkanların büyük çoğunluğu da, askeri müdahaleleri peşinen, kökten ve **her koşulda** reddetmemekte, sadece bugünkü konjonktürü incelemekte, darbe koşullarının bulunmadığını söylemekte, Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 darbe girişimlerinin başarısızlığını örnek vermektedir.

Sanki ülkemiz ilanihaye askeri darbelere mahkummuş, sanki askeri müdahaleler ülkemizin kara yazısıymış gibi herkes peşinen askerin yönetime el koyma hakkını ona tanımakta, sadece bu hakkı hangi koşullarda kullanabileceği üzerinde tartışmaktadır. Böyle olunca, hem iş çevreleri başları her sıkıştığında askere başvurmayı müktesep hak gibi görmektedirler, hem de askerin içinde kendilerine görev düştüğünde koruma ve kollama nöbetini devralma ateşi yakıcılığını korumaktadır.

Şayet sosyal demokrat ana muhalefet partisinin başkanı 12 Eylül'ü kaçınılmaz ilan ediyorsa, parti yönetimi bazı milletvekillerinin 12 Eylül'ü parlamentoda tartışma taleplerini parti disiplini yoluyla bastırıyorsa, şayet iki kez darbeye muhatap olan eski başbakan ve partisi "orduyu kızdırmayayım, iş çevrelerini ürkütmeyeyim" diye darbelerle ve darbecilerle hesaplaşmaya girmiyorsa ve şayet demokrat ya da liberal bilinen yazarların, çizerlerin büyük çoğunluğu askeri müdahaleyi ilkesel olarak reddetmeyip, ona konjonktürel açılardan bakıyorlarsa ve bu olgular toplumun geniş kesimlerinin bilincinde her türlü darbenin ve darbeciliğin kesinlikle reddedilmemesine, darbelerin politik yaşama ait olağan - hatta periyodik - fenomenler olarak görülmesine hizmet ediyorsa ve nihayet 12 Eylül'ün sekizinci yılında toplumun önüne 89 sonrası Çankayası için 12 Eylül'ün iki liderinden başka bir alternatif çıkarılamıyorsa durum tek kelimeyle acıklıdır.

Son zamanlardaki darbe tartışmalarının en ibret verici yanı budur. Çok partili rejime geçildiğinden bu yana az gitmişiz, uz gitmişiz, ama yönetimin ve politikanın sivilleşmesi yolunda bir arpa boyu yol gidememişiz demektir. ■

1990'LI YILLARA BİR ADIM KALA

Önümüzdeki yıl da demokrasinin savunulması, Türkiye'nin dünyadaki gelişmelere paralel bir şekilde yeniden yapılanması ise sol düşüncenin ve onun siyasi örgütlerinin görevidir.

Değişim ve yeniden yapılanma çağımızın simgesi haline geldi. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, kapitalist ve sosyalist evren arasındaki yarışma, bilimsel ve teknolojik alanda düşünme gücünü bile bulamayacağımız inanılmaz atılımları oluşturdu. Yüz yılımızın son on yıllık dilimine girerken önümüze açılan bu yeni ufuğun değerlendirilerek kesin bir barışa ve toplumsal ilerlemeye, refaha dönüştürülmesi insanlığın ilk görevi haline geldi. Kabul etmemiz gerekir ki barışa insanoğlu hiçbir kez böylesine yakın olmamıştır. SSCB Devlet Başkanı Gorbaçov'un Birleşmiş Milletler Assemblesi'ndeki konuşması, savunma paktları olgusunu da sarsacak gelişmelerin ilk adımı olarak nitelenmektedir. Çevre sorunlarına karşı duyarlılık beklenenin de ötesinde artarken buzlar arasında sıkışan balinaların kurtarılması sırasındaki Sovyet-Amerikan işbirliği bu doğrultudaki uluslararası dayanışma düşüncesini güçlendirmiştir. Nihayet Ermenistan Cumhuriyeti'nin Güney Bölgesindeki deprem nedeniyle gün ışığına çıkan uluslararası yardımlaşma da insanların barışa, dayanışmaya bunların da ötesinde refahı paylaşmaya ne denli hazır olduklarını ortaya koymuştur. Dünyada böylesine umut dolu gelişmeler olurken Türkiye'de neler olmaktadır. Başka bir deyişle Türkiye değişen, yeniden yapılanan, demokrasinin, açıklığın yeni boyutlarını yaşama geçirmeğe çalışan böyle bir dünyada nasıl yer alacaktır, hatta alabilecek midir? Aydınların ve toplumsal kesimlerimizdeki bütün insanlarımızın öncelikle düşünmesi ve harekete geçmesi gereken bir sorudur bu...

Türkiye değişen, yeniden yapılanan demokrasinin, açıklığın yeni boyutlarını yaşama geçirmeye çalışan bir dünyada nasıl yer alacaktır?

Geride bıraktığımız yıl, ülkemizde bir çok sorunun doruklaşmaya başladığı, buna karşın bazı umut ışıklarının da göründüğü bir yıl olmuştur. Şurası gerçektir ki Türkiye'deki toplumsal dinamikler ağır da olsa harekete geçmeğe başlamıştır. Ne var ki bugünkü iktidar her türlü toplumsal devinimi engelleyici tutumunu sürdürmektedir. Muhalefeti oluşturan siyasal partiler de böyle bir devinimi yakalamaktan, canlandırmaktan, hatta bir yerde yönlendirmekten uzak bulunuyor. Sendikaların önemli bir bölümü ekonomik mücadelenin kısır döngüsü içerisinde çırpınırlarken, bir avuç aydın ve yürekli kişi bir kaç derneğin çevresinde demokrasi, insan hakları doğrultusunda savaşım vermeğe çalışmaktadır. Görülen odur ki demokrasi ve hürriyet savaşımında dernekler ve dergiler, tarihte olduğu gibi, yeniden öncülüğü almışlardır. 1988 yılı içersinde gelişen olaylara baktığımızda, şu noktalarda yoğunlaşmaların olduğunu görmekteyiz:

İnsan hakları ihlalleri aynı şiddetiyle sürmektedir. Sorgulamadaki işkencelerin yanı sıra, hapishanelerdeki yaşam koşullarını daha da kötüleştiren Ağustos genelgesinin yarattığı açlık grevleri bu konudaki duyarlılığımızı da ortaya çıkarmıştır. Basın organlarının, biri dışında, inanılmaz suskunluğu yanı sıra solda olduğunu ileri süren ana muhalefet partisi bile grevleri şiddet olayı biçiminde nitelendirmekten kaçınmamıştır. Buna karşın yurdun dört bir yanından vatandaşlar gazeteye verdikleri ilanlarla, çeşitli gösterilerle olayı kınamaktan korkmamışlardır. Özetle, bu konuda toplumun duyarlılığına karşın kurumlar duyarsızlığı tercih etmişlerdir. Politik göçmenlerin havaalanından ya geri gönderilerek, ya da tutuklanarak karşılanması da gene insan hakları ihlâlinin bir başka göstergesi olmuştur. Kutlu ve Sargın'ın bir yılı aşkın tutukluluklari bütün dünya gözünde ülkemizi yaralayacak bir olgu olmaya devam etmektedir.

Demokraside yapaylık devam etmektedir. Son halkoylaması sonuçları bu yapaylığın boyutunu sergilemiştir. % 35 evet oyuyla bir iktidar yerini koruyabilmektedir. Son bütçe tartışmalarında Sayın Başbakan, Bush'un ABD başkanlık seçimlerinde ancak % 26 dolayında oy aldığını söyleyerek kendini, daha doğrusu söz konusu çarpıklığı savunmuştur. Oysa olayın ABD'de de olması demokrasinin yapaylığı olgusunu değiştirmez. Bu yapaylığın sürdürülebilmesi için toplum kesimlerinin, özellikle emeği ile yaşamını kazanan kesimlerin pelteleştirilmesi doğrultusunda bütün kitle iletişim araçları elbirliği ile çalışmaktadırlar. Yaşamı neredeyse olanaksız hale getiren zamlar ve insan haklarının ayaklar altına alınması karşısında sessiz duran yığınların bir Galatasaray maçı için ayağa kalkması bu pelteleşmenin en somut örneğidir. Demokrasi açısından tek olumlu işaret Anayasa Mahkemesi'nin Sosyalist Parti'nin kapatılması isteğini reddetmesidir. Bu olay gelecekteki gelişmelere umutla bakmamızın belki de tek nedenidir.

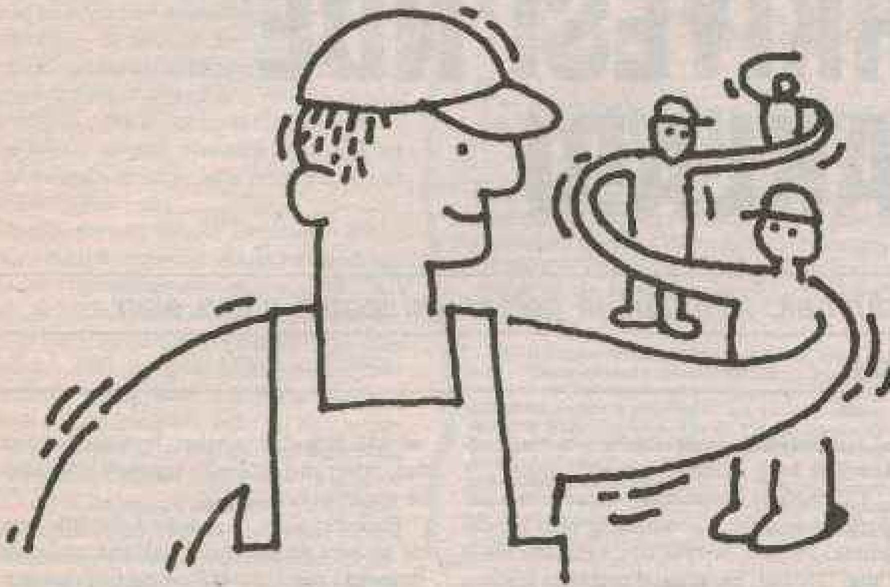
Ekonomideki dar boğaz şiddetlenerek sürmektedir. 1988 yılında enflasyon % 90 düzeyine ulaşmıştır. Gelir dağılımındaki adaletsiz yapı kökleşmeğe devam etmiş, işsizlik artmıştır. Dış ve iç borçlanma ise ekonomideki tüm kararları etkileyecek konuma erişmiştir. Bu sorunların, uygulanan ekonomik model ya da onun paralelindeki bir başka model tarafından çözümlenmesi söz konusu değildir. Böylece ekonomik sorunlar bütün ağırlığı ile gelecek yıllara devredilmektedir.

Eğitim ve sağlık alanındaki metalaşma ve yozlaşma olanca hızıyla devam etmektedir. Başbakan bütçe müzakereleri sırasında, Meclis kürsüsünden bu metalaşmanın süreceğini açıkça ifade etmiştir. Özellikle sosyal güvenceden yoksul kesimlerin, dar gelirli vatandaşların bundan etkilenmemesi düşünülemez.

Siyasal partilerdeki sıkıntılar had safhadadır. Özellikle ana muhalefet partisindeki orta sağ kimlik arayışı kendisine bağlanan umutları sarsacak düzeye erişmiştir. 1989'un solda yeni arayışlara gebe olduğu iyice ortaya çıkmıştır.

Temel sorunları bir anlamda düzeltmeden devir alacak olan 1989'daki beklentilerimiz neler olabilir? Bunları da özet olarak aşağıdaki gibi yansıtabiliriz:

1989 bütçesi, bu yıl boyunca karşılaşılacak ekonomik sorunların habercisidir. Bilindiği gibi 32.9 trilyonluk bu bütçede yaklaşık % 50 oranında transfer harcamaları yer almaktadır. Bunlar geniş ölçüde iç ve dış borç ödemelerine yöneliktir. Öte yandan savunma harcamalarının dışında eğitim, sağlık ve yatırıma gülünç denecek miktarlar ayrılmıştır. Bütün bunların yanı sıra bütçenin resmi açığı 4.4 trilyon olarak belirtilmektedir. Buna dış borç ödemelerinde dolar paritesinin ikibin lira olarak tespitinin gerçekçi olmamasından doğacak açığı da eklememiz gerekir. Eğer 1989'da ortalama dolar değeri üçbin lira düzeyinde olursa bunun yaratacağı ek finansman gereksinimi 4 trilyondur. Görülüyor ki

sadece borç ödeyen ve savunma harcamaları yapan bu bütçenin görünen açığı 8-10 trilyon arasındadır. Bu nereden karşılanacaktır. Yeni vergi yasaları bu açığı kapatacak nitelikte görülmemektedir. KİT zamları, fonlara yönelik ek istemler de bu ölçekteki bir açığı kapatamaz. Geriye kalan iki yoldan biri borçlanma, diğeri de yeni emisyondur. İktidarın önümüzdeki yıl bu iki yolu da deneyeceği açıktır. Borçlanmanın % 100 dolayındaki bir faiz oranıyla mümkün olabileceği meydandadır. Gerek bu düzeydeki bir faiz oranı, gerekse yeni emisyon, enflasyon oranının da % 100 dolayında olabileceğini gösteren kanıtlardır. Faiz oranındaki yükseklik yatırımları doğrudan etkileyecektir. 1989'da gerek özel, gerekse kamu yatırımlarının gerileyeceğine, dolayısıyla işsizliğin daha da şiddetleneceğine kesin gözüyle bakabiliriz. Dış borçlanmada bir tıkanıklığın olmaması, süresi gelen borç dilimlerinin ve faizlerinin ödenmesine bağlıdır. İktidar yetkililerinin ısrarla borç ertelenmesine karşı olduklarını söylemeleri bu borç ödemelerinin vaktinde yapılacağını göstermektedir ki bu durumda ihracatı daha da arttırmak için TL'nin dolar ve diğer yabancı paralar karşısında değer yitirmesi vazgeçilmez olmaktadır. Bu da enflasyonu kamçılayacak bir diğer olaydır.

Görülen odur ki 1980'den bu yana ısrarla uygulanan ekonomik model tıkanmıştır. Uluslararası alanda bu tutucu ekonomik modelin hâlâ savunulmakta oluşu bizde de bir model değişikliğini, en azından bugünkü iktidar ve onu destekleyen kesimler açısından, olanaksız kılmaktadır. Bu durum tıkandığı açıkça ortada olan bu modelde direnileceği izlenimini güçlendirmektedir. Buna benzer bir durumla 1930'lu yılların başında karşılaşılmıştı. Dünya ekonomik bunalımının rüzgarı Türkiye'ye ulaştığı zaman ülke büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Başlangıçta bu dar boğazı aşmak için yapay da olsa bir özgürlük ortamına gereksinim duyulduğu için "Serbest Fırka" kuruldu. Ne var ki bu özgürlük ortamından kısa sürede vazgeçildi ve katı, ideolojik bir baskı dönemine girildi. İsmet İnönü'nün desteğiyle çıkan Ali Naci Karacan'ın inkılâp gazetesinde, bir başmakalede, açıkça faşizme övgü düzüldü. Falih Rıfkı, Moskova-Roma adlı yapıtında gene benzeri bir yaklaşımı sergiledi, nitekim bu baskıcı yapı CHP'nin kurultayında tek partiye övgü, çok partili yaşama sövgü noktasına kadar getirildi. Ne var ki siyasal anlamda böylesine baskıcı bir düzen yaratılırken ekonomik anlamda "serbesti"nin reddedildiği devletçi ve programlı bir modele kayıldı. 1989'da da benzeri bir gelişmeyle karşılaşacağız demek yanlış olur, ama tutucu ekonomik politikanın bu dar boğazı aşabilmek için yeniden yapay demokrasinin güçlendirildiği bir baskıcı dönemle karşılaşılması olasılığı gözden ırak tutulmamalıdır. Hatta bu arada seçici ve özgürlük odaklarını kuşatıcı bir siyasal yapıyla da karşılaşabiliriz.

Yerel yönetim seçimleri Türkiye'deki siyasal yapı yönünden önemlidir. Bu seçimlerin sonucunda üç olasılıkla karşılaşmamız mümkündür:

i- ANAP'ın oyların % 35-40'ını alması durumu. Böyle bir durumda ANAP sivil toplumda sağ ideolojik tabanını daha da güçlendirici politikalarla iktidarını sürdürecek, yığınların kısmi de olsa onayına dayanarak yeni ekonomik tedbirlerle tıkanıklığı aşmağa çalışacaktır.

ii- SHP'nin % 30'un üzerinde oy alması ve ANAP'ın % 30'un altında kalması halinde yeni bir seçim gündeme gelebilir. Bu seçimle iktidar ve tüm ekonomik sorunlar SHP'nin tek başına, ya da bir ortakla kuracağı koalisyona bırakılabilir. Bu gerçekleşmesi zor olan bir olasılıktır.

iii- ANAP'ın oy kaybı ve SHP ile Doğru Yol'un oy kazanması halinde ise bugünkü meclis içerisinde bir ulusal koalisyona gidilmesi düşüncesi öne çıkacaktır. Hatta ekonomideki bunalımın İsrail'de olduğu gibi geniş tabanlı bir koalisyonla çözülmesi fikri dolaştırılacaktır. Bu olasılık diğerlerinden daha güçlü görülmektedir. Nitekim son günlerde iş çevrelerinde yapılan konuşmalar, siyasi alanda bazı yaklaşımlar bu düşüncenin şimdiden oluşturulmaya ve kökleştirilmeye başlandığını gösteren kanıtlardır.

1989'un bir başka önemli olayı Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Bu konuda da çeşitli olasılıklardan söz edilebilir. Ama bunların hepsi yerel seçimlerin sonuçlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Özal'ın ya da ANAP'ın göstereceği bir adayın Meclis'ce seçilmesi, yerel seçimlerden ANAP'ın güçlü çıkmasıyla doğru orantılıdır. Aksi takdirde ister halk tarafından seçilsin, isterse Meclis kararıyla seçilsin Evren'in Cumhurbaşkanlığı gündeme gelecektir. Özellikle geniş tabanlı bir koalisyon halinde Evren'in süresinin uzatılması kaçınılmaz bir olgu gibi karşımıza çıkmaktadır. Böylece yeni Cumhurbaşkanının seçimi 1992'deki yeni meclise bırakılmış olacaktır. Eğer geniş tabanlı bir koalisyona SHP katılacak olursa (ki durum onu göstermektedir) tutucu ekonomi politikanın girdiği dar boğazın bütün yükü sosyal demokratlar tarafından sırtlanılmış olacaktır. O takdirde, halka daha bir bol gömlek vaadeden sağ partilerden biri 1992'de kolaylıkla iktidara gelebilecek, belki de 21. yüzyıla kadar sürecek bir sağ iktidarın temeli atılacaktır.

Açıkça görülmektedir ki önümüzdeki yıl da demokrasi gündemin birinci maddesini oluşturacaktır. Demokrasinin savunulması, Türkiye'nin dünyadaki gelişmelere paralel bir şekilde yeniden yapılanması ise sol düşüncenin ve onun siyasi örgütlerinin görevidir. Sağın demokrasiye gereksinimi yoktur ve gerçek anlamdaki bir demokratik yaşamdan da korkmaktadır. Türkiye'de sol bugünkü görünümüyle böyle bir görevi üstlenebilecek midir? Bir kere sol derken neyi anladığımızı sergilememiz gerekir. Şurası kesindir ki sol düşünce ve onun siyasal yaşamdaki örgütleri ilk çağlardan günümüze kadar tüm sol düşüncelerin uzantısıdır, mirasçısıdır. Bunların herhangi birini reddetmek, gelişim çizgisini yadsımak demektir. Türkiye'de sol düşünce Batı'daki sosyalist düşüncenin mirasçısı olduğu kadar, Şeyh Bedrettin'den, Anadolu'daki özgürlük direnişçilerinden, Nazım'a kadar uzun bir yolun izleyicisi olmak zorundadır. İşte bu nitelikteki sol düşüncenin ve siyasal örgütlerinin ortak hareketidir ki Türkiye demokrasisinin tüm kurum ve kurallarıyla işlerlik kazanmasına yardım edecektir, yol açacaktır, sahiplenecektir ve geliştirecektir.

1989'daki cumhurbaşkanlığı seçimi, yerel seçimlerin sonuçlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır.

Soldaki birliğin önemi-hatta yasallığın önemibu noktada açıkça ifadesini bulmaktadır. Soldaki yasal birlik ve ortak hareket bir önce altını çizdiğimiz dar boğazların aşılmasında, ekonomide ve siyasal yapıda yeni seçeneklerin yaşama geçirilmesini sağlayacak tek yoldur. Bu bağlamda Türkiye işçi sınıfına ve onun örgütlerine yani sendikalara da büyük görevler düşmektedir. 1989 Türkiye işçi sınıfının ve sol düşünceli evlatlarının sınav yılıdır. Bu da başarılacaktır. ■

M.Semih Gemalmaz

1988 TÜRKİYESİ'NDE İNSAN HAKLARI

İnsan hakları ihlallerine karşı durmak, tüm ulusun geleceğini ipotek altına alan sapmaları da önlemek çabasıdır.

Bir yerde ve bir zamanda insan hakları durumunu araştırmak demek, insan haklarının ne denli kurumsallaştırıldığını, daha açık deyişle, hakların tanınıp, korunması ve geliştirilmesi için ne yapılıp yapılmadığını saptamak demektir. Daha da basite indirgenirse, insan haklarına saygı gösterilip gösterilmediğini gözlemek çabasıdır bu.

İnsan haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi biçimindeki koparılmaz üçlü süreci, bir zorlama ile yapay biçimde parçalasak ve örnek olsun sadece koruma süreci bakımından baksak bile, 1988 Türkiyesi'nde hak ihlalleri olgusunun kabarıklığı ürkütücü boyutlardadır.

Serinkanlı her bakışın olgusal gerçeğe ilişkin bu saptaması karşısında şunu düşünmek olanaklıdır. Türk insanını 1988'de de çevreleyen bir temel açmaz, devingen olaylar sürecinin yoğunluğu içinde, hak ihlallerinin boyutlarını gözden kaçırmak olmuştur. Belki bu aylaklıkta, son sekiz yılın dinmeyen korku rüzgarı, istenildiğinde gidip oy kullanan sınırlar içersinde bir siyasal insan olgusu ve bütün bunları kısmen yaratan ama en çok pekiştirip koruyan bir hukuksal-siyasal toplumsal örgütlenim modeli ve insanları bu modele uyarlayan bir kültür siyasası nedenler olarak usa gelebilir.

İnsan haklarının kurumsallaşması istemini yoğunlaştırma bakımından gelecek umut vericidir ve yüzeyde gözlenen oransız tepkisizlik aldatıcıdır.

Ne var ki, bu nedenle listesi ne denli uzatılırsa uzatılabilsin ya da etkisinin boyutları ne olursa olsun, sadece sağduyunun bile insanlara "dur" dedirteceği insanlık dışı eylemler vardır. İşte bunların başında işkence ve her tür kötü muamele gelmektedir. Ve Türkiye'de, dar bir zaman dilimi içerisinde, en azından son sekiz yıldır sistemli bir çığlık olan işkenceye uğrama şikayeti olgusu vardır. 1988'de, azalmak yerine yükselen, ölümler, açlık grevleri, onulmaz sakatlıklar, göstermelik mahkumiyetler ve ikiyüzlüce insan hakları sözleşmelerine imza atmalar ile somutlaşan işkence ve kötü muamele gerçeği vardır[1].

Türkiye'nin demokratik unsurlarının her düzlemdeki özverili savaşımı bir yana konduğunda, Türkiye'de 1988'de çıkan karşı ses, o "dur" tepkisi, paradoksal olarak, yıldırımın boyutlarıyla orantılı olmamıştır denebilir.

Hatta, yüzeydeki belirişi bakımından o denli orantısızdır ki, eski gasıplar demokrasi havariliğine hayasızca soyunup, pastadan yeniden büyük paylar almanın hesaplaşmasını açıkça yapabilmektedirler. 1988 Türkiyesi'nde uykuları kaçanlar, yalnızca eski maşalar, piyonlar olmuştur[2].

Yüzeydeki tepkisizliğin orantısızlığını pekiştiren başka insan haklarına aykırı uygulamalar da görülmüştür 1988 Türkiyesi'nde. Ölüm cezasına mahkum edilen 150'yi aşkın kişinin yazgısı halen Meclisin elindedir. Siyasal ortamın dengeleri içerisinde infaz edilmeyen bu mahkumiyetler, bu kişilerin kurtulmuş sayılacakları biçimindeki hastalıklı bakıştan arınılabilirse, hukuksal durumun belirsizliği ve tek tek bu kişilerin yaşamı üzerinde çekinmesizce oynanan kumarın dehşet verici boyutları içinde kavranabilecektir.

1988'de 12 Eylül yargılaması sürmüştür[3]. Halen tahliyeyi (aklanmayı demiyorum) bekleyen sanıklar vardır. Bu yargılamanın amaçladığı ve getirdiği adaletin ipliği pazara çıkmıştır[4]. Dahası hangi ölçüte bakarak anladıkları sadece söyleyenlerce biliniyor olan demokratik - sivil yönetime geçildiği övünüsü ortalıkta dolaşmaktadır, ama olağanüstü yargı tüm kurumları, süreçleriyle sürmektedir. Bunun meşru olmasa da yasal temeli vardır ve 1988'de bu konuda bir yasa değişikliği yapmak girişimi bile söz konusu değildir[5].

Öğrenci ve çalışan gençlik, 1987'nin, 1986'nın, daha öncesinin tüm sorunlarını 1988'de de yaşamaktadır. Örnek olsun, üniversite gençliği, vize kabusundan kurtulmak, demokratik bir üniversite istemek suçlarını işlediği için her türlü provokasyona getirilmiş[6] ve sonuçta okuma haklarının gaspından, tartaklanıp yargılanmaya dek bir dizi uygulamayla karşılaşmıştır.

Düşünceyi açıklama, 1988'de de, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna da tamamiyle koşut olarak, ciddi "gözealma"ları gerektiren bir alan olmuştur. Sansür, gizli açık her biçimi ile vardır. Kültürel yaşamda tek seslilik, renksizlik, beğeni düzeysizliği ve hatta yer yer bayağılık söz konusudur. Ama sistem o denli hoşgörüsüzdür ki, bırakın sanatsal ve bilimsel yetkinliği olan yapıtları, bu sistemin öz evladı "devrimci arabesk" garabeti bile sansüre uğramıştır.

Pasaport alma, ülkeden çıkma, ülke içinde bir yere yerleşme gibi hakların kullanımı önündeki engeller 1988'de kaldırılmamıştır. Tersine, bunlara ek olarak, ülkeye girme hakkı önünde ciddi sorunlar gözlenmiştir. Sayıları binleri bulan ve ülke dışında yaşayan siyasal göçmenlerin büyük bölümü ülkeye dönmeye başlamıştır. Bu dönüşler, 1987'de dönenlere yapılan uygulamalar karşısında yeni bir riski göze almadır. Kötü muameleye uğramama güvencesi pratikte yoktur. O kadar ki, önceki dönenler, kötü muamele ve temel hak ihlallerini, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu önüne götürüp kabul ettirerek, bu durumu uluslararası düzeyde tescil ettirmişlerdir[7]. Öte yanda, 1988 dönüşünü risk kılan bir başka olgu, yargılanacak olanların adil, tarafsız, demokratik ve olağan bir yargı önünde bulunmaları hakkının, ne hukuksal ne de pratik koşulları 1988'de yoktur. Dahası, siyasal göçmenlerin bir kısmı yurttaşlıktan çıkarılmıştır. İnsan Hakları Hukuku açısından bakıldığında, bu nitelikteki uygulamaların ülkeye girme hakkını ihlal ettiği, çünkü bir tür "zorunlu sürgün" tasarrufu anlamına geldiği kabul edilmektedir.

1988 Türkiye'sinde bir olay insan hakları bakımından tarihe geçmiştir. Türk Başbakanı, seçimler nedeniyle gündeme gelen Anayasa tartışmaları bağlamında, Anayasa'nın açık bir hükmü için "bir kerecik uygulamayız" demiştir. Yazılı ve görsel basın-yayın aracılığı ile Türk kamuoyu önünde yapılan bu açıklama, sadece yönetime egemen keyfiliğin us almaz bir işareti değildir. Bundan daha ötede, çok değil üç-dört yıl önce anayasal düzeni ihlal suçundan ölüme mahkum edilen insanlar gerçeği karşısında trajik bir çelişkidir.

Yönetimdeki bu anlayışın Meclis önünde bekleyen idam cezası dosyaları için şu formülü önerişi 1988'in bir işareti olarak belirginleşmiştir. Başbakan, "yeni bir formül bulup şimdiye kadar Mecliste bekleyen dosyaları müebbete çevirir, bundan sonra geleceklerden bir kaç tanesini infaz ederiz" demiştir[8]. Ölüm cezasının kaldırılması söz konusu olmadığı gibi, kapsamlı bir genel af da yönetimin gündeminde değildir; dahası böyle bir niyet bile yoktur. Nitekim Adalet Bakanı da, hikmeti kendinden menkul biçimde, "toplumda aslında cezaların az olduğu yönünde bir temayül bulunduğu" görüşünü ileri sürmüştür[9].

Yaşı 15, suçu komünizm övgüsü

İzmir Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde komünizm propagandasından yargılanan 15 yaşındaki Melih Çalayoğlu, hâkime şöyle diyordu: "Hâkim amca biz bu konuları Almanya'da hep konuşurduk, Türkiye'de suç olduğunu bilmiyordum."

İZMİR (Cumhuriyet Ege Bürosu) — "Hâkim amca, biz Almanya'da bu konuları hep konuşurduk. Bizim Türklerin çok olduğu semtlerde Deniz Gezmiş'in, Mahir Çayan'ın resimleri de vardı duvarlarda. Türkiye'de de konuşmak normal sandım, Türkiye'de demokrasi var sandım. Bunların suç olduğunu bilmiyordum..."

Bu sözler k... ...lerin başına hiçbir şey gelmiyor. Burada da suç olacağını düşünmemiştim. Türkiye'de de demokrasi var sanıyordum.

"Nasıl? Türkiye'de demokrasi olmadığını mı söylüyorsun sen?"

— Yani bunları konuşmanın suç olduğunu bilmiyordum. Evet, ben arkadaşlarıma komünizmden söz ettim, ama bunda ne var bilmiyorum...

Melih Çalayoğlu'nun savunması böylece sürüyor. Hakkında TCK'nın 141/5. maddesi gereğince 5 yıl hapis cezası istenen Melih Çalayoğlu, ilk duruşmanın ardından cezaevinde düştüğü bunalım nedeniyle geçen hafta E.Ü. Tıp Fakültesi Hastanesi'ne kaldırıldı. Burada haftanın belirli günleri tedavi görecek.

Çalayoğlu'nun ilk duruşmada avukatlığını yapan **Cengiz Dipçin**, son gelişmeler konusunda **"Melih için çok kaygılıyım"** diyerek şunları söyledi:

"Bu çocuğun içinde bulundu-

▲15 yaşında, demirparmaklıklar ardında. Suçu: Almanya'da doğduğu için Türkiye'de komünizmi övmenin suç olduğunu bilmemek; okul koridorlarında ne olduğunu dahi pek iyi bilmediği bir düşünceyi kendi gibi 15 yaşındakilerle konuşmak. İşte 1988 Türkiyesi'nde insan haklarından bir görünüm.

1988 Türkiyesi'nde kronikleşen yalnızca insan hakları ihlalleri değildir; kaçınılmaz biçimde bu siyasanın resmi formülleri de kronikleşmiştir. Örnek olsun, "geçiş dönemi", "hızla demokratikleşildiği", "insan hakları sözleşmelerinin onaylandığı", vb. gibi savsözlerdir bunlar. Ne ki, ne kurumsal düzeyde ne de pratikte, sistemi evrensel insan hakları standartlarına uyumlu hale getirecek somut adımlar atılmamıştır.

Üstelik, mevcut sınırlar içerisinde - genişletici, amaçsal yorumlamalarla hakların korunması ve geliştirilmesinden vazgeçtik - kalarak, hak ihlalleri karşısında mağdurları koruyucu kararlar pratiğini yargı yerleri üretememiştir. Türk Anayasa Mahkemesi, bireylerin insan haklarından çok devleti koruma işlevini o denli benimser oldu ki, bazı üyelerin 12 Eylül hukuk rejiminin ideologluğuna ve savunmanlığına soyunarak açıkları yol[10], 1988'de yüksek mahkeme yargıçlığından emeklilik sonrasında yönetimin hukuk danışmanlığına atanmayı kurumsallaştırmıştır. Ulaşılan bu aşamada sorun, yargıçların saygın kişilik ve geçmiş hizmetlerini değerlendirme boyutunu aşmıştır. Bireylerin kişisel tasarrufları anlamına indirgenemez. Aralanan bu kapıdan geçen, yargının, insan haklarını korumada biricik, meşru, etkin, çağdaş insan hakları standartlarının ışığında dirençli kararlar üretebilmesine dayalı saygınlığı üzerinde kuşkuların doğması olmuştur.

Sadece bazı temel hak kategorileri açısından bakıldığında bile görülen bu kapsamlı insan hakları ihlalleri listesi, insan haklarının bütüncüllüğü bağlamında irdelendiğinde çok uzun bir içerik kazanıyor. Bu olgular, uluslararası düzlemde de, insan hakları alanında çalışan örgütler, hatta diplomatik misyonlar tarafından saptanıyor, doğrulanıp kayda geçiriliyor, kınanıyor, sanıldığından çok daha ciddi biçimde gelecekte Türkiye'ye karşı izlenecek siyasaları belirleyecek birikim oluyor. Bu anlamda düşünüldüğünde 1988 ihlalleri yalnızca acılarını verdiği o yılı belirlemiyor, ama Türkiye'nin zorlu gelecek dış siyasa gerçeklerini de oluşturuyor.

Bu nedenle ihlallere karşı durmak, bir tek, somut vak'ada acıyı dindirmek, mağduru kurtarmaktan ibaret değildir. Tüm ulusun geleceğini ipotek altına alan sapmaları da önlemek çabasıdır.

Türkiye'nin 1988'de İnsan Hakları durumunu bir kara tablo olarak kısmen aydınlatan bu verilere karşın, neden gelecek umut vericidir? İhlal yoğunluğu ile tepki düzeyinin orantısızlığı, Türkiye'nin üzerine ölü toprağı serpildiğini mi gösteriyor?

İnsan haklarının kurumsallaşması istemini yoğunlaştırma bakımından gelecek umut vericidir ve yüzeyde gözlenen oransız tepkisizlik aldatıcıdır.

Çünkü Türk halkı 1988'de, 1980 darbesi ile nelerin amaçlanmış olduğunu; bunun uzun, kapsamlı düşünülmüş bir plana dayandığını; meşruiyet kalkanı yapılan anti-terör gerekçelemesi için yıldırının tırmanmasının beklenildiğini; hatta bu tırmanışa, sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına karşın, "yetkimiz yok ya da az" savları ile dolaylı katkıda bulunulduğunu; gerek askeri yönetim gerekse sonrasında üst düzey yöneticiler arasındaki kamuya ve yargı önüne yansıyan - Rabıta olayı, MİT Raporu olayı, vb. gibi - iç hesaplaşmaların niteliğini görmüştür.

Çünkü Türk halkı 1988'de, sivil yönetim görünümü altında, gerçekte insan haklarına saygı gösterilmediğini; genel af çıkarılmadığını; ölüm cezasının, olağanüstü yargının kaldırılmadığını; temel hak ve özgürlükler önündeki, evrensel standartlarla açıkça çelişen sınırlamaların, Anayasa'dan disiplin yönetmeliklerine dek mevzuatın bütünü içerisinde yer almaya devam ettiğini; pratikte ise bu içi boşaltılmış hak ve özgürlüklerin bile işlevsiz hale getirildiğini; yapılan ve yapılamayan seçimlerde oy pusulalarının rengiyle oynamaya dek varan keyfi erk kullanılmalarını; 1989'da boşalacak cumhurbaşkanlığı için daha 1988 başında yürütülen kampanya ve hesaplaşmaları; Yarı-Başkancı nitelikleri olan rejimi Başkancı rejime dönüştürme çabalarını görmüştür.

"Seçimden önce zam yapacak kadar enayi olmayan" bir yönetim altında Türkiye, 1988'de katlanarak artan dış borç - yönetime göre bu, katlanarak artan dış itibarımızdır aslında - ve % 100'lere vuran enflasyon gerçeğini yaşamıştır.

Bütün bu gözlemler, yaşamalar, deneyimler, içinde barındırdığı kendi tepkisini biçimlendirmekte ve Türkiye'de sadece demokratik unsurların görünürdeki savaşımı değil, ama kitlesel düzeyde insan haklarını kurumsallaştırmaya yönelik bir birikim ve çaba[11] söz konusudur. Geleceği tüketmeyen de bu gerçektir. ■

DİPNOTLAR

1) 1988'in ilk altı ayında işkence nedeniyle ölen 5 kişinin vak'ası Af Örgütü'ne rapor edildi. 1987'nin bu döneminde ise 17 vak'a raporu ulaşmıştı. Amnesty International, Turkey Briefing, Nov. 1988, sf.10

2) Örnek olsun, Mamak Askeri Cezaevi eski müdürü Albay Raci Tetik'in açıklamaları.

3) Adalet Bakanlığı verilerine göre, Nisan 1988'de, 5300'den fazla kişi Askeri Mahkemelerde yargılanmaktadır. Bunların yaklaşık 1400'ü halen gözaltında ve bazıları da yedi yılı aşkın bir süredir cezaevindedir.

4) Örnek olsun, 811 kişinin yargılandığı Fatsa olayları davasında, 1985 yılında dava yargıcının mahkemede aktarmasına göre, Erzincan Sıkıyönetim Adli Müşavirliği Adli Sekreteri şu açıklamayı yapmıştı: "Bu solcuların yargılandığı bir davadır. Varolan deliller, daha doğrusu işkence altında alınan ifadeler, onları mahkum etmeye yeterlidir. Daha fazla soruşturma yapmaya ve yasal delil bulmaya gerek de yoktur." Amnesty International, Turkey Briefing, November 1988, sf: 13

5) Aynı suç için sanıklar, suçun işlendiği zamana da bağlı olarak değişik yargı manzumeleri önünde bulunmaktadırlar. Yukarıdaki dip notta belirtildiği gibi, halen sıkıyönetim mahkemelerinde yargılananlardan başka, 1984 Mayısı'ndan bu yana faaliyet gösteren DGM'ler ile sıkıyönetimin kalkması ile Mayıs 1984 arasında işlenen suçlar için sivil mahkemelerde yargılananlar vardır. Anayasal kurum haline getirilen DGM bağlamında, olağanüstü yargının sürmesi sorunu olanca çarpıcılığı ile 1988'in de gündeminde kalmıştır.

6) Polisin, kız öğrencilere provokatif sarkıntılık eylemleri şikayete konu olmuş ve basında çıkan haberlere göre, fakülte yönetimleri "her iki tarafın da genç olduğu" biçiminde bu şikayetlere yaklaşmıştır. Bu haberler, tekzip edilmemiştir.

*7) **Cumhuriyet**, 28/7/1988, "Kutlu ve Sargın'ın İşkence Başvurusu Kabul Edildi" başlıklı haber.*

*8) **Cumhuriyet** 18/2/1988, "İdamlara Özal Formülü" başlıklı haber.*

*9) **Cumhuriyet**, 14/2/1988, Adalet Bakanı O.Sungurlu'nun açıklaması, "Vatandaş Cezaları Az Buluyor" başlıklı haber röportaj.*

*10) **Cumhuriyet**, 5/5/1987, Anayasa Mahkemesi Başkanı Orhan Onar, katıldığı Avrupa AYM Konferansı'na ilişkin izlenimlerini bir basın toplantısı ile açıklarken, Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısının değiştiğini, bazı kısıtlamaların anlayışla karşılandığını ve Türkiye'de bütün temel hakların yasalarda bulunduğu ve bunlara uyulduğunu savunmuştur.*

*11) Bireysel başvurunun kabulünden sonra, "dul maaşının bağlanması" ya da "kiracısının tahliyesi" gibi nedenlerle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurular yapılmıştır. **Hürriyet**, 16/4/1988. Bu olgu, adı geçen sistem konusunda bilgilendirilmesi gereğini gösterdiği (bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "İşkencenin Önlenmesinde Ulusalüstü Hukuk", Görüş Dergisi, Ekim 1988, s.23, Sf: 6-7) gibi, Türk insanının, hukuksal sorununu olanak bulduğunda ulusalüstü yargı yerlerine de götürmede tereddüt etmeyeceğini ve bir de, Türk yargısına, belki de bir anlamda, artık güveninin sarsıldığını düşündüren son derece önemli anekdotlardır.*

BİR İŞKENCE SÖYLEŞİSİ

"Türkiye İşkenceye Karşı Uluslararası Sözleşmeyi İmzaladı!..."

Hüseyin Baş, Aziz Çelik. Her ikisi de sendikacı. Her ikisi de işkence gördüler. Türkiye'nin işkenceye karşı uluslararası sözleşmeleri imzalamasından sonra gerçekleşti bu işkence.

Hüseyin Baş 1974'te Metal İş kolunda işçiliğe başlamış, 1980 yılına kadar işyeri temsilciliği yapmış. Maden-İş Sendikası'nın Genel Yönetim Kurulu'na seçilmiş. 1980 darbesinden sonra işten çıkarılmış, tutuklanmış, yargılanmış ve beraat etmiş.

Aziz Çelik İstanbul Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Kristal-İş Sendikası'nda eğitim konularında çalışmaya başlamış, sendikanın bütün basın, yayın ve eğitim faaliyetinin sorumluluğunu üstlenmiş.

▶Sizler gözaltına alınmadan önce Türkiye işkence sözleşmesini imzalamıştı ve ilk imzalayanlardan biri olduğunu söyleyerek övünüyordu. Gözaltı sürenizi İstanbul ve Ankara emniyetlerinde geçirdiniz. Başınıza gelenleri ayrıntılı olarak anlatmanızı diliyoruz sizden. Hüseyin, önce sen tutuklanmanı anlatır mısın?

"İşkence sözleşmesine güveniyorsan o burda geçmez. Onu Dışişleri imzaladı. Biz İçişlerine bağlıyız!"

1988'in 24 Martı'nda bir sivil memur gelerek emniyete gelmem gerektiğini, ifademin alınacağını söyledi. Beni Gayrettepe 1. Şube'ye götürdüler. 1. Şube'deki sorgularda sürekli sen eski sendikacısın, Komünist Parti üyesisindir, Kutlu'yu tanırsın vb. şeyleri soruyorlardı. Ben de sendikacılık yaptım, yargılandım ve beraat ettim, sizin son sorduğunuz şeylerle herhangi bir ilgim yoktur, ben kendi işimle ilgileniyorum dedim. Bu söylediklerime inanmadılar. Beni bir merdiven aşağıya indirip oda gibi bir yere soktular. Bana soyunmamı söylediler ve ben soyunmayacağımı söyleyince kendileri soydular. Yatırarak ayaklarıma vurmaya başladılar. Tahtadan değil lastiktendi vurdukları sopa. Yaklaşık 40-50 sopayı saydım ama bir yerden sonra ayaklarım hissizleştiğinden ne kadar vurduklarını bilemiyorum. Daha sonra ayağa kaldırdılar beni. Yere su dökerek suyun içinde zıplamamı söylediler. Ayakların şişmemesi için kendilerine göre "düzeltme" yapıyorlardı. Ve bu bir hafta boyunca tabanların altına hamur açar gibi sürekli devam etti. "Hamur açma" deyimi onların deyimi.

Bir hafta boyunca anlattığım işkence yöntemleriyle söylediklerini kabul ettirmeye çalıştılar. Bir hafta sonra, bana Ankara'ya gideceksin dediler. Perşembe gecesi saat 10'da Ankara'ya geldim. Beni Ankara Emniyeti'nin 6. katına çıkardılar ve orada hücreye attılar. Sabah 10-10.30 civarında gözlerimi bağlayarak bir odaya getirdiler ve "anlat bakalım" dediler.

Ben anlatacak bir şey yok, İstanbul'da ifade verdim dedim. Beni orada çırılçıplak soydular. Cinsel organımla ayak parmağıma elektrik bağladılar. Üzerime su dökerek ıslattılar ve sürekli elektrik vermeye başladılar.

▶Elektriği nasıl veriyorlar?

Gözler bağlı olduğu için göremiyordum. Ama anladığım kadarıyla manyetolu bir aleti çevirerek yapıyorlar. Her çevirişte vücuda elektrik doluyor ve tahammül edilmez bir ağrı duyuluyor. Çok hızlı çevirdiklerinde akım çok şiddetli oluyor ve seni iki kişinin tutması güçleşiyor. Çırpınıyor ve yere yıkılıyorsun.

Uzunca bir süre elektrik işkencesinden sonra yeniden hücreye koydular beni. Hücreden gece 10-11 sıralarında yeni bir sorgulama için beni yine dışarı çıkardılar. Bu sefer aynı yere değil, tuvaletin yanındа demir kapılı bir odaya götürdüler. 6. katın tuvaletinin yanında olduğunu daha sonra tuvalete gidip gelirken öğrendim odayı. O odada aynı şekilde "soyun" dediler bana. Reddedince zorla kendileri soydular. Düşünebiliyormusunuz, Nisan'ın başında, Ankara'nın soğuğunda gece yarısından sonra soğuk bir suyun içerisindesiniz.

▶Suyun içine mi sokuyorlar?

Hayır, hortumla su tutuyorlardı üzerime. Bu korkunç bir şey! Yani insanın bütün vücudunun hareketi duruyor. Biraz da sarhoş gibiydiler. Uzun süre su tuttular üzerime ve donacak gibi olduğumda biraz ara verip tekrar su tutuyorlardı.

Uzun süre soğuk su tuttuktan sonra "Sen hiç Filistin Askısı'nı duydun mu?" dediler bana. Gazetelerden okudum ama ne biçim birşey olduğunu bilmiyorum dedim. "Birazdan öğreneceksin" dediler. Ellerimi bileklerime bant gibi birşey sararak arkadan bağlayıp tavanda makara gibi birşeye asıyorlardı. Çektikleri zaman vücudum arkadan kasılıyordu. Burada asılı olarak uzun süre tutmuyorlardı, çünkü insanın kürek kemiklerinin çıkması söz

▲**Hüseyin Baş.** *"Ankara'nın soğuğunda geceyarısı hortumla su tuttular üstüme. Bu korkunç bir şey."*

konusu. Belli bir süre tutup tekrar bırakıyorlar. Çekiyorlar, bırakıyorlar. Ve sonunda askıdan indirip kenara bıraktılar beni. Yeniden soğuk su tutuyorlar ve hep aynı şeyi soruyorlardı.

Bir zaman sonra tekrar hücreye bıraktılar beni. Bir gün boyunca titremekten uyuyamadım ve ısınamadım.

Gündüz herhangi bir kimse gelip sorgu yapmıyordu. Gece, sanırım yine aynı saatlerde, 12-01 aralarında, yine soğuk suya tutup askıya asarak ve askıdayken elektrik vererek işkence yaptılar. Bu böyle bir hafta boyunca devam etti.

6 Nisan'da DGM'ye çıkarıldım. Orada savcının da yazdığı ifade ile 6 Nisan'da tutuklandım, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'ne gönderildim. Altı aya yakın cezaevinde kaldım.

▶Aziz Çelik, bir de senin başına gelenleri dinleyelim.

Ben sendikada çalışıyordum, aşağıdan telefon edip Paşabahçe'den iki işçi gelmiş görüşmek istiyorlar dediler. Gelsinler dedim. Gelenleri hiç tanımıyordum. Size nasıl yardımcı olabiliriz dedim. Biz Paşabahçe'de çalışıyoruz, sendikaya üye olmak istiyoruz dediler. Sonra bir tanesi, ben komserim hemşerim, burayı arayacağız dedi. Kimliklerini göstermelerini istedim. Sonra odayı, defterleri ve benim özel eşyalarımı aradılar. Mümkün olduğu kadar sessiz davranıp kimseye sezdirmeden götürmek istiyorlardı beni. Ben diretince yöneticilerden birini çağırtıp birlikte Gayrettepe'ye götürdüler bizi.

İstanbul Emniyeti'nde aşağıya indirip 14 no'lu hücreye koydular beni. Havasız ve ışıksız bir hücreydi.

▶Ranza var mıydı?

Evet ranza ve döşek vardı. Benim bulunduğum yerde 15 kadar hücre vardı ve benim hücremle hemen hemen aynıydı. Daha içerilerde daha karanlık ve havasız yerler-hücreler vardı.

O gece kaldık. Ertesi günü evime götürdüler beni. Evde arama tarama yaptılar, sonra tekrar emniyete döndük.

Akşam trenle Ankara'ya gittik. Ankara Emniyeti'nde 6. kata çıkardılar beni. 6. kat, DAL grubuna bağlı özel D masası dedikleri bir yermiş. Kapıda GİRİLMEZ yazıyordu. GİRİLMEZ yazan kapıdan girdik. 6. katta siyasi bölüm uzunca bir yer. Buranın bir bölümünde hücreler var. Epeyce yürüdükten sonra arada odalar ve tuvalet, onlardan sonra da işkence yapılan yer var.

▶İşkence yapılan yer tuvaletin yanında mı?

Tuvaletin ve lavaboların hemen yanında. Onu şöyle çıkardım. Arada tuvalete giderken yürüdüğüm süre ile o demir kapılı odaya kadar yürüdüğüm yol aynıydı. Ayrıca oradan fayanslar görünüyordu. İşlemlerim bittikten sonra gözlerim bağlı olarak sorguya aldılar beni, sözlü sorgu odasına. Bilinen iddiaları yinelediler. Ben bu iddiaları reddedince, "Nokta dergisi okuyor musun?" dediler, okuduğumu söyledim. "Peki Sedat Caner'in anlattıklarını okudun mu?" dediler. İddiaları yinelemeye başladılar. Yine reddedince gözlerim bağlı olduğu halde tekme tokatla dövmeye başladılar. "İşkence sözleşmesine güveniyorsan, o burada geçmez. Burası Ankara Emniyeti. Akşam seninle görüşeceğiz" dediler. Bir duvarın önünde başparmaklarımla duvara dayanarak saatlerce ayakta durdurdular beni. Ayaklarım ve ellerim korkunç derecede karıncalanıyor ve uyuşuyordu. Saat 11'de sorguya aldılar beni. Yine aynı iddialar. Sendikacılara korkunç küfürler, aşağılayıcı ve korkutmaya yönelik sözler söylüyorlardı. Ben yine iddiaları reddedince, birisi "onbaşı, ameliyathaneyi hazırla" dedi birine. Çok büyük olasılıkla, daha sonra gözlerim açıldığında da muhatap olduğum bu sesin İbrahim Dedeoğlu'na ait olduğunu sanıyorum. Gözlerim bağlı olarak götürüldüm bu "ameliyathaneye" Yere yatırdılar beni. Basınçlı bir su sıkmaya başladılar üzerime. Öyle basınçlıydı ki bu su, bazen ağzımdan ya da burnumdan girdiğinde beyne kadar gidiyordu. Ellerimle yüzümü kapatmaya çalıştığımda korkunç küfürlerle kollarıma vuruyorlardı. Suyla yapılan işkencenin en kötü yönlerinden biri de, cinsel organlara su sıkıldığında korkunç bir acı veriyor insana. Öyle korkunç ki bu su işkencesi, abartma olmasın, bir ara suyun tazyikiyle yerden yukarıya havalandığımı hissettim. O gece yoğun olarak su işkencesine tabii tuttular beni, sonra saat kaçtı bilmiyorum, tekrar hücreme götürdüler.

Bana yapılan sorgulama gündüz sözlü ve çok yönlü, gece ise işkence şeklindeydi. Gündüz 4-5 grup tarafından sözlü sorgulanıyordum. Beni genellikle gece geç saatlerde çıkarıyorlardı. Yine beni gece işkence odasına aldılar. Kollarımı ıslak havlularla sardılar. Onbaşı diye hitap ettikleri sarıyordu havluları. Daha sonra tanıdım onu, Karslı birisi, dazlak kafalı.

▶İşkencecilerin hepsini tanıyor musun? Tarif edebilir misin?

Dört tanesini tanıyorum. Birisi İbrahim Dedeoğlu olduğunu biliyorum. Sesinden bağırmasından, küfüründen. Daha sonra beni DGM'ye götürdüğünde, doktordan getirildiğimde açıkça gördüm onu ve ismini öğrendim. Birisi şişmanca, Adanalı, kambur suratlı, 35-38 yaşlarında, saçları gür ve siyah, kara benizli. Bunların fotoğrafları 7-8 Ekim tarihli Sabah gazetesinde çıktı. Kartal Demirağ'ın sağında, solunda ve arkasında yer alan üç kişi. Bana işkence yapan timin elemanları bunlar.

En çok uygulanan işkence yöntemi Filistin Askısı. Ellerimi kalın bir iple arkadan bağlayıp beni sandalyenin üzerine çıkardılar. Sehpa gibi. Sandalyeyi yavaş yavaş çektikleri zaman omuz kaslarımda korkunç bir kasılma oluyordu. Yavaş yavaş yere indiriyorlardı sonra. Yere sadece ayak başparmaklarımla basacak kadar indiriyorlar ve bu parmaklar ağırlığı kaldıramadığı için yükünüz yine omuzlarınızda korkunç bir kasılmaya ve acıya neden oluyor. Bağırmak, bütün gücünüzle bağırmak ihtiyacı duyuyorsunuz. Askıdayken aynı zamanda hem tazyikli suyla ıslatıyorlardı hem de elektrik veriyorlar ve bir yandan da sorgulamaya devam ediyorlardı.

İşkenceli sorgum Salı gününden Cuma'ya, 4 gün sürdü. Son gece bana artık senin işin bitti, DGM'ye göndereceğiz dediler. Fakat o gün DGM'ye çıkamadım. Yetiştiremediler. Pazartesi günü DGM savcılığına çıkardılar tutukluluğuma karar verildi ve cezaevine kondum. İşkence sonrasında gerek psikolojik baskı, gerekse gördüğüm fiziki işkence etkisiyle sarılık oldum ve on gün tedavi gördüm. Tutuklandıktan 4,5 ay sonra da çıktığım ilk duruşmada tahliye edildim. ■

▲Aziz Çelik. "Filistin askısında sandalyeyi yavaş yavaş çektiklerinde omuz kaslarımda korkunç bir kasılma oluyordu."

BİRLİK İÇİN NE DEDİLER?

Birlik konusundaki soruşturmamıza gelen yanıtları yayınlamaya devam ediyoruz.

Oktay Etiman: Senteze ulaşmak

TİP ve TKP'nin varlıklarını ayrı partiler olarak sürdürmeleri bana mahiyetini pek anlayamadığım bir olgu olarak görünmüştür. Bundan dolayı, iki partinin birleşme kararı almış olmaları bende doğal olmayan bir sürecin sona ermesi izlenimini bıraktı. TSİP de eğer ortaya konan yaklaşımı benimsiyorsa bu birliğin dışında durmasının mantıklı bir açıklaması olamaz. Ancak, izleyebildiğim kadarıyla TSİP bazı konularda farklı tutumlar içinde.

Üç parti, eğer ortak bir platformda görüş birliğine varır ve yeni bir yapı ortaya çıkarırsa, bu, aynı fikirlerin birden fazla örgüt tarafından dile getirilmesi gibi bir yanlış içine girilmemesi bakımından olumludur. Ancak, bence, bugün devrimci hareket sadece eski kalıp ve düşünce tarzlarını koruyan parti, grup ve kişilerin yanyana gelmeleriyle Türkiye'nin önündeki sorunların çözümüne katkıda bulunmayı bekleyemez. Bu, olsa olsa, farklı akımların kendi aralarında yakınlaşmaları sonucunu doğurur. Bir boyutuyla birlik getirirken, öteki boyutuyla da bölünmüşlüğü yaratır. Farklılıklar olmayacak mı? Kuşkusuz olacak. Fakat, içinde bulunduğumuz bu ağır koşullarda, bence, tarih bizden bütün eski bakış tarzları ve kopuklukları aşarak devrimciler arası ilişkilerde yeni bir yaklaşım içine girmemizi bekliyor. Önümüzdeki sorunları aşmamızın akla uygun yolu, parti, grup, çevre kimliklerinin üzerinde ve dışında başka bir senteze ulaşmaktır. Bu sentez demokratik engellerin aşılmasını öngören bir platform olabilir kanaatindeyim.

Yasalar karşısında özgürce davranabilmek ne kadar önemliyse, halkın ve ilerici, Marksist aydınların vicdanlarında ve yüreklerinde yer etmek de en az bunun kadar önemlidir.

TBKP'nin bir yaklaşımı var. Dünyayı ve Türkiye'yi yeniden değerlendirerek değişik bir öneride bulunuyor. Ben bu yaklaşıma katılmıyorum. Türkiye'de bu bakış tarzını benimsemeyen ve değişik biçimlerde düşünen devrimcilerin de varolduğuna inanıyorum.

Yasallaşmanın Türkiye'deki devrimci hareketin önemli sorunlarından biri olduğunu ve bu ülkenin bu konuda zengin bir deneyim birikimi olduğunu hepimiz biliyoruz. Fakat, yasalar karşısında özgürce davranabilmek ne kadar önemliyse, bence, halkın ve ilerici, Marksist aydınların vicdanlarında ve yüreklerinde yer etmek de en az birinci kadar önemli. İkincisini gerçekleştirmeden elde edilecek bir yasallaşma, uluslararası ilişkilerin ya da ülke içi ilişki ve çelişkilerin değişmesiyle birlikte kolaylıkla geri alınabiliyor. Konjonktürel değişiklikler kuşkusuz değerlendirilmeli. Ancak, belirli bir tarihsel-toplumsal momentin edilgen bir unsuru olarak sisteme dahil olmak acaba ne ölçüde olumlu sonuç doğurur.

Ayrıca, yasallaşma, ancak işçi sınıfının ileri unsurlarının ve Marksist düşünceli aydınların büyük bir çoğunluğunun birleşerek ya da belirli bir hedef için birleşerek birlikte hareket etmeleri halinde, bugün için sosyalist solun birliğine katkıda bulunabilir kanaatindeyim.

Ülkede, demokrasiye götürecek yol, devrimciler arasında demokrasi ve özgür tartışma ortamını gerektiriyor bence. Türkiye'de bütün grupların çektiği ve çekmekte olduğu bunca kahır bize birşeyler öğretmelidir.

Aslında, daha geniş çaplı bir birliğin ipuçları bugün mevcut. Ortak açıklamalar biçimindeki dirsek temasları geliştirilebilir. Demokrasiyi hedefleyen eylemlerde daha sağlam ve kalıcı bir birlik yaratmak olanaklı bence. Orta yol yok, bunu biliyorum. Ama ortak hedef neden olmasın. Demokrasi için mücadele, yasal parti ya da sosyalistlerin düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri ortamın toplumsal dayanağının da yaratılmasını olanaklı kılabilir. Devrimcilerin birliğine giden yolda hareket noktası, bence yasallaşma ve yasal parti sorunu değil, devrimcilerin bugünün koşullarında üzerinde anlaşabilecekleri ortak noktaların araştırılması olmalıdır kanaatindeyim. Bence, yasallaşma ve yasal parti önemli. Ama, birlik, mücadele içinde, eskisinden daha farklı bir diyalog ortamı ile gerçekleşebilir.

Solun mümkün olan geniş kesimini kucaklayacak bir partinin hem birliği sağlayabilmesi hem de ülkemizin siyasal yaşamında etkili bir rol oynayarak güçler dengesinde emekçiler lehine değişiklik yaratabilmesi için devrimci ideolojinin temel doğrularını hayata geçirmeye çalışması gerekli bence. Bu konudaki fikrimi daha önce söylediğim için tekrar etmek istemiyorum.

Bu yetenekte bir örgütün programını burada ayrıntılı olarak tartışmak olanaklı olmadığı gibi, bu sorumluluğun bana düştüğü kanaatinde de değilim. Ama, genel hatlarıyla, antidemokratik uygulama, yasa ve kurumlara karşı, ulusal baskıların ortadan kaldırılmasına yönelik, dünyada barıştan ve ülke içinde devrimci ideolojinin savunulması ve gereklerinin yapılmasını öngören bir program gerektiği kanaatindeyim.

Birlikte davranmanın önkoşulu her konuda fikir birliği içinde olmak olmadığına göre, ortak hedeflere karşı bir arada olmaya çalışmak, bu özel koşullarda akla sığar bir yoldur. Eğer, farklı eğilimdeki devrimciler, bundan sonra da birlikte hareket etmenin koşullarını yaratmaya çalışıp bunu gerçekleştiremezlerse, yaşayacaklarımız yaşadıklarımız olacak. ■

Arslan Başer Kafaoğlu: Üyesine güvenmek

▶TBKP (TİP - TKP) ile TSİP'in başlattıkları birleşme çalışmalarını Marksist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

TSİP, TİP ve TKP'nin birleşme çabaları ve varılan sonuçlar kuşkusuz tek bir Marksist-Leninist sol parti oluşması yolunda olumlu bir adımdır. Ancak umarız ki bu birleşme her birleşenin kendi programı ve yapılarından içine sindiremedikleri, ileride tepkimeler yaratacak bazı "vazgeçmeler" karşılığı olmasın ve birleşme tabana yayılabilsin.

▶Söz konusu partiler "yasallaşma ve yasal parti sorununda en geniş Marksist çevreler tarafından yürütülecek çalışmanın desteklenmesi"ni ifade ediyorlar. Yasallaşma ve yasal parti konularını sosyalist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bana göre dünya ve ülkemiz koşullarında sola hak verilecek, yığınları inandırıcı fikir ve kadrolara sahip partilere akıtabilecek koşullar 1990'lı yıllarda daha da gelişecektir. Bu nedenle yasallaşmanın her gereği yerine getirilerek tamamlanmasını gönülden isteriz. Yasallaşma yumuşama değildir. Bu ölçü içinde biz daima yasal yoldan her fikrin söylenebileceği hukuk koşulları olmasa da, yasal yoldan birçok fikir ve eylemin toplumun kamuoyunu etkileyebilecek başarıya ulaşacağına inanırız.

▶Solun mümkün olan geniş kesimini kucaklayacak bir partinin hem birliği sağlayabilmesi hem de ülkemizin siyasal yaşamında etkili bir rol oynayarak güçler dengesinde emekçiler lehine değişiklik yaratabilmesi için hangi programatik hedefler, hangi temel politikalar benimsenmelidir?

Kuşkusuz ilk belirtilmesi gereken noktalar, programın anti-emperyalist, tüzüğün ise en demokratik (parti içi demokrasiyi en iyi yansıtan) biçimde olmasıdır.

Ekonomide katılımcı planlama, halkın ekonomik alanda yönetime el koymasını sağlayacak bir demokratik düzen, devlet-halk zıtlaşmasının giderilmesi, anti-militer bir dış ve iç politika, etkili önlemlerle gelir dağılımının kısa zamanda düzeltilmesi, eğitimde fırsat eşitliği, sağlık sosyalizasyonu, yerel ve yöresel dil ve folklorun serbestçe kullanılıp geliştirilmesi programda mutlaka yeralması gereken vazgeçilmez koşullardır.

Örgütlenen ve bu yolda epeyce ileri gitmiş, sanayi ve ticaret burjuvazisine karşı yerel ve işlevsel alanda emekçi halkın örgütlenmesi en

önemli politika olmalıdır.

▶Böyle bir partiyi özleyen, isteyen ve içinde yer alabilecek olan herkesin bu oluşuma azami katkısını ve etkin katılımını mümkün kılabilmek için ne gibi çalışmaları ve hangi yöntemleri benimsemek gerektiğini düşünüyorsunuz?

Bence böyle bir partinin başarısının ilk koşulu **üyesine güvenmesidir.** Partiye güvenli, açık ve cesur fikirli, tartışmayı ve karşı fikri dinlemeyi sever üyeler kazanılır ve bu üyelerin olayları değerlendirişine kulak verilirse, aşılmayacak engel yoktur. Parti içi demokrasi, her türlü evhamdan uzak bir kadrolaşma, üyeye güvenen ve güven veren bir parti oluşturmak ilk koşul olmalıdır. Üyeler sadece parti içinde değil kendi yöre ve işyerlerinde de bu anlayış ve ruhu yaymalı ve halk, tepki verip tavır koymaya alıştırılmalıdır. ■

Can Yücel: Önce cephe!

Sorularınıza topluca yanıt vereceğim.

Şimdiye dek bölünerek üreme eğilimi gösteren Toplumcu Sol'un (Toplumcu tabirini kullanıyorum; değilmi ki İşçi Partisi bile 1965'te Rüzgâr Gülü Çetin Altan'ın TBMM'deki konuşmasıyla "toplumculuk"tan "sosyalistlik"e terfi etmiştir!) şimdilerde birleşme yönünde adımlar atmasına sevinmemek elde değil. Yalnız bu sevincin sağlıklılığı, dünya yüzündeki ve memleket içindeki koşulların doğru irdelenmesine bağlıdır. Dünya sosyalizmine üç çeyrek yüzyıldır Vatikanlık eden Moskova'nın teoride ve pratikte giriştiği değişmeler, Sovyetler Birliği dışındaki hareketlerde paralel ya da karşıt dalgalanmalar yaratmaktadır. Türkiye'de ise bu değişmelere tepki, pasif bir bekleyişten aktif bir tartışma aşamasına henüz geçmiş değildir. İçten içe süren dışavurumcu ve içevurumcu kanatlar arasındaki çekişme de gözönüne alınırsa, ilerideki tartışmaların ne gibi değişikliklere yol açacağını şimdiden kestirmek kolay değil. "Yasallık" sorununda da bu tartışmaların tozu yatıştıktan sonra ancak çözüme varılabilir kanısındayım. Kaldı ki memleket içindeki siyasal durum zimamdar ve zamdarların bütün mavralarına karşın, "faşizan" yumurtasını çatlatmış bile değildir. Oysa şu anda sosyalist solun önündeki baş görev, içine düşürüldüğümüz yalıtlanmışlık çukurundan kendimizi kurtarmak ve antiemperyalist, antifaşist bir cephe oluşturarak yasalar yapısının istenen doğrultuda kökten değiştirilmesini sağlamaktır. Böyle bir cephe yukarıda değindiğim tartışmaların da birleşme ivmesine doğru oluşmasına katkıda bulunacak, böylece hareketin, ölmeden devrimi görme telaşı içinde çırpınan yaşlı devrimcilerle, gençliği elden gitmeden devrime ulaşmak için sabırsızlaşan gençler arasında çalkalanmasına son verecektir. Böyle bir cephe politikası, ayrıca, sosyal demokrat yumuşakçaların kıvam tutmasında, peltelikten kurtulmasında da yararlı olacaktır. ■

Sosyal demokrasinin en son bunalımı

Cezaevlerindeki açlık grevlerinin yarattığı, daha doğrusu yansıttığı sorunla SHP içinde "partiyi gerçek doğrultusuna oturtma" harekatının gerçekleştirilişi arasındaki bağlantı çok açıktı. SHP yöneticileri, Genel Başkan ve Baykal'cılar, sinisizmin dikâlâsını sergilemekte kimseden aşağı kalmadıklarını gösterdiler. Doğrusu bu ya, helal olsun! Kimse onlardan bu kadarını beklemezdi. Bundan sonra artık herşey beklenir. İktidarda Özal'ın yerini almaya yalnız "aday" değil, ehil ve lâyık olduklarını da gözlere sokarcasına ortaya koydular!

Parti örgütünde temizlik, iktidarın eşiğine geldiği hep söylenip duran SHP'nin başını çekenlerin iktidardan ne anladıklarını ve ne yapmak için iktidar olmak istediklerini kanıtlıyor. İşin bu yanı, onlara atfedilen "kimi çevrelere yaranma" hesabından çok daha ilginç. Yaranmakla iktidar olunabilseydi mandalar söğüt dalına yuva yapardı! Nasıl iktidar olunacağının ve dolayısıyla ne biçim bir iktidar olunacağının anlaşılması daha önemli. Çünkü hem insan haklarına saygılı, demokratik ve özgür bir Türkiye özlemi içinde olup, hem de bunun için ve aynı zamanda, çalışan kitlelerin ekonomik çıkarlarının en azından "kollanması" için SHP'nin iktidar olmasını isteyen, bütün umutlarını buna bağlayan, başka her birşeyi buna feda etmeyi "tek çare" sayanlar var ve çoğunluktalar.

SHP yöneticilerini tedirgin eden ne?

Herhalde "örgüte sızmış aykırı unsurlar" değil. Partinin eski genel başkanının ya da mesela İstanbul il yöneticilerinin SHP'ye sızmış "komünistler", "anarşistler" ya da "bölücüler" olduklarını Ali Topuz'a bile söyletemezsiniz. Yöneticilerin derdi, örgütte kimi yerlerde bir hayli yaygın ve giderek de güçlenen belli bir sosyal demokrasi anlayışıyla niyetleri, sosyal demokrasinin de kendi devlet ve iktidar anlayışlarıyla uyum göstermeyen sol ya da radikal yorumlarına ve o yorumlardan kaynaklanan eğilimlere, tercihlere, politikalara duvar çekmek. Buna, ülkenin onlara dayatılan politik "realite"leriyle -iktidarın yapısı, ekonomik öncelikler, sınıfsal çıkarlar, dış bağlantılar, vb. ile- çelişen bir sosyal demokrat alternatif arayışına duvar çekmek de diyebilirsiniz. Bir başka deyişle, bugünkü yönetime ve rejime alternatif arayışını "ülke gerçekleri" zemininde sosyal demokrasinin en geri mevzilerinde sürdürmeyi öngörüyorlar. Parti, genel başkanının ve Baykal'cı ekibin gözettikleri iktidar hedefi ve sürdüregeldikleri muhalefet arasındaki uyuma uygun düşen bir zemine oturtulmak isteniyor. Bunun somutu, alternatif sorununun gündem dışı kılınmasıdır. Bu da, yöneticilerin "ülke gerçekleri"ni partiye biçtikleri işlev bağlamında değerlendirmeleri açısından basbayağı gerçekçi bir yaklaşımdır.

Dolayısıyla sosyal demokrasinin yalnız bir iktidar programı olarak değil, iktidarı hedefleyen bir muhalefet hareketi olarak da ülkenin ve toplumun gerçeklerine ayak basabildiği kadarıyla sahip olduğu dinamizmi hepten yitireceği olgusu onları hiç ırgalamıyor. Onlar rejimin ANAP yönetimine "alternatif" muti uzantısı olmaya dünden razılar.

SHP Genel Başkanı'nın "Açlık grevleri şiddet eylemidir", sözü işte burada yerine oturuyor. Tespitin doğruluğu yanlışlığı hiç önemli değil. SHP Genel Başkanı, devletin şiddet eylemi karşısında herkesin boynunun kıldan ince olduğunu, olması gerektiğini söylüyordu. Devlet terörünü kutsuyordu. Böylece öteden beri sürdüregeldiği ve bundan sonra da sürdüreceği mülayim muhalefetin gerekçesini bir kere daha vurguluyordu. Yani kendisine ve partisine ve bütün topluma, "Sert olsanız ne yazar!" diyenler karşısında teslimiyetin gerekçesini.

Buna, aç tavuğun rüyası kabilinden bir iktidar hazırlığı da denilebilir. Ne ki rejime ve ANAP yönetimine muhalefet bugünün somut, reel, acil sorunudur. SHP yakın bir iktidara gerçekten aday olsa da, olmasa da sosyal demokrat muhalefetin zapt-ü rapt altına alınması SHP yöneticilerinin gündemine gelmiştir. Onların gündemine gelmiştir, çünkü enflasyonun yüzde yüze yaklaştığı, Özal'ın bir seçim arifesinde dahi IMF diktalarına harfi harfine riayete zorlandığı, yeni yılda rejim-içi hesaplaşmaların ortalığı karıştıracağı koşullarda rejimin gündemindedir.

Burda, başkalarına da söylenecek bir çift sözümüz var.

SHP'nin iktidar olmasına şunun şurasında bir yerel seçim kaldığını sananlar ve ANAP yönetiminin temsil ettiği tüm mazarrattan kurtuluş adına umutlarını buna bağlayanlar, sosyal demokrasinin bu en son bunalımı iktidara gelmesini zorlaştıracak diye bol bol hayıflandılar. Öyle yapacak yerde, "tek çare" sayılan bir SHP iktidarına böylesine bel bağlamakla kendilerini ve ülkeyi şimdiden neye mahkûm ettiklerini görseler daha iyi olurdu. Bugüne kadarki SHP muhalefetinin onları ve ülkeyi nelere mahkûm ettiği gözler önünde dururken, SHP yöneticilerinin bu en son tutumları karşısında da yine ayıkmadıkları anlaşılıyor. Alışmış kudurmuştan beterdir. "Ucu görünen" SHP iktidarı hulyasının sonunun, SHP iktidar olsa da olmasa da hüsran olduğunu bu gidişle hiç görmeyecekler.

SHP'de patlak veren bu "en son" bunalımın altında, yine, iktidara yönelik sosyal demokrat çözümlerin Türkiye koşullarında geçersizliği yatıyor. SHP'de radikal sosyal demokrat eğilimlerin dışlanması olgusunda rejimin ve rejimin sahiplerinin bütün olarak sosyal demokrasiye güvensizliği yansıyor. Hiç bir politik manevra bu güvensizliği güvene çeviremeyeceği gibi, başlar kuma gömülmekle de hiç bir yere varılamaz. Açlık grevlerini desteklemeyi yalnız insanlık görevi değil, politika yapmanın da bir gereği sayanlara aynı parti içinde "Açlık grevi şiddet eylemidir", diyenlerin tahammülü yok; tekelci burjuvazinin ve devletin çıkarlarının ise onlara bile tahammülü yok. Yöneticiler sosyal demokrasiyi Özal'ın "alternatifsizliği"ni SHP'nin alternatifi olarak sunacak kadar geri mevzilerin de gerisine çekmedikçe de olmayacak. O zaman da ülkenin ve toplumun sorunları çalışan kitlelerin yaşantısına yansıdığı ölçüde sosyal demokrasinin sebebi mevcudiyeti kalmayacak.

Ülkenin demokrasi güçlerinde hâlâ daha hakim 'eğilim olarak SHP'ye ve bir SHP iktidarına bağlanan umutlar her bakından bir serapa bağlanmış umutlardır. Tamam tahlillerde ve tercihlerde bugünden SHP'nin solunda olanlar kadar, yöneticilerin partiye çizdikleri rotadan giderek daha solda kalacak olanlar da bu gerçeği, -hem ayrı ayrı, hem de hep birlikte- görmedikleri sürece daha çoook Özal'ın ve Özalcılığın "alternatifsiz"liğine katlanıladururlar.

▲ Vay başım. *"Ucu görünen SHP iktidarı hülyasının sonu, SHP iktidar olsa da olmasa da hüsrandır.*

YÖK BİR YANILGI MI?

YÖK'ün dayandığı zihniyet, demokratik çoğulcu bir anlayış değil, adı konulmamış bir tek parti zihniyetidir.

Çok farklı siyasal görüşlere bağlı insanların ve çevrelerin YÖK'e karşı olmakta birleştiklerini görüyoruz. Böyle bir "mutabakat" çok sık görülen bir şey değil. Çok küçük bir azınlık dışında, YÖK'ün getirdiği düzeni savunan kalmamış gibi. Bu durumda, YÖK'ün **zararları, sakıncaları, münasebetsizlikleri** giderek **tehlikeleri** üzerinde durmak yerine; YÖK'ten nasıl kurtulacağımızı ve kurtulduktan sonra yeni bir düzeni nasıl kuracağımızı konuşmak daha yerinde sayılabilir.

Ancak, YÖK'ün ne olduğu, ne yaptığı iyice anlaşılmadan, YÖK'ün nasıl yenileneceği de tam olarak tartışılamaz. Onun için, YÖK'ün ne olduğunu, nasıl bir "zihniyete" dayandığını anımsamakta bugün için de, yarın için de yarar vardır.

Önce şu "YÖK" sözcüğü ne anlama geliyor? Onu görelim:

-Bakıyorsunuz YÖK, bir kanunun adı; 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu MGK tarafından çıkarılmış. Kabul tarihi, 4 Kasım 1981.

-Sonra bakıyorsunuz, YÖK denilince, bu kanunla kurulmuş "sistem" anlaşılıyor. Tabii bu karmaşaya ve "keyfilikler", "münasebetsizlikler" yığınına "sistem" denilebilirse!

-YÖK'ün bir anlamı daha var: Bu kanunla kurulmuş bir kurulun adı YÖK. YÖK denilen kanunla kurulmuş "Yüksek Öğretim Kurulu" da bazen YÖK diye anılıyor.

Ancak, YÖK'ü hangi anlamda alırsanız alın, bir **İhsan Doğramacı** var ki, YÖK'le bütünleşmiş olarak karşınıza çıkıyor. Ama, Doğramacı'yı YÖK'le bu kadar özdeşleştirip, eleştirileri onun üzerinde yoğunlaştırmak ne kadar doğru acaba? YÖK'ün başı Doğramacı, davranışları, icraatı ve sözleriyle üniversiteyi, bilimi alaya almaya cüret ediyor; biz de Doğramacı'yı alaya alarak üniversiteye, bilime saygımızı gösteriyoruz! Bunun ötesinde Doğramacı'nın fazla bir önemi yok. Çünkü, Türkiye'nin, 12 Eylül'den sonra, başta anayasa olmak üzere bütün kurumlarıyla içine sokulduğu yapı değişikliği gözönüne alınırsa, YÖK'ün de, "YÖK'ün başı"nın da fazla bir orijinalliği olmadığını görüyoruz. Değerli bilim adamı dostum **Prof.Dr.Gencay Gürsoy**'un deyimiyle, Doğramacı bu korkunç yapının mimarı değil, olsa olsa taşaronu!

YÖK, aslında, 12 Eylül'den sonra Türkiye'ye dayatılan yapı değişikliğinin bir parçası. 12 Eylül 1980'den sonra, Türkiye -başta anayasa olmak üzere- bütün kurumlarıyla geriye doğru bir yapı değişikliğine zorlandı. Demek ki, genel bir bakışla değerlendirildiğinde, YÖK ülke çapında uygulanan belli bir "model"in üniversiteye uygulanmasıdır. Kısaca söylemek gerekirse; özgürlüğü, demokratikleşmeyi tehlikeli ve zararlı gören bir zihniyetin ürünüdür YÖK.

Çok önemli bir hareket noktası var 12 Ey-

Dr.Şükrü Güner
İst.Tabipler Odası Genel Sekreteri

SAĞLIK ALANINDA SESLER

Ülkemizde 12 Eylül'den beri ilk kez bir meslek grubu kendi meslek kuruluşlarının öncülüğünde halk sağlığı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için yürüdü.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından hemen sonra ilk kurulan bakanlıklar arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nı görmekteyiz. Bu, o dönemdeki sağlığa verilen önemin bir göstergesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık alanımızda Batılı ve modern anlamda sağlık hizmetlerinin verilebilmesi için yoğun çalışmalar verilmiştir.

Günümüzde halen yürürlükte olan sağlık alanındaki yasaların çoğu Cumhuriyet'in ilk 30 yılı içinde yapılmıştır. Tedavi edici sağlık hizmetlerinde yurt çapında dağılmış devlet hastanelerinin temeli 1925'lerde oluşturulan "Numune Hastane"leridir.

Böylesi bir başlangıçla birlikte ne yazık ki, sağlık alanında istenen gelişme gösterilememiştir. Bulunduğumuz noktada, sağlık hizmeti alan halkımız ve hizmeti veren sağlık personeli rahatsızdır. Bu durum artık, yönetimleri de rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Sağlık alanımızdaki bu rahatsızlıkların göstergesi ilki Ankara'da olmak üzere İzmir ve İstanbul'da bir buçuk ayda yapılan üç "Beyaz Yürüyüş" ile dile getirilmiştir.

Evet, ülkemizde 12 Eylül'den beri, ilk kez bir meslek grubu kendi meslek kuruluşlarının öncülüğünde halk sağlığı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için yürüdüler. Belki de kendi tarihlerinde son otuz yılda ilk kez...

Sağlık alanımızdaki rahatsızlıkların giderek artması ve nihayet kamuoyuna ardarda yapılan yürüyüşlerle sorunların duyurulması noktasına gelinmesini yaratan etkenler nelerdi? Kısaca değinmeye çalışalım.

Yıllardan beri yönetimler sağlığa verilen önemi azaltmıştır. Konuyu iki örnekle açmak istiyorum.

Birincisi; sağlıkta yapılan yasal düzenlemelerdir. Son otuz yılda sağlıkta yapılan en önemli yasal düzenleme 1961 tarihli "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi"dir. Ülke koşullarına uygun, deneyimli ve sağlık politikalarını bilen kadrolarca yapılan bu düzenleme, yıllar içinde yeterli ilgi ve desteği görmediği için istenilen sonuca ulaşmamıştır.

Tam Süre Yasası 1978-79 yıllarında gündeme gelmiş, doğru ilkeleri içerdiği halde, başlangıçtaki verilen haklar geri alınmış, uygulanmaması ve başarılı olmaması için elden ne gelirse yapılmış ve zaten yasanın ömrü de çok kısa sürmüştür.

Bundan sonra, sağlık sorununda başarılı olamayan yönetimlerin arayış içine girdiklerini görmekteyiz;

Mecburi Hizmet Yasası ile sorun çözülecek zannediliyor, olmuyor...

Genel Sağlık Sigortası ile sorun çözülecek zannediliyor, çıkartılmaya bile cesaret edilemiyor. (Çünkü, çözüm değil.)

Büyük ümitlerle **Temel Sağlık Yasası** çıkartılıyor, Anayasa Mahkemesi en önemli maddelerini iptal ediyor ve iki yıl geçmesine rağmen hiçbir maddesi uygulanamıyor...

Yönetimlerin sağlığa bakış açısını, genel bütçeden ayırdıkları para ile başka bir yönden ele alabiliriz. Sağlığa verilen önemi devletin sağlığa bütçeden ona ayırdığı payla değerlendirmek yanlış olmaz. Ülkemizde de genel bütçeden sağlığa ayrılan pay giderek azaltılmış ve % 2.7'lere düşürülmüştür. Bu son bütçe ile kişi başına yılda 20 bin lira ayrılması demektir. Yılda kişi başına 20 bin lira ayrılarak sağlık hizmeti verilebilir mi? Asgari ölçüde sağlık hizmetlerinin verilebilmesi için pek çok ülke % 10'ların üzerinde pay ayırabilirken niçin ülkemizde bu başarılamıyor?

Bugün ülkemizde verilen sağlık hizmetinden memnun kimseyi gösterebilir miyiz? Verilmekte olan sağlık hizmeti, hastanelerimizde para demektir, sıra demektir, olanak demektir.

Kamu hastaneleri ücretlidir. Ücretler halkın ödeme gücünü aşmıştır. Tedavi için ilaç giderleri karşılanamaz durumdadır. Ortalama bir kişinin bir kez doktora başvurma bedeli bir aylık asgari ücrete ulaşmıştır. Bu ra-

lül zihniyetinin: Üniversiteler, anarşi ve terörün kaynağıdır, yuvasıdır. Bu insafsız ve yanlış iddiayı ileri sürenlerin bildikleri ya da **bilmeleri gereken** gerçek ise şudur: Üniversiteler, terör olaylarının kaynağı değil, kurbanıdır. Bu nokta çok önemli, burada hiç yanılmamak gerekiyor! Terör ve yıldırma olaylarının kurbanı olmuş nice öğrencimiz, nice öğretim üyemiz var. Bu cinayetleri önlemek; katilleri bulup, ortaya çıkarmak üniversitelerin görevi miydi?

İşte YÖK denilen kanun, 12 Eylül'ün estirdiği üniversitelere yönelmiş bu, gerçeklere ters düşen baskı ortamı içinde, 5 konsey üyesi general ile onların şakşakçıları tarafından çıkarıldı. Dili bozuk, ifadesi bozuk, yasa tekniği bakımından ileri tutar yeri olmayan bir kanun bu... Bilime, üniversiteye bakışı temelden bozuk. Bu kanunun uygulanması, üniversiteler üzerinde estirilen tam bir yıldırma ve baskı rüzgârı altında başlatılmıştır. Kimi öğretim üyelerinin görevine doğrudan son verilmiş kimi de istifa zorunda bırakılmıştır. Türk bürokrasisinin geleneksel ve esrarlı kavramı "kadro"larla oynanmış, öğretim üyeleri kadrosuz kalmak tehdidi altına sokulmuştur. Sonunda bir kısım genç öğretim üyesi ve asistan da bu yoldan tasfiye edilmişlerdir.

Üniversite çağına gelen genç, ekonomik ve sosyal konumu gereği, kendisini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren birçok sorunla karşı karşıyadır. Demokratik bir toplumda genç insan, en yakın çevresindeki olaylarla, en uzağında gibi görünen olaylar arasında bağlantı kurabilecek biçimde yetişir. Gencin, kendi barınma ve beslenme sorunlarından, uluslararası sorunlara kadar çeşitli konular arasında boğulmamak için; tekilden tümele, tümelden tekile gidip gelerek düşünme yeteneğini geliştirmesi gerekir. Bu da ancak demokratik bir tartışma ve hoşgörü ortamı içinde mümkündür. Böyle bir ortamda, üniversite öğrencisi dersini çalışırken genel kültürünü geliştirir, genel kültürünü geliştirmesi dersini daha iyi anlamasını sağlar.

İşte böyle bir ortam yaratmak, düşünmesini bilen, "aydın" kişi yetiştirmek Türkiye için asla vazgeçilmez bir amaç olmalıdır. Çünkü, azgelişmiş kafalarla, azgelişmişlikten kurtulmak mümkün değildir!

Özgürce tartışmalar yapılabilen, hoşgörüye dayanan bir üniversite ortamı aydın kafaların yetişmesi için en elverişli ortamdır. Bu ise, en başta **çoğulculuk** (plüralizm) demektir. Böyle bir üniversitede öğrencilerin kurup yönettiği çeşitli fikir kulüpleri ve dernekler, sanat, kültür ve spor etkinlikleri sürekli canlılık sağlar. Öğrencisi ile, öğretim üyesiyle, çalışanı ile herkes birbirinden etkilenir, bir şeyler öğrenir.

İşte YÖK denilen kanunun en başta üzerinde durulması gereken özelliği bu çoğulcu anlayışa temelden karşı oluşudur. YÖK'ün dayandığı zihniyet, demokratik çoğulcu bir anlayış değil, **adı konulmamış bir tek parti** zihniyetidir. Şöyle bir örnekle açıklayayım:

YÖK kanununa göre, yükseköğretimin amacı, **"toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan"** öğrenciler yetiştirmektir (madde 4/3).

Öğrenci kişisel çıkarının üstünde tutması beklenilen "toplum yararının" ne olduğunu nasıl bilecek? "Büyüklerimiz bilir; toplum yararının ne olduğunu onlar bize söyler" demek ancak tek parti yönetimlerinde geçerli olabilir. Çok partili demokratik yaşamda ise "toplum yararı" denilen şeyin ne olduğu konusunda çok farklı görüşler vardır. Örneğin, "liberal" anlayış "toplum yararı"nı sağlamanın en iyi yolu olarak herkesin (toplum yararına filan bakmadan) kendi kişisel çıkarının ardına düşmesi gerektiğini savunur! Tabii, bu liberal görüşün derece derece karşıtı olan çeşitli siyasal akımlar ve partiler de vardır.

Şimdi üniversiteli genç, "toplum yararı"nın ne olduğu konusunda kendi kanısını nasıl oluşturacak? Dernekler, fikir kulüpleri gibi tartışma ortamlarında mı? Ama, Dernekler Kanunu "tek dernek" ilkesini benimsemiş! Kanuna göre, **"Yüksek öğretim kurumlarında birden fazla öğrenci derneği kurulamaz"** (Dernekler Kanunu, m.5/son f.) Kurulan öğrenci derneği de kanunda belirtilmiş sınırlı amaçlar dışında faaliyette bulunamaz (madde 38). Öğrencinin, öğrenci derneği dışında herhangi bir derneğe üye olması bile **"rektörün yazılı iznine bağlıdır"**. (Kanun bu noktada, öğretim üyeleri için de aynı yasağı öngörmüş ve öğrenci-öğretim üyesi eşitliğini sağ- ▶▶

---

kanı giderek de artmaktadır. Hastaneye başvuran hemen muayene ve tedavi şansına sahip değildir. Poliklinik, eczane, laboratuvar, röntgen ve yatak sıralarını beklemek zorundadır. Ve ülkemizde hasta sevk zinciri oluşturulamadığı için hastalar gerekli teknik olanaklardan yararlanamamaktadır. Burada hastanelerimizin ve teknik olanaklarımızın yetersizlikleri de gündeme gelmektedir.

Ülkemizde sağlık personelinin durumu diğer çalışanların durumundan değişiklikler göstermemektedir. Sağlık personeli içinde en iyi olanaklara sahip hekimlerdir. Hekimlerin koşullarını yazarak konuyu açmaya çalışacağım.

Ülkemizde **tıp eğitimi** son yıllarda giderek bozulmuştur. İlkokul açar gibi tıp fakülteleri açılmıştır. Sayıları 24'ü bulan bu tıp fakültelerinin ancak üçte birinin alt yapısı yeterlidir. Bu tıp fakültelerine hekim sayımızı artıracağız diye, Devlet Planlama Teşkilatı'nın masa başı hesapları ve YÖK uygulaması ile öğrenci kapasitesi iki misline çıkartılmıştır. Tıp fakültelerinden yetersiz eğitimle hekim yetiştirilmektedir.

Mezuniyet sonrası koşullar da ağırdır. İki yıl zorunlu hizmet... Ülkemizde pratisyen hekimliğin yanlış değerlendirilmesi sonucu artan uzmanlaşma arzusu... Bu arzuya ancak her on hekimden birinin kavuşabilmesi...

Hekim çalıştırma ve tayininde belirsizlikler... Hizmetin organizasyonundaki bozukluklar yüzünden poliklinikte çalışan hekimin günde 80-100 hastaya bakmaktan bitkin düşmesi... Öte yandan işlerin iyi dağıtılmamasından doğan, giderek de artan hekimler arası gizli işsizlik...

Kamuda çalışan hekimlerin ekonomik koşullarına gelince; 657'ye bağlı ise, yeni başlayan 300, son kademeye ulaşan 480 bin lira ücret. Sözleşmeli ise pratisyen hekime net 180, uzman hekime net 220 bin TL. civarında ücret. Hepsi içinde.

Düşünelim bir kez. Bu hekim nasıl geçinecek, nasıl ev geçindirecek, çocuk büyütecek, okutacak, kendi okuyacak? Hasta mı tedavi edecek, ay sonunu nasıl denkleştireceğini mi düşünecek?..

Evet, hekim ücretleri bu durumda. Bu nedenle uzman hekimler kamu hizmetinden ya ayrılmakta ya da part time çalışarak muayenehane açma haklarını kullanmakta. Ya hekimlerimizin yarısını teşkil eden asistan ve pratisyen hekimler? Asistan hekimlerin muayenehane açma hakları yok, pratisyen hekimlerin açma hakları var ama kazanma şansları çok az. Böylece çalışan hekimlerimizin yarısını yukarıdaki ücrete mahkûm etmişiz. Bazı diğer meslek gruplarına verilen yüksek yan ödemeleri ve kira yardımı gibi ek ödemelerden mahrum bırakarak.

Devlet Memurları Yasası'nda haftalık çalışma süresi 40 saattir. Hekimlerin çalışma süresi **nöbet hariç 45** saattir.

Kamu hizmetinde çalışan bir hekim ortalama ayda 5 nöbet tutmaktadır ve bu durumda haftalık çalışma saati 60-65 saati bulmaktadır. Ve bu nöbeti çoğu zaman her türlü olanaksızlıklar içinde tutmaktadır. Laboratuvarı kapalı, röntgeni çalışmayan, yardımcı sağlık personeli yeterli olarak bulundurulmayan gecelerde hekimler fedakârca nöbet tutmaktadır. Nöbet sonrası izin uygulanmamaktadır. Olanaksızlıklar içinde görev yapmaya çalışan hekim hasta karşısında yönetimin tek sorumlusu olarak gösterilmek istenmektedir. Bununla birlikte nöbet güvenliği sağlanmamıştır. Nöbet hizmetinde saldırıya uğrayan hekimler sık sık basında da yer almaktadır. **Ve bu koşullarda tutulan nöbet hizmetlerine ücret ödenmemektedir.** (sadece SSK hastanelerinde saati brüt 260 TL asgari saat ücretinin üçte biri ödenmektedir.)

Ülke sağlık hayatına kısaca değindiğimiz bu yazımızda aklımıza mutlaka şu soru gelmekte: Çözüm yolu ne?.. Çözüm iddialı bir söz, ama sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi olanaksız mı? Tabii ki hayır...

Bu ülkenin sağlık hizmetlerine ayıracak parası da vardır, sağlık hizmetlerinin organizasyonunu yapacak sağlık bilimcisi de. Halk sağlığı hizmeti her hizmetten önce verilmelidir. Sağlıksız bir toplum üretken olabilir mi?, yaratıcı olabilir mi?, başarılı olabilir mi?..

O zaman ne yapmalı?

Sağlığın iyileştirilmesinin kuralları vardır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tüm dünyadaki deneyimlerden faydalanarak hazırladığı, bizim gibi ülkeler için tavsiyeleri vardır. Ülkemizde bu konuları bilen uzmanlarımız vardır. Meslek kuruluşumuz olan tabip odalarında yıllarca yöneticilik yapmış, ülke koşullarına göre sağlık hizmetlerinin nasıl iyileştirileceğini bilen meslektaşlarımız vardır.

Son söz olarak sağlık kimsenin tekelinde olmamalıdır diyoruz. Her değişen yönetime göre sağlık politikası da değişmemelidir. Sağlıkta kalıcı bir politika çizmek zorundayız.

Bu da siyasal iktidar, muhalefet partileri ve konunun uzmanı, alanında demokratik kurallara göre seçilmiş tabip odalarının oluşturduğu Türk Tabipleri Birliği'nin ortaya koyacağı belirli bir hoşgörü ve anlayış içinde bir **ulusal anlaşma** ortamının sağlanmasından geçer. Bu ortam içinde **ulusal sağlık politikamızı** belirlememiz zamanı çoktan gelmiş ve geçmektedir. Evet, ulusal anlaşma yollarını aramak zorundayız, çünkü kazanan veya kaybeden, bu ülkede yaşayan insanlarımız, halkımızın sağlığı ve geleceği olacaktır. ■

▼ ***"Her insana sağlıklı olma hakkı"***. *Sağlık alanındaki rahatsızlıkların göstergesi, Ankara, İzmir ve İstanbul'da yapılan üç "Beyaz Yürüyüş" oldu.*

lamıştır!) (YÖK Kanunu, m.59)

Öğrencilerin "siyasi partilere ve bunların her türlü yan kuruluşlarına üye olması" da kesinlikle yasaktır. (madde 59). esasen, Siyasi Partiler Kanunu partilerin gençlik kolu kurmalarını da yasaklamıştır. Kanunun deyimine göre gençlik kolu, kadın kolu ve benzeri kollar **"ayrıcalık yaratan"** kuruluşlarmış! (madde 91)

Bunun, çok parti anlayışına tamamen ters düşen bir yaklaşım olduğu apaçıktır. ("Ayrıcalık" sözcüğünün, yanlış kullanılması üzerinde durmuyoruz.) Bunu biraz ileri götürürseniz partileri toptan yasaklamak ya da tek parti ile yetinmek gerekir. Çünkü, siyasal partilerin her biri ayrı bir dünya görüşüne dayanır: mevcut ayrılıkları örgütlemek için kurulur.

Özetle, "toplum yararı" denilen şeyin standart bir reçetesi yoktur. Çok partili demokratik yaşam denilen şeyin temelinde de bu yatar. Ama, YÖK düzeninde genç, yasaya göre "kişisel çıkarının üstünde tutması" gereken toplum yararının ne olduğunu araştırma olanağından yoksundur.

YÖK düzeninin sonu görünmüştür. YÖK gidicidir. Ama, arkasında büyük sorunlar bırakarak gidecektir.

Üniversitelerin YÖK öncesi döneminde de elbet bir takım aksaklıklar ve kusurlar vardı. Ama, YÖK bunların hiçbirine çözüm getirmemiş, tersine kusurların sayısını ve boyutunu ölçülemeyecek kadar artırmıştır. Kayırmacılıklar, "hile-i şeriyeler" meslek ahlakı bakımından büyük yıkıntılar meydana getirmiştir. Öğretim üyeliği mesleğinin **"doğal kaynağı"** olan **asistanlık** kurumunun, doçentlik tezinin kaldırılması gibi uygulamalar, üniversitelerin geleceği bakımından çok sakıncalı olmuştur. Bunları basit "yanılgı"lar saymak kolay değildir. Bilgisiz, özensiz keyfi davranışlarla YÖK, züccaciyeci dükkânına giren bir fil gibi dalmıştır üniversitelere!.. Türk üniversitelerinin ve kimi fakültelerin, yıllar yılı uğraşılarak, bin bir emekle sağlanmış uluslararası saygınlığı, yanılgıyla açıklanması çok zor bir umursamazlıkla tüketilmiştir.

YÖK'ün yarattığı bu büyük sorunlar, onun kendi çerçevesi içinde yapılacak ufak-tefek değişikliklerle düzeltilemez. YÖK'ün hareket noktaları ve temelleri, çağdaş bilim ve üniversite kavramlarıyla bağdaşmamaktadır.

Türkiye, demokrasiye ulaşmadıkça YÖK ve onun zihniyeti sürecektir. Ancak demokratik Türkiye'de YÖK, yok olur.

Seçimle gelen siyasiler, bu "tepeden inmeci" YÖK düzeninin sakıncalarını gideren, özerk üniversiteyi kuran bir uzlaşmaya varmalıdır. Böylece, demokrasinin tepeden inmeciliğe üstünlüğü kanıtlanmış olacaktır. ■

Özal'ın Fransa ziyareti hiç de "başarılı" değildi

Fransız hükümetinin davetlisi olarak 28-30 Kasım tarihlerinde Paris'e gelen Başbakan T.Özal, Türkiye'ye dönüşte Fransa gezisinin başarılı geçtiğini açıkladı. Basında çeşitli gazeteciler bu görüşü destekleyen yazılar yazdılar.

Bilindiği gibi, Özal'ın Fransa ziyaretinin ana hedefi Avrupa Topluluğu'na girebilmek için topluluğun en güçlü üyelerinden Fransa'nın desteğini elde edebilmekti. Bu konuda Fransız yetkililer topluluğun şu anda üye almayacağını, ancak Türkiye'deki ekonomik, özellikle de özgürlüklerle ilgili gelişmeleri yakından izlediklerini açık bir biçimde Başbakan Özal'a bildirdiler. Doğramacı AT konusunda Fransa'dan eli boş döndü. Buna karşın görüşmelerde, Türkiye'de önemli bazı ihaleler konusunda Fransız işverenlere birtakım sözler verildi.

Gezinin dikkat çeken yanlarından biri, genel olarak basınımızın Özal'ın ziyaretini abartarak Türkiye kamuoyuna sunmasıydı. Gazeteler Başbakan'ın Fransa'da "büyük" bir ilgi ile karşılandığını yazdılar. Halbuki Fransız Hükümeti, Başbakan'ı üç gün boyunca adeta kamuoyundan gizlemeye çalıştı. Halkına demokrasiyi çok gören, ülkesini baskı rejimi ile yöneten politikacılar nasıl ağırlanıyorsa, Başbakan Özal da Paris'te öyle ağırlandı. Örneğin Fransız basını, başbakanı, Elysée Sarayı girişinde geleneğe göre Cumhurbaşkanı Mitterrand yerine, onun katibinin karşılamasına, iki hükümet arasında ortak açıklama yapılmamasına, onlarca Fransız demokratik kuruluşunun girişimleriyle Türkiye'de insan hakları konusunun görüşmelere dahil edilmemesine dikkat çekti. Ayrıca, Özal'ın basın toplantısına katılan Fransız basın mensubu sayısı, teknisyenler de içinde 10'u geçmiyordu. Televizyonun 2. kanalı sabah erken yaptığı kısa bir yayın dışında, toplam 6 kanaldaki ana haberlerinin hemen hemen hiçbirinde Özal'ın ziyaretinden bahsedilmedi veya tek cümle ile verildi. Özal, Fransa'da şimdiye kadar az sayıda konuk başbakana nasip olan, onlarca demokratik örgütün çeşitli biçimlerde tepki ve gösterileriyle karşılaştı.

Başbakanın ziyaret haberlerini veren Fransa basını istisnasız Türkiye'de insan haklarının ihlalinden de bahsettiler. Tutucu "Figaro" ve liberal "Le Monde" gazetelerinin gezi öncesi Özal ile yaptıkları söyleşilerde "Komünist-partinin yasallaşması", "Kürt sorunu", "özgürlükler ve insan hakları" konularına ağırlıkla yer verdiler. Liberation gazetesi Özal'ın görüşmelere başladığı ilk gün, Türkiye hapisanelerinde yürütülen açlık grevleriyle ilgili geniş bir yazı yayınlıyordu.

30 Kasım Çarşamba günü yapılan, Özal'ın basın toplantısı sanki Fransız basınından çok Türk basınına yönelikti. Salonda çoğunluğu başbakana Türkiye'den refakat edenler ve Paris'teki Türk gazeteciler oluşturuyordu. Basın toplantısının ilginç yanı ise Fransız meslektaşlarına soru sorma fırsatı vermemek için eften püften sorularla kendi aralarında adeta yarışan bazı basın mensuplarımızın oluşturduğu tablo idi. Bu gazetecilerimizin arasında, insan kendini basın toplantısından çok, dış sahada oynayan milli takımımızın maçında hissediyordu.

Sonunda başbakan lütfedip Fransız gazetecilere bir iki soruluk imkân tanıdığında, ilk soru insan haklarıyla ilgiliydi. Gazeteci, Kutlu ve Sargın'ın ne zaman serbest bırakılacağı ve hapisanelerdeki açlık grevleri hakkında Özal'dan bilgi istedi. Başbakanı benzer başka sorulardan korumak için görevli memurlar süresinin dolduğunu, patronlar sendikasındaki görüşmeye geç kalındığını belirterek toplantıya son verdiler.

Basınımızın değinmemeye özen gösterdiği başbakana asıl ilgi ise Türkiye'de çağdaş bir demokrasinin kurulmasını bekleyen, milyonlarca kişiyi temsil eden, çok sayıda Fransız örgütünün gösterdiği duyarlılıktı. Özal'ın ziyareti vesilesiyle, çeşitli siyasi partiler, sendikalar, barolar, gençlik, meslek kuruluşları, insan hakları vb. örgütler, Türkiye'deki özgürlükler sorununu Fransa'nın bir daha gündemine getirdiler.

"Türkiye'nin demokratikleşmesine katkı" amacıyla bu yıl başında kurulan" Fransa'da kamuoyunun çok önemli bir kesimini temsil eden 35 örgütün desteklediği 'Türkiye Özgürlük Komitesi'* 25 Kasım Cuma günü, insan hakları örgütünün Paris'teki merkezinde bir basın toplantısı düzenledi. Toplantıda Kutlu, Sargın ve Dev-Yol davalarına gözlemci olarak katılan çok kişi, basına Türkiye'de gördükleri olayları anlattılar, Özal'ın Fransa'ya gelişiyle ilgili görüş ve tepkilerini dile getirdiler.

Türkiye'de insan hakları ve özgürlükler konusunda, tüm Fransız basın yayın kurumlarını, Fransız kamuoyunu temsil eden her görüşten tüm örgütleri ve kişilikleri düzenli bilgilendiren "Türkiye Özgürlük Komitesi" birlikte çalıştığı kuruluşlardan oluşan bir heyetle, Özal'ın Paris'te bulunduğu günlerde, Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından kabul edildi.

Başbakanın gezisinden üç gün önce, 25 Kasım Cuma günü ise, 24 Fransız örgütü kamuoyuna ortak bir çağrı yaptılar.

Özal'ın ziyaretinin başladığı 28 Kasım'da, çağrıyı yapan kuruluşlar, insan hakları alanında Türkiye'de demokratik bir rejim ve özgürlükler için nöbetlerini tuttular. Aynı günün akşamı 12 Türkiyeli siyasi örgütün çağrısı üzerine nöbetin tutulduğu alandan başlanarak yüzlerce kişinin katıldığı bir gösteri yürüyüşü gerçekleşti. Ertesi iki gün çeşitli gösteriler devam etti.

Başbakanın Fransa gezisi bir daha gösterdi ki, içeride baskıları sürdürerek, alaturka demokrasiyle, dışarıyla iyi ilişkiler geliştirmek mümkün olmuyor. Çünkü dışarıda Türkiye halkının da demokratik bir rejime layık olduğunu düşünen ve ülkede yürütülen demokrasi mücadelesiyle dayanışma içinde olan uluslararası kamuoyu bulunuyor. ■

* *Turquie-Liberte Bourse du Travail, 9-11 Rue Génin 93200 Saint Denis-Fransa.*

Kenan Öztürk
Paris

GORBAÇOV'UN YENİ ÇAĞRISI

Sovyetler Birliği'nin konvansiyonel silahlarda tek yanlı indirim yapması dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırdı.

Mihail Gorbaçov'un 7 Aralık günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma konvansiyonel silahsızlanma yönünde güçlü bir adımı duyurdu. Açıklamaya göre Sovyet konvansiyonel güç ve silahlarında yapılacak tek yanlı koşulsuz indirimle, önümüzdeki iki yıl içerisinde Sovyet asker mevcudu 500 bin kişi azaltılacak, Sovyetler Avrupa'daki kendi ve müttefik topraklarından 10 bin tank, 8500 top ve 800 savaş uçağını çekecek, Demokratik Almanya, Çekoslovakya ve Macaristan'dan çekilecek altı tank tümeni dağıtılacak, Asya'daki topraklarında da benzer bir indirime gidilecek, Moğolistan Halk Cumhuriyeti topraklarındaki birlikleri de azaltılacak. Bazı Sovyet askeri tesislerinin sivil üretime dönüştürülmesi girişimlerinin de başladığı açıklandı. Konvansiyonel güç dengesinin NATO tarafından sıkça ve demagojik biçimde gündeme getirildiği, nükleer silahlanma gerekçesine dönüştürüldüğü koşullarda Sovyetlerin bu son ve tek yanlı indirim girişimi dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırdı.

Planlanan tek yanlı indirim Gorbaçov'un konuşmasında dile getirdiği Sovyet görüşlerini pratikte destekleyen bir adım. En geniş uluslararası temsil platformu olan BM'ye hitap ettiği konuşmasında Gorbaçov 21. yüzyıl eşiğinde insanlığın beklentileri ve çözüm önerileri üzerine Sovyet yaklaşımını ana çizgileriyle vurguladı. Günümüz dünyasını, yüzyılın başındaki ve hatta ortasındakinden çok farklı bir dünya olarak niteleyen Gorbaçov, nükleer silahlanmayla gündeme gelen insanlığın varlığını sürdürebilme sorununa, dünyada yer almakta olan köklü sosyal değişiklikler ve bilimsel-teknolojik devrimin kısa süre öncesine dek ulusal ya da bölgesel karakter taşıyan sorunlara (en başta da ekonomi, beslenme, enerji, çevre, haberleşme ve demografiye değgin sorunlara) kazandırdığı global niteliğe ve bu durumun gerektirdiği ortak çözüm arama ihtiyacına işaret etti. Dünya ekonomisinin tek bir organizmaya dönüşmekte olduğunu belirten Gorbaçov, hangi sosyal sisteme dahil yada hangi ekonomik düzeyde olduğuna bakılmaksızın hiçbir devletin bu organizma dışında gelişemeyeceğini söyledi. Bu durumun dünya ekonomisinde yeni bir işleyiş mekanizmasını, uluslararası yeni bir işbölümünü, bütün halkların ve ülkelerin çıkarlarıyla uyumlu yeni bir endüstriyel ilerleme anlayışını gerektirdiğini belirtti.

İlerleme kavramını irdelerken Mihail Gorbaçov "günümüz gerçeklerinin insani ve ulusal hak ve özgürlükler pahasına ya da çevreye zarar vererek gerçekleşen bir ilerleme kavramını dışladığını" savundu.

Gorbaçov, yaklaşık 45 dakika süren konuşması sırasında global sorunların çözümüne ortak yaklaşım konusuna ve uluslararası ilişkilerde yeni temel ve evrensel ilkelerin oluşturulması gereğine de değindi. Şiddetin olmadığı bir dünya kavramının her şeyden önce uluslararası ilişkilerde, dış politikada zor kullanımını ve zor kullanma tehdidini reddetmeyi ve bertaraf etmeyi içerdiğini, siyasi diyalogun geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu belirtti. Bir diğer vazgeçilmez temel ilkenin her ulusun kendi seçim hakkına saygı olduğunu belirten Gorbaçov, bu durumun hiçbir istisnası olamayacağını vurguladı.

"Değişik ülkelerde toplumsal gelişmenin farklı yollar izlediğine işaret eden Sovyet lideri, çeşitliliğin birliğine ihtiyaç olduğunu kaydederek, uluslararası ilişkilerin ideolojinin dışında tutulmasını istedi. Gorbaçov sözlerini şöyle sürdürdü: "Bu yeni aşama uluslararası ilişkilerin ideolojiden özgür kılınmasını talep ediyor. İnançlarımızdan, felsefe ve geleneklerimizden vazgeçmiyoruz. Kimseden de kendisininkilerden vazgeçmesini istemiyoruz. Ama kendimizi kendi değerlerimizle sınırlandırmak niyetinde değiliz. Böyle bir tecrit tüm ulusların ayrı ayrı kazanımlarının değiş-tokuşunu reddetmek olur. Bizi kültürel olarak zayıflatır. Bu değiş-tokuşu gelişirken bırakalım herkes kendi sisteminin yararlarını, kendi yaşama tarzını, yaptıklarıyla da göstersin. Bu, ideolojiler arasında dürüst bir yarışmadır. Ama devletlerarası ilişkiler alanına yayılmamalıdar. Böyle olmadığı takdirde global sorunların üstesinden gelmeye muktedir olamayacağız. Ki bu sorunlar, uluslar arasında yaygın, eşit ve karşılıklı işbirliğini başlatmak; bilim ve teknolojideki atılımları akıllıca kullanmak;global ekonomik ilişkileri yeniden şekillendirmek; doğayı korumak; azgelişmişliğe, açlığa, okuma-yazma bilmezliğe ve diğer felaketlere son vermektir. Ve nihayet böyle olmazsa nükleer tehdidi ve militarizmi bertaraf edebilme durumunda da olmayacağız."

Gorbaçov bu görüşlerin romantizm koktuğu, global kamuoyunun olgunluğu ve potansiyelinin abartıldığı yolundaki düşüncelere katılmadığını belirtti, devletler arasında, global ölçekte yer almakta olan objektif süreçlere dayalı yeni ilişkiler'in kurulması gerektiğini tekrarladı.

Konuşmasında Birleşmiş Milletler'in barış ve uluslararası güvenliğin korunmasında daha etkili bir konuma ulaştırılması ve desteklenmesi konusuna yer veren Gorbaçov, bu uluslararası platformun önünde çözüm bekleyen sorunlara örnek olarak kalkınma ve doğanın tahribine değindi. Kalkınma sorunu bağlamında dış borçlarla ilgili olarak Sovyetler Birliği, en az gelişmiş ülkelerin borçlarıyla ilgili olarak (yüzyıla varabilecek) uzun süreli moratoryum öneriyor, bazı durumlarda ise bu borçların tümüyle silinmesinden yana. Diğer gelişmekte olan ülkelerin borçları içinse her ülkenin ekonomik gelişme durumu ve erteleme gereği gözönünde tutularak, uluslararası işbirliği yoluyla ve sorunun BM himayesinde tarafların katılacağı toplantılarla çözümünü öneriyor.

Bölgesel sorunlarla ilgili olarak, bu sorunların global gelişmeleri etkileme niteliğini işaret eden Gorbaçov, Afganistan konusunda alınan kararlara uyulmamasını eleştirdi, kararların uygulanmasını sağlamak ve denetlemek üzere BM'in daha etkili adımlar atmasını, BM. Genel Sekreteri'nin Afganistan'ın tarafsızlığı ve demilitarizasyonuyla ilgili olarak bir uluslararası konferansın en kısa sürede toplanması için girişimde bulunmasını istedi. Gorbaçov FKÖ lideri Yaser Arafat'ın Genel Kurul'a hitabının Amerikan makamlarınca engellenmesini de kınadı ve FKÖ ile dayanışma içinde bulunduklarını tekrarladı.

Gorbaçov'un 159 ülke temsilcisinin önünde yaptığı konuşma, uluslararası sorunların çözümü yolunda küçüklü, büyüklü tüm ülkelerin ve öncelikle de demokrat kamuoyunun çaba göstermesine yönelik bir çağrı niteliği taşıyor. ■

▼ **Gorbaçov.** *"İnançlarımızdan, felsefe ve geleneklerimizden vazgeçmiyoruz."*

YENİ DÜŞÜNCE TARZI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Yeni düşünce tarzı denen düşünsel etkinlik "taktik" bir evre'nin düşünsel mekanizması ya da ürünü olmaktan uzaktır. Dünyamızın, insanlığın yeni durumuna uyarlanma durumunda olan çağdaş Marksizmin kendisidir.

Marksizmin, uluslararası boyutlarda ve her alanda başlattığı kendini sorgulama, eleştirme ve yeniden yapılandırma süreci geliştikçe, bizzat bu süreç tarafından koşullanan özgün yaklaşım ve değerlendirmelerin yeşerdiği gözleniyor. Bu yaklaşım ve değerlendirmeler zaman zaman oldukça farklı çıkarsamalara ulaşsa bile, bunların, son çözümlemede net bir olumlu işlev göreceğini düşünüyorum.

Böylelikle çok uzun bir zaman ideolojik rahatlığa, duyarsızlığa, "kendinden hoşnutluğa" ve "kendi yeterliliği" konusunda kategorik bir inanca yaslanmış olan Marksistler, kendi kavramsal çerçevesi içinde bile gerçekliğin çok-boyutlu ve çok-düzlemliliğini yeniden anımsamaya başlıyor. Kendi felsefi yöntembiliminin doğruluğunun ancak genelgeçer bir hareket noktası oluşturduğunu ve bu doğruluğun güncel yaşamın her alanında, içinde yaşanılan tarih kesitinin her dönencesinde yeniden üretilmek, yeniden kavranmak ve yeniden güncelleştirilmek zorunda olduğunu algılıyorlar.

Bu düşünsel yeniden üretim sürecinin, kendisine "tartışılmazlık" vehmeden, kerameti kendinden menkul herhangi bir "otorite" tarafından kesilmemesi durumunda, Marksizmin uzunca bir zamandır erozyona uğramış olan düşünsel ve tinsel saygınlığını yeniden kazanması, giderek mümkün ve kaçınılmaz olabilecektir. SBKP 19. Konferansı'nda M. Gorbaçov tarafından sunulan rapor, bu yöndeki olumlu izlenimlerimizi pekiştirmeye katkı yapıyor; "yarar peşinde koşmak yerine hakikatin, doğrunun peşinden koşmak", "kendini akıntıya uydurmak yerine nesnel araştırmalara girişmek cesareti göstermek" kaygısı yeniden öne çıkıyor ve Marksizm, yitirdiği konumlarını geri almaya doğru adım atıyor.

İnsanlığın genel çıkarlarından hareket eden, ama bunları en üst soyutlama düzeyinde kendi sınıf çıkarlarıyla dillendiren işçi sınıfı, şimdi öbür ana devrimci bileşenlerle birlikte, genel insani çıkarları kendi kişiliğinde kimliklendirme özelliği taşıyor.

Tartışma sürecinin bu aşamasında, gelecek açısından kuşkusuz çok önemli olan yeni sorular da doğmakla birlikte, bilimsel çözümleme sarmalının kimi soruları genelde yanıtlanıyor, aşılma eğilimi gösteriyor ya da yenilerine eklemleniyor, daha doğrusu, eski biçimiyle artık eskimiş bir içeriğe bürünüyor. Öte yandan, yeni içerikler gelişiyor. Ama yeni içerikler de, bizleri, sürekli yeni biçimler arayışına zorluyor.

Bu yeni içeriklerden önemli bir grubu, toplumun ve tarihin itici güçlerinin kimliğinde, tarihsel ve toplumsal ilerleme öznelerinin niteliğinde somutlaşmaktadır.

Yanlış bir ikilem

Marksizm işçi sınıfı hareketinin kısa ve uzun erimli çıkarlarının, onun tarihe ve topluma bakış açısının kuramsallaştırılması üzerinde kuruldu. Ama onun, işçi sınıfı konumlarını, dünya görüşünü ve çıkarlarını bir bilim durumuna getirme çabası, kendisi içinde bir amaç olarak değil, bizzat bu sınıfın ve bu konumların, çıkarların ve dünya görüşünün genel insan topluluğunun konum, çıkar ve dünya görüşü içinde özümsenmesi genel amacı bağlamında öngörülüyordu. Marksizm, yalnızca geleceği açısından genel insanlık perspektifini öngörmekle kalmıyor, geçmişiyle de genel insani değerlere, insanlığın bilgi ve deneyim birikimine yaslanıyor, onlardan hareket ediyordu. İngiliz klasik ekonomi politiği, Fransız ütopik sosyalizmi ve Alman idealist ve mekanik materyalist felsefeleri, kendi çağlarında yalnızca ne Ricardo'nun, ne Saint-Simon'un, ne de Hegel ve Feuerbach'ın kafalarının içinde doğmuş sistemlerdi; onlar, o zamana dek bütün insanlığın bilim, bilgi ve deneyim süzgecinden geçmiş, evrensel yapılardı. Marksizmde bunların eleştirel bir kabul görmüş ve yeni bir senteze doğru hareket noktası olmak anlamında benimsenmiş olmaları ne kaba bir pragmatizmin, ne de dar bir eklektizmin ürünü olarak algılanabilir.

Marksizm hem geçmişi, hem de geleceği bakımından, genel insanlık düzleminden yola çıkar.

Ya bugünü?.. Bugünü bakımından Marksizm hangi düzlemden hareket eder, hangi referans sisteminde yer alır?

Burada üç ana yaklaşımdan söz edilebilir; ilk ikisi uç nitelik taşıyan ve üçüncüsü de, daha çok mutedil gibi gözükmekle birlikte, niteliksel açıdan, yöntembilimsel ve bilgibilimsel bağlamıyla onlardan çok daha özgün olan üç ana yaklaşımdan...

Bunlardan birincisi, günümüz toplumunun benzeşmezliğini, çok-katmanlılığını ve çok-sınıflılığını gözardı ederek, eşitsizleri eşitleyen ve sonuçta, avantajlıları güçlendiren, giderek de, kendi öncüllerini bile bir yana atan dar popülist formülasyondur.

İkincisi, toplumun verili özelliklerini fetişleştiren, mutlaklaştıran, sınıf ve katmanlar arasındaki geçişleri, etkileşimleri atlayan, işçi sınıfı başta olmak üzere toplumsal sınıfları ve katmanları ayrı kalelerde toplanıp, zaman zaman birbirlerine karşı saldırıya geçen, zaman zaman da, kendi kalesine çekilerek, öbür tüm kalelere tehditler yağdıran ve "en iyi durumda" bile, başka bir (ya da birkaç) kaleyi fethetmek amacıyla, birkaç kalenin ortaklaşa seferberlik ilan eden orduları gibi düşünen, sınıf savaşımını böylesine vulger bir çerçeveyle sınırlayan yaklaşımdır. Bu, doğal olarak, büyük toplumsal dönüşümlerin, önemli bilimsel-teknik kazanımların ve belirleyici uluslararası gelişmelerin sınıf mantalitesi, konumu ve etkileşimi üzerindeki etkilerini göremez, mekaniktir, dolayısıyla yanlıştır.

Üçüncüsü ise, en kısa anlatımıyla, bunların yapamadıklarını yapmayı gözetir. Buna göre işçi sınıfı, çağımızın temel devrimci gücü olarak kalmayı sürdürüyor; ama kendi toplumsal çevresi içinde ve konu olduğu kavramsal ve yapısal dönüşümler bağlamında. Bu anlamda, uluslararası nükleer yıkım tehlikesinin, silahlanma yarışının, global tehditlerin ulaştığı dehşet verici boyutlar, günümüzde, işçi sınıfının güncel gerçeklikleriyle insanlığın güncel gerçekliklerini aynı düzleme oturtuyor. İnsanlığın genel çıkarlarından hareket eden, ama bunları en üst soyutlama düzeyinde kendi sınıf çıkarlarıyla dillendiren işçi sınıfı, şimdi öbür ana devrimci bileşenlerle birlikte, şimdiye dek hiç görülmemiş boyutlarda olmak üzere, genel insani çıkarları kendi kişiliğinde kimliklendirme özelliği kazanıyor.

Bunun için, kendisinin ve dünyanın nesnel durumundaki dönüşümleri, bilincindeki öznel dönüşümlere çevirmesi, kuramsallaştırma-

sı ve yeni bir anlayışa ulaşması zorunlu oluyor. Dünyayı dönüştürme sürecine dönük olan bütün bu zihinsel dönüşüm sürecine, bilindiği gibi, kısaca "yeni düşünce tarzı" ya da "yeni anlayış" denildiğini biliyoruz.

"Eski" her şeyin çöpe atılması mı?

Yeni düşünce tarzının Marksizm ile ilintisi üstünde yürütülen tartışmalar, bu bakımdan oldukça öğretici sayılmalıdır.

Onun "konjonktürel" karakterini vurgulayarak, sözgelimi, "genel insanlık çıkarları" örneklemesinde olduğu gibi, "ancak özel tarihsel koşullar nedeniyle somutluk kazanabilir"[1] konseptlerden hareket ettiğini varsaymak, bir zihin jimnastiği olarak pekâlâ mümkün olmakla birlikte, gerçeklikle zayıf bir bağlantıya sahiptir. Çünkü, "özel tarihsel koşullar"la anlatılmak istenen, atom ve uzay çağının bütün bir evresi ise, bunu gerekçelendirmek mümkün olduğu halde; öyle değil de, görece kısa, konjonktürel, deyim uygunsa, kapitalist ve sosyalist sistemler arasındaki uluslararası yarışma ve etkileşimin tikel bir uzun dalgası anlatılmak istenmişse, bu durumda, anılan tezi ancak özgün bir tez olarak tartışmak mümkün olabilecektir. Ne var ki, mümkün olan her şey, her zaman, mutlaka doğru olmayacaktır!

Yeni düşünce tarzı denilen zihinsel etkinlik "taktik" bir evre'nin düşünsel mekanizması ya da ürünü olmaktan uzaktır. Dünyamızın, insanlığın yeni durumuna uyarlanma durumunda olan çağdaş Marksizmin kendisidir ve eski reçetelere dönüş artık pek kolay olmayacaktır.

Öte yandan, yeni düşünce, kuşkusuz "eski"nin (klasik Marksizmin ya da Marksizm klasiklerinin) çöpe atılması anlamında değil, "olumsuzlanmasının olumsuzlanması" anlamında yenidir. Dolayısıyla, yeni düşünce Ö.B. Canatan'ın düşündüğü anlamda bir "kopma"yla karakterize edilmiyor.[2] Tersine, "öğretimizin kurucularının yaratıcı düşüncesinin ortaya çıkardığı, halkın emeği ve çabası ile gerçeğe dönüşmüş olan, onun umut ve özlemlerini ifade eden her şeyin en iyisini devralmış bir sosyalizm istiyoruz. Biz, dünya tarihindeki bütün ilerici deneyimlere sahip çıkan ve insan ilerlemesinin başarılarından bütünüyle yararlanan bir sosyalizm istiyoruz."[3]

Yeni düşünce tarzının insanlığın düşünce tarihinde ve kuşkusuz Marksist düşünde niteliksel bir dönüşümü simgelemesi, onun kendi geçmişini bütünüyle yadsıdığını düşünmemizi dayatmıyor; aksine, onu evrimsel akış içinde bir sıçrama olarak, diyalektik bir olumsuzlama anlamında nitelememizi daha bir zorunlu kılıyor.

Benzer olarak, bugün "bilimsel gelişmeyi **izleyen** bir felsefi düşünce açılımı değil" de, "gelişmenin temposunu **aşan** bir açıklama konulması"[4] gereksiniminden söz edildiği vurgulanırken, bilimsel ve felsefi bilinç arasındaki diyalektiğin iyi gözetilmesi zorunlu oluyor. Bu zorunluluk yeterince yerine getirilemediğinde, toplumsal bilincin bu iki özgül biçimi arasındaki karşılıklı ilintililiğin gözardı edilme tehlikesi doğuyor. "Topyekûn bilimsel gelişmenin dünyayı kritik bir dar geçide sürüklediği" saptamasının, yeni düşünce biçimlerine doğan gereksinimle birlikte dile getirilmesi[5] de ciddi bir bilimsel titizlik, bilimsel bir netlik gerektiriyor. Bu yaklaşımdaki içkin soyutlamanın günümüzün verili çok-sistemli, çok-ideolojili dünyası olduğunun altı özellikle çizilmediği taktirde, bu önermeden, kendi başına bilimsel gelişmenin "olası tehlikeleri"nden söz etmek gibi bir anlamsızlık kolayca türetilebilir.

◀ *Saint Simon, Hegel, Feurback. Marksizmde bunların eleştirel kabul görmüş ve yeni bir sentezde benimsenmiş olmaları ne kaba bir pragmatizmin ne de dar bir eklektizmin ürünü olarak algılanabilir.*

Anlaşılabileceği gibi, "dün vardı Marksizm, yarın da olacak anlayışı ile", "Marksizm ütopik bir değer olarak layık olduğu yere konuyor, ama günümüzden kovuluyor"[6] değildir. Yazarın da belirttiği gibi, "ertelenmiş bir Marksizm, Marksist yaşamın ertelenmesi" olurdu. Ama böyle bir şey var mı?

Böyle bir şey yok! Yapılanlar, Marksizmin canlı ruhunun yeni gerçekliklere uygulanması, eski gerçekliklerle bağlı, ancak aşılmış yorumların, "ders kitapları"nın, reçete ve şemaların bir yana bırakılmasıdır. Ve Marksizm bu yorumlar, "ders kitapları", reçeteler ve şemalardan ibaret olsaydı zaten Marksizm olamazdı.

"Caniler"in yeni düşüncesi mi?

Şimdi, bütün bunlardan sonra, başka tür yorumlar üstüne bir şeyler söylemek gereğini de duyumsuyorum. "Adet yerini bulsun" diye ya da bunlar ortalıkta çok yaygın oldukları için değil!.. Yalnızca, oldukça ilginç bir uslamlamayla, Marksizmin bütününe ya da onun organik öznelerine yönelmesi bakımından, kuramsal bir soru oluşturduğu için...

Bu tarz değerlendirmelere göre, işin esası, Stalinci deformasyonlardan ibaret değildir, Lenin'in parti üstüne konseptlerinden kaynaklanmaktadır!..[7] Öyle ki, Leninci partinin gerçek yapısının daha Lenin zamanında iflas etmemesini, "Lenin(in), çok olağanüstü koşullarda ve olağanüstü bir kişilikle, **çok kısa bir dönem** yönetimde kalabilmiş"[8] olmasına bağlamayı ima eden metaforik anlatımlar kullanılmaktadır. Komünist partilerin, "pek çok yerde bilgisizlerin, yeteneksizlerin ötesinde, neredeyse kriminallerin toplanma odakları konumuna gelmiş" oldukları da, bu çerçeve içinde düşünülebiliyor.

Kendisini 70 yıl sonra amansızca sorgulayabilen, yeniden yapılandırabilen, köklü dönüşümlere geçen ve bunları yönetebilecek kadrolar yetiştiren "cani merkezleri"nin ne menem türden yerler olabileceği, doğrusu özel bir merak konusudur.

Yapılan hataların, yanlışların, eksiklerin, yetersizlik ve hantallıkların amansızca eleştirilmesi, olumsuzluklardan olumlu sonuçlar, dersler çıkarılması, işlerin düzeltilmesi ve ilerde benzeri türden hataların yapılabilme payının olabildiğince azaltılması için, bugünden radikal önlemler alınmasına evet!.. Ama hata ve yanlışların öznelerinin değil de, nesnelerinin suçlu ilan edilmesine, Marksist partilerin küllen mahkûm edilmesine, Marksizmin bütün tarihinin suçlanmasına hayır!.. Kuşkusuz, hem sosyalizmin, hem de tek tek partilerin tarihi açılmalı, incelenmeli ve kıyasıya eleştirilmelidir. Ama bu iş, ciddi bir tarih konusu olabilir, bütünsel yaftalamalarla dolu bir makalenin konusu değil.

Yapılanlar, Marksizmin canlı ruhunun yeni gerçekliklere uygulanması, eski gerçekliklerle bağlı ancak aşılmış yorumların, "ders kitapları"nın reçete ve şemaların bir yana bırakılmasıdır.

□

Sonuçta, şunu diyebilirim sanıyorum: Yeni düşünce tarzı ne Marksizme yapılan yapay bir eklenti, bir "masabaşı felsefesi" ya da "Marksizmin **insan** ve **insanlık** vurgusuna kendi toplumu bazında 'sınıfları atlayarak' ulaşabileceği" varsayımıdır[9], ne de ciddi çalışmalara girişmeksizin, bütünsel yaftalamalara, genellemelere yol açabilecek ilginç düşünce ve belagat egzersizleridir.

Bitirirken, daha önce kullanılan bir deyişi, bu kez **bir bumerang olarak** yinelemek istiyorum: "Yeni düşünceyi öğrenene değin, eskisiyle de olsa **düşünmek** gene de fena bir şey değildir. Bir kez denemenin belki de bir yararı olabilir." ■

1) *Ö.B.Canatan, "Masabaşı Felsefesi", **Görüş**, Aralık 1988.*
2) *Bkz. Ö.B.Canatan, "Felsefenin Konusu Olarak 'Yeni Düşünce' ", **Felsefe Dergisi**, 88/4.*
3) *M.Gorbaçov, **SBKP 19.Konferansı**'na sunulan rapor, s.116.*
4) *Ö.B.Canatan, **agy.** (vurgu benim).*
5) ***Agy.***
6) *Ö.B.Canatan, "Marksizm Ütopya Olmamalı", **Görüş**, Kasım 1988.*
7) *Sorun, "KP'lerin **özünden gelen** merkeziyetçi-antidemokratik (despotik ve dogmatik) niteliklerden kaynaklanmaktadır." (S.Teber, "Sorun Sait Stalin ya da 'Stalinizm' mi?", **Görüş**, Aralık 1988, vurgu benim)*
8) ***Agy.** vurgu yine benim.*
9) *Ö.B.Canatan, "Yeni Düşünce Tarzı Kavramıyla Bir 'Deneme' Denemesi", **Gelenek**, No.16.*

TÜMAS'I ANIMSAYIN

1989'a adım atarken, ÜNAS ve TÜMAS gibi mütevazi örgütler, Türkiye'nin son otuz yılına iyi kötü tanıklık etmiş siyasal belleğimde neden canlanıp duruyor dersiniz?

Sol siyasal düşünce ve eylem alanının örgüt ve gruplar tarafından sıkıca parsellendiği dönemlerde, bunların hiçbirine tam angaje olmayanlara ÇBS denirdi. Çizgisi Belirsiz Sosyalist sözcüklerinin ilk harflerinden oluşan bu "rumuz", aynı zamanda o günlerde çokça reklamı yapılan bir boya markasının kısaltılmış adıydı (Çavuşoğlu Boya Sanayii). Bu yüzden ÇBS deyimi, çok renkliliği (dolayısıyla renksizliği) simgeleyen hınzırca bir alay ögesini de içinde taşır ve başlıca üniversite kökenli "aydın takımı" ile, böylelerinin bir araya geldiği ÜNAS ve TÜMAS gibi meslek örgütleri için kullanılırdı.

İlk Türkiye İşçi Partisi'nden sonra herhangi bir siyasi hareket içinde yer almadığım için bizim kuşağın en kıdemli ÇBS'lerinden biri olarak uzunca bir süre bu iki örgütün İstanbul şubesi başkanlığını yapmıştım. Doğrusu ÇBS rozetini taşımaktan hiç sıkıntı duymuyordum. Çünkü Türkiye İşçi Partisi'nden sonra benim için ne aklımın yattığı bir sosyalist parti ya da çevre kalmıştı, ne de benim konumumda olan sosyalistler böyle bir siyasal odak oluşturabilecek güçteydi. Bu yüzden bizler için demokratik kitle örgütleri tek çalışma alanı olarak kalıyordu.

Bu günün genç üniversite öğretim görevlilerinin tasarlamakta bile güçlük çekecekleri ÜNAS üniversite ve yüksek okul asistanlarının sendikal örgütüydü. 1961 Anayasası'nın kamu görevlilerine tanıdığı sendikalaşma hakkını ortadan kaldıran 1971 Anayasası ile birlikte ÜNAS kapatıldı, üniversite öğretim üyelerinin siyasal partilere üye olmaları yasaklandı. Yeni anayasanın getirdiği "sınırlı demokrasi" ortamı içinde bu kez Üniversite ve Yüksek Okul Asistanları Derneği, TÜMAS kuruldu. Asistanlık sürelerimiz daha dolmadan sendikadan derneğe düşerek uğradığımız "irtifa kaybı" başlangıçta bizi bir hayli umutsuzluğa sürüklemiş ama arkadan gelen kuşağın taşıdığı heyecan ve kararlılık TÜMAS'ı kendi türünde döneminin en dikkate değer örgütlerinden biri haline getirmişti. Şimdi geriye dönüp baktığım zaman, değişik siyasal eğilimlere varlıklarını özgürce sürdürme olanağı tanıyan ÜNAS-TÜMAS gibi örgütlerdeki, o zamanlar hafif "ironi" ile bakılan bu "ÇBS" yapının, nasıl bir demokrasi dinamiği yarattığını daha iyi görüyorum. Özellikle 1971 sonrası dönemde, demokratik kitle örgütleri, siyasal grupların başlıca egemenlik alanlarından biriydi. Bir "siyaset" ne kadar çok meslek örgütünü ele geçirirse o kadar başarılı sayılırdı. Bu arada üye tabanı çoğunlukla bu çekişmelerin dışında kalır ve örgütten uzaklaşırdı.

Kuşkusuz TÜMAS da tıpkı öteki meslek örgütleri gibi aynı gruplararası mücadelenin hedeflerinden biriydi. Ama ÜNAS zamanında başlayan ve TÜMAS'da gelişerek devam eden bir gelenek bu mücadelenin keskinleşmesini önler, değişik siyasal çizgilerin alabildiğine demokratik bir tartışma platformunda buluşmalarını ve görüş ayrılıklarını koruyarak işbirliği yapmalarını sağlardı. Bu geleneğin özü ise, tek kelime ile katılımcı bir açıklık'tı (Glasnost!). Bir başkan, bir yönetim kurulu olurdu elbet, ama bu sadece biçimsel bir işbölümünden ibaretti. Yönetim kurulu toplantıları bütün üyelere açıktı. Her üye, her toplantıya söz ve oy hakkı ile katılabilir, yetki ve sorumlulukları paylaşabilirdi. Kararları, çoğu zaman tartışmalar sonunda ortaya çıkan genel eğilim belirler, oylamaya pek az başvurulurdu. Dışarıda birbiriyle kanlı-bıçaklı olan siyasal gruplara mensup arkadaşlar TÜMAS içinde ölçüyü kaçırmadan kıyasıya tartışır, ortak eylemlerde yan yana yürür, sonra yine kaldıkları yerden tartışmayı sürdürürlerdi. Bu açık ve katılımcı demokrasi ortamı, insanlar arasında, bazen kendilerinin bile farkedemediği hoşgörü, saygı ve sevgi bağları oluştururdu.

Tabii her konuda olduğu gibi, demokrasi konusunda da bu lüksün bir bedeli vardı. Toplantılar biraz uzun sürer ve yorucu olurdu. Fakat geleneksel derneklerde "kuliscilik" için harcanan zaman ve enerjiye kıyasla, sonuçta bizim toplantılarımız çok daha verimli geçerdi. Her şeyden önce orada düşünmeyi, dinlemeyi, konuşmayı, tartışmayı öğrenir, inhibisyonlarımızdan olabildiğince kurtulurduk. Yapay güç odaklaşmaları zaman içinde çözülür, hiyerarşinin hiçbir türü fazla yaşama şansı bulamazdı. Her isteyen, TÜMAS'ın çalışma alanıyla belirli bir ilgi kurmak koşuluyla, akla gelebilecek her konuyu gündeme getirebilirdi. Bu arada zaman zaman dünyanın öbür ucundaki bir siyasal hareketle ilgili tartışmaların saatler boyu uzayıp gittiği ve üniversite sorunlarına bir türlü sıra gelmediği de olurdu ama, yine de asistanların özlük işleriyle uğraşacak vakit bulunur, her yüksek okulda ve üniversitede yerel toplantılar düzenlenir, yönetimin bütün engellemelerine karşın asistan kitlesiyle oldukça canlı ilişkiler kurulabilirdi. Öykünün bundan sonrasının ilgi çekici bir tarafı yok: 12 Eylül 1980 darbesi ve o günden bugüne, köprülerin altından akan ve akmaya devam eden bunca su.

Şimdi, 1989'a adım atarken, polis kayıtları ve birkaç dava dosyası dışında, belki de hiçbir siyasi tarih arşivine girmeye değer bulunmayacak olan ÜNAS ve TÜMAS gibi mütevazi örgütler, Türkiye'nin son 30 yılına iyi kötü tanıklık etmiş siyasal belleğimde neden canlanıp duruyor dersiniz?

Sadece nostalji mi beni onlardan sözetmeye zorlayan?

Onun payını da yadsıyamam. Fakat daha önemli bir şey var: O da zorunluluk. Size garip gelebilir ama öyle. 1989 Türkiyesi'nde, sosyalistler TÜMAS'ı anımsamak zorundalar. Katılımcı demokrasi ve açıklık konusunda doğru dürüst hiçbir deneyimi olmayan sol kadrolar, "çizgisi belli" sosyalistlerin, en uzlaşmaz cephelerde debelendikleri dönemlerde bile, bir çatı altında yan yana bulunabildikleri TÜMAS'ı, bir siyasal örgüt modeli değilse de, en azından yaşanmış bir gerçeklik olarak anımsamalıdırlar.

Öncelik ve kıdem iddialarıyla, "herkes bize katılsın" tavrını dayatmak, yeni bölünmelere çağrı çıkarmaktır. Geçmiş hiç bir gruba övünülecek bir miras bırakmadı. 1989'da Türkiye sosyalistleri, sol birikimin hiçbir kanadını dıştalamayan, çok renkli, demokratik, canlı ve kendini yenileyebilen bir yapı içine yerleşmenin yolunu bulmak durumundalar.

TÜMAS, bu yolda iz sürülebilecek unutulmuş bir patikadır. ■

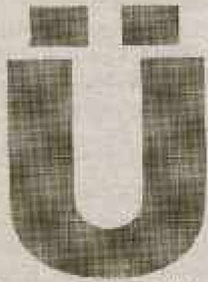

▼ TÜMAS'ın yürüyüşü. Değişik siyasal çizgiler, alabildiğine demokratik bir tartışma platformunda buluşur, görüş ayrılıklarını koruyarak işbirliği yaparlardı.

Prof.Dr.A.Ülkü Azrak

SİYASAL İKTİDARIN ÖZLEMİ: YARGI DENETİMİ DIŞI İDARE!

Hükümetin TBMM'ye sunduğu yasa tasarısı Danıştay Kanunu ile İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda denetimi sınırlayıcı ve geciktirici değişiklik önerilerini içeriyor.

çüncü Cumhuriyet rejimi Türkiye'nin hukuksal düzenini temelden değiştirirken idarenin yargısal denetimi de bu süreçten payını almış bulunuyor. Bu konuda ilk düzenlemeler idari yargıya ilişkin üç yasada (2575, 2576 ve 2577 sayılı yasalar) 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden önce hızla yapılmıştı. Bu düzenlemelerin belirgin özelliği idarenin yargısal denetimini daraltıcı olmasıydı. Hatta bu denetimin başkalaştırılmış olduğu yolunda bazı düşünceler öğretide ağırlık kazanmıştı[1]. İdari yargının özünde yapılan bu değişiklikler yeterli görülmemiş olacak ki bugünlerde bu yönde ikinci bir hamleye tanık oluyoruz. Hükümetin geçtiğimiz Ekim ayında TBMM'ye sunduğu bir yasa tasarısı Danıştay Kanunu ile İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda denetimi sınırlayıcı ve geciktirici bazı değişiklik önerilerini içermektedir. Söz konusu tasarı, TBMM'nin Adalet Komisyonunda sınırlamaya bir yeni unsur eklenmesi suretiyle kabul edilerek meclis genel kuruluna sevkedilmiş bulunmaktadır.

Yapılmak istenen değişikliklerden biri Danıştay'ın idari dava dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdikleri kararlara karşı İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nda, İdari Dava Daireleri Genel Kurulunun idare mahkemelerinin ısrar kararları üzerine verdiği kararlara karşı da Danıştay Genel Kurulu'nda temyiz başvurusu yapılabilmesine ilişkin. Hiçbir ülkenin idari yargı sisteminde karşılaşılamayacak olan, yüksek mahkeme kararlarının temyizi yönteminin gerçekleştirilmesi isteği, kişi haklarının daha iyi korunmasından ziyade kararı Danıştayca iptal edilmiş olan idareye bir şans daha tanımak, Danıştay'ın dava daireleri ile, Dava Daireleri Genel Kurulu'nun yargı otoritesini zayıflatmak gibi amaçlara yönelmiş olduğu izlenimini yaratmaktadır. Böyle bir çözüm pratik bakımdan da dava ekonomisine aykırı olduğu gibi, özellikle 73 kişilik Danıştay Genel Kurulu'nun temyiz başvurularını inceleyecek bir mahkeme durumuna sokulması suretiyle akıl dışı ve uygulanması hemen hemen olanaksız bir yöntemi içermektedir. Şu da var ki İdari Dava Daireleri Kurulu'nun karar mahkemesinin, bozma kararı karşısında ısrar etmesi durumunda işi tekrar inceleyerek temyiz mercii sıfatıyla verdiği kararın bu kez Genel Kurul'da temyiz edilmesi olanağının tanınması, aslında olağan bir kanunyolu olan temyizin bu niteliğini değiştirerek olağanüstü bir kanunyolu haline gelmesi sonucunu yaratacaktır. Ceza yargılamasında Başsavcılık makamına verilmiş olan Yargıtay dairelerinin kesin kararlarına karşı itiraz yetkisi bir olağanüstü kanunyoluna başvurmayı içermektedir. Bu, Danıştay Kanunu'nda yapılması önerilen değişiklikte söz konusu edildiği gibi bir **"temyiz yolu"** değil, **"olağanüstü itiraz"** yoludur. Kaldı ki ceza yargılaması hukuku öğretisinde de bu olağanüstü itiraz yolu ciddi eleştirilerle karşılaşmıştır[2].

İdari yargı düzenlemelerine ilişkin ilgi çekici başka bir değişiklik İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun, iptal davasının koşullarından biri olan bir menfaatin ihlâl edilmesi olgusuna ilişkin. Önerilen değişikliğe göre bu menfaatin dolaysız ve kişisel olması zorunlu. Bununla güdülen amacın, bugüne kadar üyelerinin menfaatlerini korumak için dava açma olanağına sahip olan dernek, sendika ve meslek kuruluşu gibi tüzel kişilerin elinden bu olanağın alınması olduğu kuşkusu ağırlık kazanmaktadır. Özellikle Ankara'da Güven Park'ın bozularak otopark haline getirilmesini bir iptal davasıyla önleyen bir dernek ile, İstanbul'da Taşkışla olarak bilinen Teknik Üniversite binasının (ki 1. derece tarihi eserdir) otele dönüştürülmesinin yürütmenin durdurulması kararıyla önlenmesini sağlayan Mimar ve Mühendisler Odası'nın idari yargıda elde ettikleri bu başarılı sonuçlar, siyasal iktidarı, ilgili belediyelerin de kışkırtmasıyla, böyle bir değişikliği gündeme getirmeye itmiş olsa gerek. Ayrıca bir beldede yaşayanlar bundan böyle hemşehri sıfatıyla belde yönetimi kararlarına karşı dava açamayacaklardır. Buna karşın idari yargı mercileri tüzel kişilerin ve hemşehrilerin davalarına konmak istenen bu ambargoyu esnek bir yorumla aşabilirler. Nitekim iptal davasında menfaat kavramına önceleri daraltıcı bir yorumla yaklaşan Danıştay, zaman içerisinde bu tutumunu değiştirerek iptal davasının objektif niteliğine daha uygun düşen bir esnek ve geniş yorum biçimini benimsemiştir. Mevzuatta yapılmak istenen değişikliğin böyle bir yorumu önleyecek nitelikte olmadığı düşünülebilir.

İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda yapılmak istenen bir başka önemli değişiklik, idari yargı mercilerinin yürütmeyi durdurma konusunda verdikleri red ve kabul kararlarına karşı ilgiliye ve idareye itiraz hakkı tanınmasıdır. Bu değişiklik, görünüşte ilgililerin haklarını genişletir nitelikte olmakla birlikte, gerçek başkadır. Yapılmak istenen değişikliğe göre, idari yargı mercilerinin yürütmeyi durdurma konusundaki kararlarına karşı tebliğden itibaren 7 gün içinde üst mercide (bu merci ilk kararı verene göre değişmektedir) itiraz edilebilecek. İtiraz edilen merciler, dosyanın kendilerine gelmesinden itibaren 7 gün içinde itirazı karara bağlayacaklardır ve itiraz üzerine bir karar verilinceye kadar da yürütmenin durdurulması kararı uygulanmayacaktır. İşte asıl amaç burada kendisini açığa vurmaktadır. Çünkü davacının yürütmeyi durdurma talebinin reddi durumunda itiraz usulünün (gerçekçi bir gözlemle) bir aydan daha kısa bir sürede sonuca bağlanması olanaksızdır. Bu süre içinde de esasen dava konusu kararın uygulanması nedeniyle davacının hakları zarara uğrayacaktır. Bu nedenle itiraz usulü, davacıya fazla bir şey kazandırmamaktadır. Buna karşılık, verilmiş bir yürütmeyi durdurma kararına idarenin itiraz etmesi durumunda, yürütmeyi durdurma kararı uygulanmayacağından, bu durumda davacının elde ettiği bir hak ortadan kalkmış olacaktır ki asıl sorun budur.

Yasa değişikliğinde amacın, dernek, sendika ve meslek kuruluşu gibi tüzel kişilerin elinden, üyelerinin menfaatlerini koruyabilme olanağının alınması olduğu kuşkusu ağırlık kazanıyor.

Anlaşılmaktadır ki yapılmak istenen bu mevzuat değişiklikleriyle idarenin yargısal denetimin dışında tutulması ya da yargısal denetimin ertelenmesi, geciktirilmesi suretiyle zayıflatılması, yetkisizleştirilmesi amaçlanmaktadır. 1950-1960 yılları arasında da ortaya çıkmış olan bu gibi girişimlerin son çözümlemede ne kadar zararlı olduğu hatırlardadır.

Şu da var ki şimdi gene ortaya çıkan bu girişimlerin "demokrasi krizinin terapisi"[3] teorileriyle ya da "yönetilebilir demokrasi" görüşleriyle de açıklanması ve hoşgörülmesi de olanaklı değildir. ■

1) L.DURAN, İdari Yargı mı, Yargısal Denetim Benzeri mi?, İktisat ve Maliye Dergisi, C. XVIII 1982, sh. 431 vd.

2) N.KUNTER, Ceza Mahkemesi Hukuku, 1986, No. 528.

3) B.ÇAĞLAR, Demokrasi Krizi ve Terapiler, "Toplum ve Bilim" s.42, Yaz/1988, sh.105.

Sema Köksal
Nihal Kara

YEREL YÖNETİCİLERDE "YETKİ KORKUSU" MU VAR?

"Yerelleşme" soyut bir hedef olmaktan çıktı. "Demokratiklik" bağlamında yeniden sorgulanıyor ve siyasal gündemdeki yerini alıyor.

Sorunlarla dolu ve karmaşık kentsel ortamı, 1980 öncesinin köklü bir "merkezden yönetim" geleneğine sahip olan Türk toplumunda "yerelleşme"yi zorunlu olarak gündeme getirmişti. 1970'li yıllarda, bir yandan kamu hizmetlerinde etkinliği artırmayı, diğer yandan kent yönetimine yerel nüfusun katılımını hedefleyen talepler yerleşik siyasal akımlar içinde farklı yaklaşımlar ve siyasal programlar olarak nispeten belirgindi. Ancak, 1980 sonrasında "yerelleşme" konusundaki talep ve tartışmalarda bu netlik kaybolmuştur. Bunda 1980 sonrası yasal düzenlemelerin paradoksal niteliği ve uygulamaların ortaya çıkardığı karmaşık görüntü önemli rol oynamaktadır. Bugün yapılan tartışmalar artık belirgin programlar olmaktan çok, alınan kararların ve uygulamaların sonuçlarına yöneliktir: Son dönemdeki uygulamalar sadece "etkin" bir yerel yönetim yaratmaya mı dönüktür? Nasıl bir kentsel ortam oluşturulmak isteniyor? Bu uygulamalar aynı zamanda daha "demokratik" bir yerel yönetim yapısını mı hedeflemektedir? Bütün bu sorular, bir anlamda artık "yerelleşme"nin soyut bir hedef olmaktan çıktığını ve "demokratiklik" bağlamında yeniden sorgulandığını ve içeriğinin yorumlanmasına yönelik çabalarla siyasal gündemdeki yerini aldığını göstermektedir.

Belediye başkanının tasarruflarını denetlemeyen iktidar partisi üyelerinin yarısının etkili bir denetimin gerekliliğini vurgulamaları "yetki korkusu"ndan kaynaklanıyor.

1980 sonrasında "yerelleşme" yönünde yapılan en önemli yetki devrinin belediyelere verilen "imar planı yapma ve onama" yetkisi olduğu ve bunun dışında yasal yapıda önemli bir değişiklik olmadığı bilinmektedir. Ancak, gerek plan yapma yetkisi ve gerekse belediyelere sağlanan yeni parasal olanaklar kentlerde "yerelleşme" olarak algılanan uygulamalara neden olmuştur. Örneğin, kentlerde bu sayede bugüne kadar görülmemiş imar hareketleri başlamış ve bu hareketin etki ve sonuçları çok yönlü olduğundan yorumlanması da oldukça güçleşmiştir.

Bu kısa yazıda biz, son değişikliklerden ve imar hareketliliğinden en çok etkilenen kent olan İstanbul'un, 1984 yerel seçimleri sonucunda işbaşına gelen karar organının üyelerinin "yerelleşme"yi nasıl algıladıklarını ve ne kadar "yerelleşme" istediklerini irdelemeye çalışacağız. Son dönemdeki birçok önemli karara katkısı olan İstanbul Büyük Şehir Belediye Meclisi'nin 109 üyesinden 102'si ile yapılmış olan görüşmelerin konuyla ilgili sonuçları yazının çerçevesini oluşturmaktadır.

Büyük Şehir Belediye Meclisi üyelerinin "yerelleşme" konusundaki algılama ve eğilimlerini, 3030 sayılı yasayla oluşturulan Büyük Şehir Yönetim Modeli hakkındaki görüşlerini aldığımız bir soruya verdikleri cevaplardan dolaylı olarak çıkarılan sonuçları aktarmakla başlayacağız.

Görüşme yapılan 102 üyeden 89'u bu yasadan doğan bazı aksaklıklar olduğunu ve değişikliklerin zorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Değişiklik önerisi getiren üyelerin büyük bir kesimi genel olarak modelin işleyişi ile ilgili aksaklıkları dile getirirken sadece 15 ANAP'lı (7'si ilçe belediye başkanı) ve 6 SHP'li üye "yerelleşme" ve "yerel özerklik" konusunu gündeme getirmiştir. Bu konuda özel duyarlılık gösteren ANAP'lı üyeler daha çok personel alımı ve ücret rejiminde esneklik gibi konuları vurgulamışlardır. Ancak, özellikle uygulayıcı konumunda bulunan ilçe belediye başkanları bunun yanında eğitim, sağlık, emniyet, gibi bazı yetki ve görevlerin de belediyelere devredilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Buna karşılık belediyelere "vergi" koyma yetkisinin devredilmesini isteyen üye olmamıştır. "Yerelleşme"yi gündeme getiren SHP'li üyeler ise daha çok genel ve ilke düzeyinde eleştiriler yapmış ve yeni düzenlemelerin "özerk" yerel yönetimlerin oluşması için yetersiz olduğunu vurgulamakla yetinmişlerdir.

Meclis üyelerinin "yerelleşme" konusundaki eğilimlerini saptayabilmek için sorulan bir başka soruda ise merkezi yönetimin yerel düzeydeki temsilcisi olan "Vali", ile büyük şehir belediye başkanını (Başkan) yetkililik ve etkinlilik konularında karşılaştırmaları istenmiştir. Çizelge 1'de bu soruya verilen cevapların sonucu aktarılmaktadır.

Mevcut durumun değerlendirildiği bu cevaplar, halen yasal olarak valilikte bulunan yetkilerde önemli bir değişiklik olmamasına karşın, fiili konumu nedeniyle Başkan'ın İstanbul'da daha etkili ve yetkili olarak algılandığını göstermektedir. Yalnızca 9 üye halen valinin elindeki yetkiler nedeniyle daha yetkili olduğunu belirtmiştir. Üyelerin yaklaşık % 23'ü ise birinin devletin temsilcisi olarak, diğerinin ise halkın seçtiği kişi olarak farklı yetkililerle donatılmış olduğunu vurgulamıştır.

Bugünkü durumun nasıl algılandığını araştıran bu sorudan sonra üyelere Vali'nin mi, yoksa Başkan'ın mı daha etkili ve yetkili olmasını tercih ettikleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar çizelge 2'de gruplandırılmıştır.

Bir önceki çizelgeyle karşılaştırıldığında burada valilik kurumunun daha etkili ve yetkili olmasını isteyen üyelerin biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak, ilçe belediye başkanlarının büyük bir kısmı seçilmişlik niteliğinden dolayı Başkan'ın daha yetkili ve etkili olması gerektiğini savunmuşlardır. Diğer yandan valilik kurumunun güçlendirilmesini isteyenlerin küçük bir kesiminin ve başkanlık kurumunun güçlendirilmesini isteyenlerin büyük bir kesiminin, her iki kurumun birleştirilerek valiliğin seçimle gelen bir yönetici tarafından doldurulmasını istemeleri ilginçtir ve bu bağlamda "yerelleşme" eğiliminin çizelgede göründüğünden daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu iki çizelgede de görüldüğü gibi Meclis'teki her iki siyasal parti içinde de bir yanda "tarafsız devlet" imajına bağlı olarak "tarafsız devlet görevlisi, Vali", seçimle gelen "partizan Başkan" imajının hakim olduğu bir "merkeziyetçiler" grubunun, diğer yanda seçimle geldiği için halka dayanan ve yerel talepleri dikkate alan, hizmet yönünden etkin olabilen "yerel Başkan", atamayla geldiği için fazla sorumluluk taşımayan, ya da iktidara bağımlı olduğu için daha "partizan" olan Vali imajının hakim olduğu bir "yerelleşme" yanlısı grubun varlığı göze çarpmaktadır.

Meclis üyeleri arasında "yerelleşme" isteğinin yaygınlığı ile ilgili göstergelerden biri de bunların merkezi hükümetin himaye ve denetimi konusundaki tutumlarıdır. Bu soruya verilen cevaplar çizelge 3'te gruplandırılmıştır.

Soruya verilen cevaplarda esas olarak tüm belediye başkanları ve meclis üyeleri eylemden sonra gelen etkili bir yasal denetlemeden yana olduklarını belirtmişlerdir. Ancak, "vesayet" konusunda farklı eğilimler ortaya çıkmıştır. Çizelge 3'te de görüldüğü üzere, ilçe belediye başkanlarının büyük bir kısmı belediyeler üzerinde merkezi hükümetin himaye

ve vesayetine karşı çıkmakta, ancak iki başkan, Türkiye'nin henüz tam anlamıyla özerk yerel yönetimler için hazır olmadığını ileri sürerek merkezin vesayetinin bir süre daha devam etmesi gerektiğini savunmuşlardır. Çizelgeden çıkan bir başka ilginç sonuç ise SHP'li üyeler arasında vesayete karşı tutum açısından belirgin bir kutuplaşma görülmesi ve karşı olanların % 69.2 gibi yüksek bir oranda bulunmasına karşılık, ANAP'lı üyeler arasında vesayete taraftar olanlarla etkili bir denetimin gerekli olduğunu savunanların toplamının % 42 gibi oldukça yüksek bir orana erişmesidir. ANAP'lı üyelerin daha fazla etkili denetim yanlısı olmalarının iktidar partisi konumunda bulunmaktan kaynaklandığı kanısındayız. Özellikle harcamaların arttığı bu dönemde, 3030 sayılı yasa ile getirilen yeni düzenleme nedeniyle encümende yer alamayan ve dolayısıyla harcamaların kanalize edilmesinde etkili olamayan ANAP'lı üyelerde bir tür "yetki korkusu"nun varolduğunu söylemek mümkündür. Büyük kentsel yatırım harcamalarında belediyedeki iktidar yapısı içinde merkezi konumda bulunan Başkan'ın tasarruflarını denetlemeyen iktidar partisi üyelerinin yarısının çeşitli derecelerde "etkili bir denetim"-in gerekliliğini vurgulamaları bu "yetki korkusu"ndan kaynaklanmaktadır.(***)

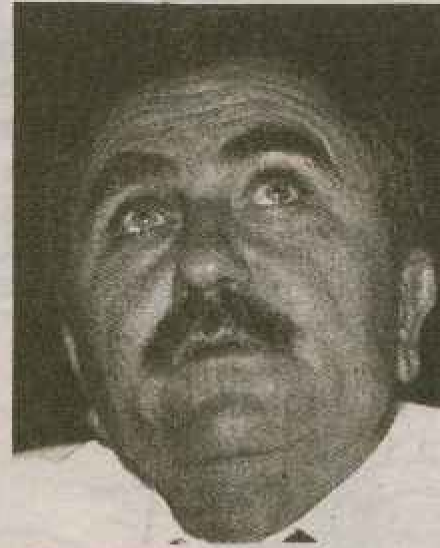
İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Meclis üyeleri arasında merkeziyetçilik ve yerelleşme yanlısı olanların ağırlığının saptanması için somut cevaplar yanında söylem düzeyinde eğilimlerin belirlenmesi de gerekli görülmüş ve bir gruplandırma yapılmaya çalışılmıştır. Bu gruplandırmada, "ülkenin birlik ve bütünlüğü", "tarafsız devlet" gibi imaj ve kavramlarla yerelleşme ve yerel özerklik kavramlarına karşı çıkanlar **merkeziyetçiler**, seçilmişlerin daha etkin ve demokratik bir biçimde hizmet görme eğilimini vurgulayanlar, yerel özerkliği ve yerel yönetimlere yeni yetkilerin devredilmesi gerektiğini savunanlar **yerelleşme eğilimliler**, her ikisinin de derece derece gerekli olduğunu belirterek denge arayanlar ve özellikle "Türkiye'nin bugünkü gelişme düzeyinde tam anlamıyla özerklik doğru değil", diyerek kısa vadede bazı merkeziyetçi eğilimleri onaylayanlar **ortada**, olarak gruplandırılmıştır.

Çizelge 4'te görüldüğü gibi gerek iktidar partisi gerekse muhalefet partisi grubunda (ANAP % 14.5, SHP % 22.4) merkeziyetçi eğilimleri ağır basan bir azınlık söz konusudur. Diğer yandan, tüm ilçe belediye başkanları da dahil olmak üzere meclis üyelerinin yarısından çoğu yerelleşmeden yanadır. Bu eğilimin SHP grubunda daha güçlü olmasına karşılık ANAP grubunda "etkin denetim" gereğini vurgulayanların, yani ortada olanların % 29 gibi bir orana ulaşması ilginçtir. Bu durum yukarıda sözünü ettiğimiz "yetki korkusu"ndan kaynaklandığı gibi Türkiye gibi merkeziyetçi bir yönetim geleneğine sahip olan bir ülkede yerel yönetimlere yeni yetki devri talep etmenin gerçekçi olamayacağı kaygısından da kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle bu konuda bir tür "otosansür"den söz edilebilir. İktidar partisi üyeleri arasında merkez-yerel ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açacak yeni yetki talebinden çok yerel yönetimlerde etkinliği arttıracak bazı somut konularda (örneğin, personel alımı ve ücret politikasında) yetki talebi yaygındır. Bu nedenle, ortada olanların merkeziyetçilerden çok yerelleşme eğilimlilere yakın olduğunu ve aslında ANAP'lı üyeler arasında yerelleşme talebinin çizelgede göründüğünden daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. ■

(*) Bu yazı Marmara Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenmiş olan "Türkiye'de Metropolitenleşme ve Yerel Yönetimler" konulu araştırmanın verilerinden bir bölümü kullanılarak hazırlanmıştır.

(**) Yard.Doç.Dr.Sema Köksal ve Yard.Doç.Dr. Nihal Kara; Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyeleri.

*(***) Büyük Şehir Belediyesi içindeki iktidar yapısı ve "Güçlü Başkan-Zayıf Meclis" modeli için bk. Nihal Kara, Sema Köksal, "Büyük Şehir Yönetim Modelinin İç İşleyişi: İstanbul örneği", **Bilim ve Sanat**, No. 93, Eylül-Kasım 1988, s.20-24.*

◀ *Bir kral. Bedrettin Dalan İstanbul Büyük Şehir Belediye Meclisi üyelerine göre İstanbul'un en yetkili ve en etkili kişisi.*

Çizelge 1: İstanbul BŞB Meclisi Üyelerine Göre Halen İstanbul'da En Yetkili ve Etkili Kişi

	ANAP İlçe B.Bşk.	ANAP Üye	SHP Üye	TOPLAM Sayı	TOPLAM Yüzde
Vali	2	6	1	9	8.8
BŞB Başkanı	8	41	21	70	68.6
Her ikisi de	2	17	4	23	22.6
Toplam	12	64	26	102	100.0

Çizelge 2: Valilik mi, BŞB Başkanlığı mı Daha Etkili ve Yetkili Olmalıdır?

	ANAP İlçe B.Bşk.	ANAP Üye	SHP Üye	TOPLAM Sayı	TOPLAM Yüzde
Valilik	2	12	9	23	22.5
BŞB Başkanı	9	39	14	62	60.8
Her ikisi de	1	12	3	16	15.7
Cevapsız	—	1	—	1	1.0
Toplam	12	64	26	102	100.0

Çizelge 3: Belediyeler Üzerinde Merkezi Hükümetin Himaye ve Denetiminin Gerekliliği Konusundaki Görüşler

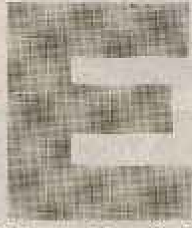
	ANAP İlçe B.Bşk.	ANAP Üye	ANAP Toplam	ANAP %	SHP Üye	SHP %	TOPLAM Üye	TOPLAM %
Hayır	10	32	42	55.3	18	69.2	60	58.8
Evet	—	16	16	21.0	6	23.0	22	21.6
Kısmen	2	14	16	21.0	1	3.8	17	16.7
Cevapsız	—	2	2	2.6	1	3.8	3	2.9
Toplam	12	64	76	100.0	26	100.0	102	100.0

Çizelge 4: İstanbul BŞB Meclisi Üyelerinde "Söylem" Düzeyinde "Merkeziyetçilik" ve "Yerelleşme Eğilimleri"

	ANAP İlçe B.Bşk.	ANAP Üye	ANAP Toplam	ANAP %	SHP Üye	SHP %	TOPLAM Üye	TOPLAM %
Merkez	—	11	11	14.5	6	22.4	17	16.7
Yerel	12	31	43	56.6	16	61.8	59	57.8
Ortada	—	22	22	28.9	4	15.8	26	24.5
Toplam	12	64	76	100.0	26	100.0	102	100.0

MUZAFFER SHERIF ÖLMÜŞ!..

Efendim, bu Muzaffer Sherif bir psikolog. Hem de dünyaca ünlü. Adı sosyal psikoloji dalının kurucuları arasında anılıyor. 1945'te yurduna küsüp Amerika'ya gitti.

vet **Muzaffer Sherif** ölmüş, hem de Alaska'da!.

Muzaffer Sherif de kim? Neyin nesi? Sakın bu Muzaffer Sherif şu, ülkemizde adı çok bilinen, gençliğinde kızlarımızın bir çoğunun rüyalarına giren Mısır doğumlu, ünlü ve yakışıklı Hollywood aktörü **Ömer Şerif**'in - Amerikalılar buna da **Sherif** diyorlar-kardeşi falan olmasın?

Hayır, hiç ilgisi yok.

Peki kim öyleyse ve cehennemin öteki ucu sayılabilecek Alaska'da -hani şu Kanada'nın üst yanında, Kuzey Kutbu'na yakın ve çoğunlukla buzlarla kaplı, ABD'nin bilmem kaçıncı eyaletinde-ne işi varmış?

Efendim, bu **Muzaffer Sherif** bir psikolog... Hem de dünyaca ünlü bir psikolog. Adı, sosyal psikoloji dalının kurucuları arasında **Kurt Lewin** ve **Carl Hovland**'la birlikte anılıyor. Bireyin bir grup üyesi olarak farklı bir kimliğe ve etkinliğe sahip olduğunu, bireylerin çevreleri ile birlikte ele alındıklarında çok farklı etkileşim sistemlerinin ortaya çıktığını vurgulayan bir bilim adamı. Oklahoma Üniversitesi'ndeki ünlü Grup İlişkileri Enstitüsü'nü kurdu, 1949'dan 1966 yılına kadar bu enstitünün başkanlığını yaptı. 1966'da Pennsylvania Üniversitesi Sosyal Psikoloji Bölümü Başkanı oldu. 1967'de Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük Sosyal Psikoloji ödülü olan **Kurt Lewin** Armağanı'nı aldı. Yayımlanmış 17 kitabı var ki bunların çoğu toplum psikolojisi konusunda kaynak kitap sayılmaktadır.

Muzaffer Şerif, İkinci Dünya Savaşı sırasında, kesinlikle ırkçılığa karşı bir tutum takındı. Yayınladığı kitapta faşizme, ırkçılığa ve o dönemin moda ideolojilerinden Turancılığa karşı çıktı.

İyi de sözün burasında, **"peki bütün bunları bize niye anlatıyorsun?"** diyebilirsiniz. **"Bize ne elin Amerikalı Muzaffer Sherif'inden?"**

İşte biz de sözü bu noktaya getirmek istiyoruz.

Muzaffer Sherif'in ölüm haberi bir tek **Milliyet Sanat Dergisi**'nin Aralık başında yayımlanan sayısında yer aldı. Tek sütunluk, 19 satıra sığdırılıvermiş ufacık bir haber olarak. Başlığı da şöyleydi:

"Psikolog Muzaffer Şerif öldü".

Demek ki, dünyanın **Muzaffer Sherif** diye bildiği kişi, **Muzaffer Şerif** adlı bir Türkmüş...

Muzaffer Şerif hakkında sonraki günlerde baktık, Türk basınında başkaca hiçbir haber çıkmadı. Ancak bir hafta sonra, **Gazete** adlı gazetede **Haluk Şahin**'in köşesinde **"Yurduna Küsen Adam"** başlığı ile gerçekten nefis bir yazıda konu bir kez daha gündeme geldi. Ardından Türk Basını'nda genç tıs yok. Bu gidişle çıkacağı da benzemez...

Peki de kimin nesi, neyin fesi bu **Muzaffer Şerif?**

Haluk Şahin o gerçekten eşi güç bulunur bir gazetecilik örneği olan köşe yazısında, **Muzaffer Şerif**'in ölüm haberi üzerine şöyle yazıyordu:

"Benim için, gazetecilik düşünün de ölümü bu haber. Yıllar var ki, günün birinde onu bulup uzun uzun konuşmayı düşlemişimdir. Ona 'Anlat bakalım Hoca, yurduna niçin küstün? Bir de senden dinleyelim' demeyi..."

Yazısına böyle giriyor **Haluk Şahin** ve **Muzaffer Şerif**'i anlatıyor. Bizim de yukardan beri anlatmaya çalıştığımız gibi...

Muzaffer Şerif'in yaşam öyküsünün bilinmeyen ya da pek az bilinen yönlerini gelin **Prof.Emre Kongar** yönetiminde şimdiye değin iki cildi yayımlanmış-birinci cilt 1981, ikinci cilt 1988-**Türk Toplum Bilimcileri** adlı kitabın ikinci cildinde, konuyu inceleyen **Tülay Bozkurt Şimşek**'in monografik yazısından öğrenelim:

"Muzaffer Şerif Başoğlu, 29 Temmuz 1906'da İzmir kentinin Ödemiş kasabasında doğdu. Babası Adliye Nezareti yüksek dereceli memurlarından Şerif Bey, annesi Emine Hanımdı.

"Ortaokul ve liseyi İzmir Amerikan Koleji'nde okudu. 1919 yılında Yunanlılar Ege'yi işgal ettiğinde Muzaffer Şerif, İzmir'in işgali sırasında yanındaki adamı süngüleyen Yunanlı'nın, kendisini canlı bırakmasını bir mucizeye bağlıyor. Bu olay, onun çatışmaya yönelik çalışmalar yapma kararının ilk temel taşı oldu. Daha sonra İstanbul'a göç eden Şerif, 1929'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl İzmir Erkek Öğretmen Okulu'nda felsefe öğretmenliğine atandı.

"1932 yılında Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Psikoloji öğretmenliğine getirildi. Aynı yıl, yurt dışına gitmek için açılan bir sınavı kazanarak, lisans üstü eğitim yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne yollandı ve Harvard Üniversitesi'nde master derecesini aldı. Şerif'in Harvard'ı tercih etmesinin nedeni ünlü William James'in burada hocalık yapmasıydı.

"Şerif, Harvard'daki derecesini aldıktan sonra, Türkiye'ye dönmeden önce Berlin Üniversitesi'nde de derslere devam etti. Birleşik Amerika'da tam 1929 ekonomik bunalımının içine düşen ve hem bu bunalımı hem de 'New Deal' çalışmalarını olanca hızı ile sürerken gözlemleyen Şerif, bu kez de Almanya'da Hitler'in iktidara gelişine tanık oluyordu.

"Doktorasına Rockfeller Vakfı'ndan aldığı burs ile Colombia Üniversitesi'nde devam etti. 1935 yılında 'Algılamada Bazı Toplumsal Etkenlerin İncelenmesi' konulu tezi ile bu üniversitenin Psikoloji Bölümü'nden doktora derecesini aldı. Doktorasını aldıktan sonra Türkiye'ye dönmeden önce Paris'te birkaç ay çalışan Şerif, 1937'de Türkiye'ye geldi. Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki Psikoloji öğretmenliğini sürdürdü.

"1939 yılından itibaren, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nde Psikoloji Doçenti olarak ders vermeye başladı."

Evet, kendisi de bir psikolog olan **Tülay Bozkurt Şimşek, Türk Toplum Bilimcileri** adlı ansiklopedik yayında **Muzaffer Şerif Başoğlu** hakkında bu bilgileri verdikten sonra şöyle devam ediyor:

"Muzaffer Şerif, İkinci Dünya Savaşı sırasında, kesinlikle ırkçılığa karşı bir tutum takındı. Gerek ırkçılık aleyhine, gerekse Almanya'nın savaşı kaybedeceğine ilişkin açık seçik bir davranış içine girdi. Bu konuda Yurt ve Dünya, Adımlar, İnsan gibi dergilerde yazılar yazdı. 1943 yılında Irk Psikolojisi adlı kitabını yayımladı. Bu kitabı ile faşizme, ırk-

▲ **Muzaffer Şerif'in bir kitabı.** Yurduna küskün bu bilim adamını kaç kişi kitaplarıyla tanıyor?

çılığa ve o dönemin moda ideolojilerinden olan Turancılığa karşı çıktı.

"Muzaffer Şerif Başoğlu, insanları seven, heyecanlı yakın ve sıcak ilişki kuran, sevilen bir öğretim üyesiydi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki ırkçıların ihbarı sonunda derslerinde siyasal propaganda yaptığı gerekçesi ile gözaltına alındı. Kendisi ile birlikte bazı öğrencileri de gözaltına alınmıştı. 40 gün sonra, hakkında takipsizlik kararı verilerek serbest bırakıldı.

"Muzaffer Şerif, hapisteyken, kendisine Princeton Üniversitesi tarafından misafir hoca olarak davet yapılmıştı. 1944 yılının sonunda, kendisine Princeton Üniversitesi'nde Hadley Cantril ile birlikte kitap yazması için Birleşik Amerika "State Department" tarafından iki yıllık bir burs verildi. Muzaffer Şerif Başoğlu, böylece Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde operasyon yapılarak 1946 yılında bazı öğretim üyelerinin tasfiye edilmesinden bir yıl önce, 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti.

"29 Aralık 1945'te Carolyn Wood adlı Amerikalı bir meslektaşı ile evlendi. Sonradan kitaplarının önemli bir bölümünü Carolyn ile ortak yazdı. Muzaffer Şerif Başoğlu bir süre sonra Amerikan vatandaşı da olarak Muzaffer Sherif adını kullanmaya başladı. Kırgın ve küskün ayrıldığı Türkiye ile bağlarını yavaş yavaş tümüyle kopardı. Bir erkek, iki kız çocuğu olan Muzaffer Şerif, Amerika Birleşik Devletleri'nde 'Sosyal Psikoloji' alanında başlı başına bir ekol haline geldi."

Evet, işte Türk basınında bir sanat dergisindeki 19 satırlık bir ölüm haberi ve **Haluk Şahin**'in yazısı ile adı anılıp geçilen **Muzaffer Sherif** bu...

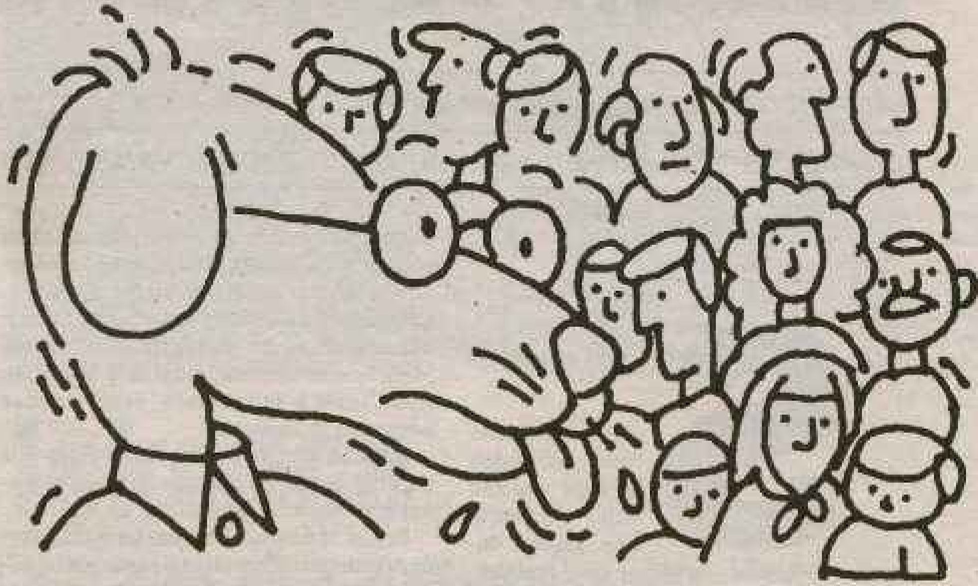
Haluk Şahin yazısında bir gazetecilik düşünün de **Muzaffer Şerif**'le birlikte ölüp gittiğini anlattıktan sonra son söz olarak şunları söylüyor:

"Muzaffer Şerif, işte bu 40 günlük gözaltı sırasında yurduna küstü. Tek parti döneminin faşizan yönetimi onu onmaz biçimde yaralamıştı. 1945 yılında Amerika'ya döndü. Başarıdan başarıya koştu. Bir Amerikalı ile evlendi. Çocuklarına Türkçe öğretmedi.

"Bir insan yurduna iki nedenle bu ölçüde küsebilir: Ya zaten hiç sevmediğinden ya da çok sevdiğinden. Öyle sanıyorum ki Muzaffer Şerif ikincilerdendi."

Evet, **Muzaffer Şerif** için sanıyoruz **Haluk Şahin** en güzel ve yerinde hükmü veren kişi oldu. Biz **Muzaffer Şerif**'i Dil-Tarihteki hocalığı döneminde daha çok da dergilere yazdığı yazılarıyla tanımıştık. Gerçekten eşi az bulunur sevecenlikte ve sıcaklıkta bir hoca idi. Tıpkı, üç aşağı beş yukarı **Muzaffer Şerif**'le aynı kaderi paylaşan, faşizmin Türkiye'de esen dalgaları ile kimi yurtdışına sürüklenen, kimi içeride türlü çileler çeken **Profesör Niyazi Berker, İlhan Başgöz, Behice Boran, Pertev Naili Boratav** gibi... ■

SÖZÜM SANADIR

Umutsuzluk ve umut...

Umutsuzluk ölümdür ve umut hayattır. Her yılın bitişinde umutsuzluğun da sona erdiği varsayılır, yeni yılın umudu getirmesi umulur.

Ama umutsuzluğu da umudu da ne yıllar götürür ne de yıllar getirir.

Umutsuzluk ve umut.

İkisi de insan eyleminin, toplum durumunun, toplumdaki sosyal dengenin ürünü.

Çelişkileri görmek gerekiyor.

Akıl-dogma çelişkisinde aklın umudu dogmanın umutsuzluğudur, aklın umutsuzluğu ise dogmanın umudu.

İşçi-işveren çelişkisinde işçinin umudu işverenin umutsuzluğudur, işverenin umudu işçinin umutsuzluğu.

Demokrasi-faşizm çelişkisinde demokratın umudu faşistin umutsuzluğudur, faşistin umudu demokratın umutsuzluğu.

Ezilen-ezen çelişkisinde ezilenin umudu ezenin umutsuzluğudur, ezenin umudu ezilenin umutsuzluğu.

1988, toplumumuzun yaygın umutsuzluk yılıydı.

1988, umutsuzluk döneminin yıllarından biriydi.

Naim Süleymanoğlu olayında da görülmüştü bu umutsuzluk, Galatasaray-Xamaks maçında da görüldü, Hale Bacakoğlu konusunda da.

Bu yaygın umutsuzluğu bir noktada aşabilme toplumu heyecanlandırdı, olay oldu, kitleleri sardı.

Bu olayların hepsinde de kendi insanımızı görmek gerekli.

Hepsi de izin verilmiş heyecanlardı. Yasaklanmayan, desteklenen heyecanlar.

Siyasal iktidarın izin verdiği heyecanlardı. Yaygın umutsuzluğun emniyetli süpapları.

Umutsuzluk yaratan umut patlamaları.

Çelişkileri görmek gerekir.

Umutsuzluk patlamaları da umut yaratır.

Açlık grevlerinde direnen gençler.

İnsan Hakları Derneği flamasının üstünden uzanarak haykıran analar.

Ve gitgide bilenen, gitgide bilinçlenen insanların yükselen sesleri.

Bütün baskılara karşın yazılan, basılan, yayımlanan kitaplar.

SEKA'nın işçileri.

Bu olayların hepsinde de kendi insanımızı görmek gerekli.

Bunlar izin verilmemiş heyecanlardır.

İnsan Hakları Günü, 10 Aralık 1988, toplumu heyecanlandırmadı, olay olmadı, kitleleri sarmadı.

Çelişkileri görmek gerekiyor.

Danıştay Başkanı yıllarca sustu, sustu, emekli olurken "12 Eylül döneminde hukukun çiğnendiğini, doğru bir karar verirken kelleyi koltuğa aldığını" söyledi.

Yıllarca neden susmuştu? Şimdi neden konuştu?

Bunlardan daha önemli olan, Danıştay Başkanı'nın söyledikleriydi. Söyledikleri doğruydu ve toplumca onaylanmıştı.

Yargıtay Başkanı'ndan sonra Danıştay Başkanı da konuşmuştu.

Umutsuzluktan sonra gelen umut.

Umutsuzluk da, umut da ne kişilerle gelir ne kişilerle gider.

Belirleyici olan toplumsal güçlerdir.

Toplumun emekçi kesimi, toplumun üretici güçleri.

Umut onun gücüdür, umutsuzluk onun güçsüzlüğü.

Umut onun örgütlenmesidir, umutsuzluk onun dağınıklığı.

Umut onun iktidarıdır, umutsuzluk onun iktidarsızlığı.

1989'u belirleyecek olan da budur.

"Umut bir eylemdir" demiştim, doğruydu.

Toplumu bir sürü sayanlar, sonunda kendilerinin sadece bir çoban köpeği olduğunu görmeye mahkûmdur. Artık güdecek sürüsü olmayan bir çoban köpeği.

İnsan gene insan kalacaktır.

Hayatın sahibi olan, hayatı hakeden insan. ■

Yalçın Yusufoğlu

BİRLİK VE YASALLIK

Mevcut partilerin ayrı ayrı ya da hatta birlikte tabela asmayı en başa koymaları, kendileri dışında varolan birikimi, zengin beyin-çaba-özveri potansiyelini önemsememek olur.

Solda yasal siyaset hedefi açısından legalite sorunu birlik sorunuyla içiçe geçmiş durumda. Gelgelelim, birliğin ve yasal örgütlenmenin biribiriyle bağlantılı mütalaa edilmesi -bu genellik içinde- ortak bir çözüme varmaya yetmiyor. Konuya bakıştaki değişik yaklaşımlar belli yönleriyle, bir yöntem farkının ötesinde önem taşıyorlar.

Birlik derken aynı partide yer alabilecek, kendi siyasal görüşlerini ve eylemini o partinin mücadelesinde var kılabilecek **herkesin** oluşturacağı politik birliği kastettiğimize göre, bu partinin niteliği ve kapsamı sorusu önümüze çıkıyor. Yasal siyaseti, öngörmeyenler ya da yayınla sınırlı görenler veya yasal örgütlenmeyi sadece seçimlere katılmak için bir araç sayanlar, yahut da böyle bir birlik partisini temel ideolojik ve politik doğrultularına uygun bulmayanlar, doğaldır ki, böyle bir partinin gerçekleştirilmesine katılmayacaklar. Katılmayacaklarını da söylüyorlar. Hepsi emekçilerin iktidarını ve sosyalizmi amaçlasalar bile **tüm** solcuların tek bir partide birleşebilmelerine zaten olanak bulunmaz. Sosyalizm anlayışı, dünyaya ve Türkiye'ye bakış, ülke koşullarını değerlendiriş, mücadeleye ve politik örgütlenmeye yaklaşım, seçilen yöntemler vb. açısından solda varolan ayrılıkların hepsinin tek bir parti içinde uyumlulaşması olası değil. Bu nedenle, işbirliği ya da eylem birliği ile örgütsel politik birliği ayrı ayrı ele almak gerek, gerekiyor. Gerçi, tüm solun hangi erimde olursa olsun somut hedefler için, somut programlar etrafında kapsamlı bir işbirliği oluşturması da, belirli mekanizmaları ve kuralları gerektiren bir örgütlenmedir ve bu anlamda bir politik birliktir, fakat burada sözünü ettiğimiz birlik kitlesel nitelikli tek bir parti içinde uyumlulaşabilecek olanların politik birliğidir. Birlik ve yasal örgütlenme öngörüsü böyle bir partinin, **mümkün olan en geniş** birliği sağlayacak bir anlayışla -bunun için gerekli yöntemleri izleyerek- gerçekleştirilmesi demektir.

Geniş bir yasal partinin kuruluş çalışmalarına daha önceden başlanabilmiş olsaydı bugün yasal parti kurulmuş, süreçleri etkilemiş, hatırı sayılır bir güç haline gelmiş ve şimdi hem yasallık hem de birlik sorununu çözüme ulaştırmış olurdu.

O partinin kapsamının ne olacağı, mümkün olan en geniş birliğin nasıl, nereye kadar şekilleneceği o çalışmalarda ortaya çıkacaktır. Çalışmalara katılacak olanların hep birlikte oluşturacakları ortak irade ifadesini partinin Marksizm anlayışında, programatik hedeflerinde, temel politikalarında, örgüt yapısı ve işleyişinde bulacaktır.

Birlik sorununun yasal siyaset platformuyla bu denli bağıntılı olmasının belirgin nedenleri bulunuyor.

Bugün Marksistler'in yasal bir parti halinde örgütlenmelerinin olanağı vardır, 141-142'ye ve benzeri antidemokratik hükümlere rağmen vardır. Çünkü sağlanmış olan toplumsal meşruiyet adı geçen yasakların üstündedir, zaten rejimi gerileten de mevcut birikim ve onun toplumsal meşruiyeti olmuştur. Bu baz üzerinde yasal örgütlenme hakkının fiilen kullanılmasıyla, o parti kendi yolunu kendisi açacaktır. 141-142'yi ve diğer demokrasi dışı kayıtları da kaldırmanın en etkili yolu böyle bir politik örgüt olabilir. 141-142'nci maddelerin varlığı böyle bir partinin kurulmasına, mücadele vermesine, gelişip güçlenmesine engel değildir, fakat bu maddelerden dolayı hapishanede olanların, haklarında gıyabi tevkif bulunanların ya da hüküm giymiş olduğu için siyasi haklarından mahrum bırakılanların partiye katılmalarına engeldir. Buna rağmen, yasal örgütlenmeyi ve birliği 141-142'nin kalkacağı, yurtiçinde çeşitli şekillerde kısıtlı olanların serbestçe siyaset yapabilecekleri, yurtdışındaki siyasi mültecilerin ülkeye dönecekleri zamana ertelemek, ülkemizdeki Marksist birikimi esas olarak o kadrolarla kaim görmek anlamına gelir.

Mevcut yasaklı partilerin yasallıktan kendi partilerinin yasallaşmasını anlamaları hem birlik ve hem de yasallık sorununun çözümünü bilinmedik bir zamana uzatacaktır. Çünkü bu partilerin ayrı ayrı ya da hatta diyelim ki, birleşmiş olarak tabela asmayı en başa koymaları, kendileri dışında varolan birikimi, onu oluşturan onca zengin beyin-çaba-özveri potansiyelini önemsememek, hiç değilse bu aşamada önemsememek ve birliği taksit taksit çözmeyi yeğlemektir.

Oysa varılan noktada, birlik sorununun bir defada ve kökten çözülmesi sadece mümkün değil, aynı zamanda zorunlu hale gelmiş bulunuyor. Birlik mevcut partilerin birleşmesinden ibaret görülmediği, kucaklanabilecek potansiyelin azamisi öngörüldüğü müddetçe, aslolan, o azami birikimin iradesini kolektif irade olarak kabul etmek ve mevcut örgütselliklerin temsil ettikleri iradeleri bu yoldan aşabilmektir.

''Şu, şu partiler birleşebildikleri takdirde büyük ölçüde birlik tamamlanmıştır, sıra bu partinin tabelasını asmaya gelmiştir'' diye düşünülürse, ''programımı, görüşlerimi beğenen gelsin katılsın, beğenmeyen dışarıda kalsın'' denilmiş olur. Böylesi bir yaklaşımla birleşme ortaya çıkar, fakat birlik ortaya çıkmış olmaz, bu yoldan oluşturulacak ortak irade sadece birleşenlerin iradesidir, birliğin değil. (Bunun örneği yakın zamanda yaşanmıştır, ''hareket 1960'larda iki kola ayrılmıştı, şimdi bu iki kol birleşiyorlar'' denilerek birliğin esas olarak gerçekleştiği, bunun dışında kalanları da zaman içinde çekmek gerektiği söylenmiş, fakat oluşan yeni iradenin ne programı, ne de örgütsel varlığı mevcut birikimi temsil edebilmiştir ve ne de o programa, görüşlere ve o birliğe herhangi bir yeni katılım olmuştur. Aynı durumun bir başka düzlemde tekrarlanmaması için, benzer bir birleşmenin de ortaya geçici bir program, geçici bir parti koyacağını kabul etmek gerekir. Bugün iki parti değil, daha fazlası birleşmiş olsaydı dahi -ve hatta farzedelim ki, 141-142 de kalkmış bulunsaydı- birlik sorununun yegâne köklü çözümü o partinin legale çıkmasından değil, geniş kapsamlı bir partinin hep birlikte **kurulmasından** bunun için de, ona katılabilecek tüm birikimin ortak iradesini teşkil ve temsil edebilecek geniş bir çalışmanın yapılmasından geçecekti.

Solda yasallık ve yasal parti tartışmaları başladığından bu yana üç yıl geçti. Başlangıçta sol parti, sosyalist parti vb. sözleriyle adlandırılan ve tartışılan öngörüler, hatırlanacağı üzere, hem yasal mücadele olanaklarını değerlendirme, hem de mücadeleleri böyle bir üst örgütlenme aracılığıyla bir araya getirme noktasından hareket ediyor, o günün koşullarında birlik ve yasallık doğrultusunda mümkün olabilecek çözümleri araştırıyordu. Böyle bir müşterek girişimin siyasal süreçleri halk ve demokrasi güçleri lehine hızlandırması, yasallık sınırlarını ve kendi etki alanını genişletmesi, bu evrim içinde, zamanla nihai birliği sağlayacak kaldıraç işlevi görmesi ve en önemlisi bu ikili görevin emekçi yığınların önüne alternatif koyarak, muhalefet boşluğunu gidererek yerine getirilmesi amaçlanmaktaydı. Öneri mevcut birimlere karşı değildi, fakat onları aşmayı, birlik yolunu aşmayı hedefliyordu.

Böyle bir birleşik ve örgütlü güç yaratılamayınca hem sosyalizm açısından, hem de demokratikleşme yönünden alınacak yolun ancak bir bölümü katedilebildi.

Buna rağmen, söz konusu üç yıllık süre, kuşkusuz ki, boşa geçmedi gerek yayın yoluyla, gerekse pratik faaliyet yoluyla hem düşünsel, hem de politik planda mesafe kaydedildi. Ayrıca, bölünmüşlüğün ve dağınıklığın sürmesi bir yandan birlik taleplerinin güçlen-

mesini, öte yandan küçük birimlerle siyaset yapma olanaklarının daralmasını, "kendi yolumda giderim, gelen gelir, gelmeyen gelmez" anlayışlarının zayıflamasını getirdi. Geniş kapsamlı birlik eğilimleri iyiden iyiye güç kazandı.

Sözü geçen gelişmeler amaçlanan yasal partinin kapsamı ve niteliği konusunda çeşitli netleşmelere, görüş yakınlaşmalarına yardımcı oldu; meşruiyet zemininin de genişlemesiyle birlikte, yasal örgütlenme ve birlik sorununun bir arada ve zamana bırakılmadan, aşamalara taksim edilmeden, bir defada çözümü gündeme geldi. Geniş bir yasal partinin kuruluş hazırlıklarına daha önceden başlanabilmiş olsaydı ya da bu konudaki girişimleri, çabaları akamete uğratacak politikalar izlenmeseydi bugünkü noktaya o çalışmalar içinde bugünden çok daha önce gene varılmış, yasal parti kurulmuş, ülkemizdeki süreçleri etkilemiş, siyasal arenada hatırı sayılır bir politik güç haline gelmiş ve şimdi hem yasallık hem de birlik sorununu çözüme ulaştırmış olurdu.

Bugün Türkiye'de nereye gitseniz, politik eğilimleri solda olan hangi emekçiyle konuşsanız, sizi dinleyip dinleyip, "tamam kardeşim, haklısınız, ama birleşin, parti kurun biz de gelelim, yazılalım, destekleyelim, oy verelim" demektedir, sosyalizmin güçlü partisini istemektedir; üstelik, sosyal demokrat partilere oy veren seçmenlerin önemlice bir bölümü de böyle düşünmekte, gönüllerinin sosyalizmde olduğunu, fakat sosyalizmin ortalıkta bulunmadığını söylemektedir. O emekçiye "bekle, 141-142'yi kaldırmak için uğraşıyoruz, ondan sonra parti kuracağız, çoğu gitti, azı kaldı" dememiz ne kadar inandırıcı olabilir?

Bu nedenle, geniş kapsamlı birliği gerçekleştirecek yasal Marksist partinin hazırlıklarına -bir hayli gecikilmiş de olsa- artık daha fazla gecikmeden başlamak, böyle bir oluşuma katılacak herkesin katkısına, görüşüne açık bir süreci öngörmek ve böyle bir süreç sonucunda gerçekleşecek iradeye katılmak siyasal, düşünsel ve pratik çalışmalarımızın odağı olmalıdır. Zaten kısa sayılmayacak bir süreyi alacak olan bu çalışmanın başlaması için, şimdiki hukuki yapıda birtakım değişikliklerin yapılmasını beklemek ya da ülkenin politik ortamına bakarak, örneğin Mart sonundaki yerel seçimler, Kasım'daki cumhurbaşkanlığı seçimi vb. gibi politik olayların takvimini gözetmek yeni zaman kayıplarına yol açacaktır. ■

Mehmet Doğanay

◀ *Dövüldü, soğuk suyun içine yatırıldı. Ama İGD yöneticisi Haluk Tan İpekçi (ortada) bu uygulamanın "pek bir şey" olmadığını söylüyor. Düşünün ki ülkemizde bu kadar yaygın, işkence kavramında da böylesine bir standart var.*

İşkence standardımız...

Yurda dönen sekiz siyasi mülteciden beşi yurttaşlıktan çıkarılmış bulundukları gerekçesiyle geri iade edildiler. Böylece sekiz yıl önce onları vatandaşlıktan çıkardığını açıklamış olan rejim şimdi yurda almayarak yeni bir keyfilik örneği veriyordu. Hem de bizzat kendisinin suçlu ilan ettiği, kişileri bir bakıma sanık saymayarak.

Haklarında bilmem kaç adet gıyabi tevkif çıkardığı kişiler, yani hukuk diliyle yargının celbetmek istediği sanıklar, polisçe "ele geçirildiği halde" yargıya sevkedilmiyorlardı. Böylece, ya yargının gözünde sanık olanlar icranın gözünde sanık değil diler ya da devletin polisleri, yargının aradığı sanıkları yargıdan kaçırmıştı. Üstelik de kendileri yargılanmak istedikleri halde.

Yurttaşlıktan çıkarılmamış olanlar ise gözaltına alındılar. Tabii ki, gözaltı süresinde sanıklara kötü muamele yapılıp yapılmadığı da kendiliğinden gündeme geldi. İKD davası sanıkları beraat ettiği için tutukluluk kararı bir üst mahkeme tarafından kaldırılan İKD yönetim kurulu üyesi Yüksel Selek ile tutukluluğu devam eden Makina Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı Nurettin Yalçın'ın avukatı Bahri Belen, müvekkillerine siyasi şubede işkence yapılmadığı için "İlk kez siyasi şube polisine teşekkür ettim" diyor. (Türkiye Postası, 16.12.1988)

Gene aynı gazetenin verdiği habere göre, Ankara'da dört gün gözaltında tutulan İGD yöneticisi Haluk Tan İpekçi, DGM'ye getirildiği sırada avukatlarına işkenceyi kastederek "pek bir şey yapılmadı"ğını söylüyor.

Ankara Emniyeti'nin ve DAL'ın kendisine ne yaptığını ise İpekçi, serbest bırakıldıktan sonra Cumhuriyet muhabirine şöyle anlatıyor:

"Gözlerim bağlı olarak getirildiğim emniyette dört gün boyunca sorgulandım. Dövdüler, çırılçıplak soydular, soğuk suyun içine yatırdılar. Kaba dayak attılar, uykusuz bıraktılar. Bunu sürekli uyguladılar. Esas olarak da TBKP üzerinde duruyorlardı. Ben kendilerine İGD yöneticisi olduğumu, 141 ve 142. maddelerin kalkması için mücadele ettiğimi, Türkiye'de yasal bir komünist partisinin kurulmasını desteklediğimi, bunu doğru bulduğumu söyledim. Zorla bana kabul ettirmek istediklerini ise ettirseler bile savcılıkta reddedeceğimi söyledim. Buna rağmen ifadeyi kendi istedikleri gibi tanzim ettiler. Nitekim bu ifadeleri savcılıkta reddettim." (15.12.1988)

Öyle bir ülke düşününüz ki, yukarıda anılan uygulama "pek bir şey" sayılmıyor ya da bir kentin, siyasi polisi işkence yapmadı diye bir hukuk adamından teşekkür alıyor.

Sadece bu iki örnek bile, Türkiye'de işkencenin işbaşındaki rejim tarafından ne denli yaygınlaştırıldığını, şiddetlendirildiğini ve olağanlaştırıldığını, toplumumuzdaki işkence kavramının ise yerli standartlara göre şekillendiğini kanıtlamaya yetiyor.

Nitekim, bu anlayış, Yüksel Selek'in bir sözünde de kendisini gösteriyor. Selek, basında yansıyan bir konuşmasında yurtdışındaki politik göçmenlerin "işkenceden çekindikleri için" yurda dönemediklerini söylemiş. İşkenceyi dişhekimine gitmek ya da ameliyat olmak gibilerinden bir "korkmak" ya da "korkmamak" sorunu diye algılarsanız işkencecilere de, daha çook "korkulacak uygulama" hakkını tanımış olursunuz. Keza, sorun korkmak-korkmamak ise, hiç merak edilmesin, rejimin elindeki korkutma araçları işkenceden de ibaret değildir. Örneğin, günün birinde siyasileri de içeren bir af yasası çıkar veya 141-142-146 nasıl olsa kalkar, diye, bilinmedik bir zamana kadar hapisanede yatmayı kabul etmek de korkmak-korkmamak endazesine vurulabilir. Öyle olunca da, "işkence yapmayın, az hapis yatırın" gibilerinden ricalar ortaya çıkar.

Oysa işkence ya da siyasi nedenlerle hapis ne bir korkma-korkutma meselesidir, ne de Avrupa'ya, dünyaya rezil oluyoruz, ulusal onurumuz çiğneniyor gibilerinden rejimin AT sevdasına seslenme sorunu.

Bu nedenle, insan hakları ve politik değerlendirmeler konusunda görüş beyan edenlerin, özellikle başkaları adına konuşurken, daha dikkatli olmaları gerekir. ■

Çağatay Anadol

Sadun Hoca'ya mektup

1980'den bu yana sekiz yıl geçti. Emin olun ki siyasi hareketimizin bütün ögelerinin yasal arenadan uzaklaştırılması yeni bir yitik kuşağa maloluyor. Çalışan insanların genç çocukları sosyalizmle tanışmadan yaşlanıyorlar.

Sevgili hocam,

İktisat profesörü olduğunuz ve binlerce öğrenci yetiştirdiğiniz için, ne çok insanın size "hocam" diye hitap ettiğini biliyorum. Ve her öğretmene nasip olmayacak bir biçimde bu kelimenin nasıl da sevgi yüklü olduğunun farkındayım.

Ben de size hocam diyorum hep. Oysa Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okumadığım için ne yazık ki iktisat derslerini sizden alamadım. Ama siz benim için ve elbet SBF'deki sosyalist öğrencileriniz için, çok başka bir anlamda, çok daha sevgili bir hoca oldunuz. 1966'da TİP'e üye olmadan önce adınızı duyardım, sizi bazı açık oturum ya da konferanslarda izlemiştim. Çok duru bir mantıkla, sakince sorunların özünü gösterirdiniz. Hiçbir şey sakinliğinizi bozamazdı. Galiba 1969'da, ODTÜ'de yapılan bir açık oturumda, öğrenci devrimciliğinin ham tavrıyla, size çok ağır bir söz atmıştı densizin biri.

"Babandır!" derken yine çok sakindiniz.

Daha sonra sizi yakından tanıdım. Parti içi seminerlerde, sohbetlerde sizi dinledim, size sorular sordum, sizden çok şey öğrendim.

Hayır, sadece sizden öğrendiklerim için hocam değildiniz. Bunun belki biraz mistik bir anlamı da vardı. Sizler, büyük bir bağlılık duyduğumuz partinin yöneticileriydiniz. Siyasi insan olarak yeniden doğduğumuzda sizi ve yakın arkadaşlarınızı siyasi ebeveynlerimiz olarak gördük.

Halk, haklı olarak siyasi alternatiflerini yasal biçimde varolan partiler arasında arıyor. Yokluğumuza öylesine alışılıyor ki korkarım varlığımızı arayan da giderek olmayacak.

Bizim genç kuşağımızın romantizmi içinde sosyal mücadeleyi fazla "kişiselleştirdiğimizi" de sanıyorum. Belli nesnel koşullar ve belli bir tarihsel birikimin uygun öznelliklerle buluşması durumunda kişisel rolün kendini gösterebileceğini pek değerlendiremiyorduk, o zaman bizim için herşey sizlerle başlıyor, sizlerle bitiyordu.

Herhalde bu yüzden, 1968, 69 ve 70'te gelişip tırmanan dağınıklık sürecinde sizleri fazlaca kusurlu bulduk. Sinan Cemgil dağda öldü. TİP'te yetişen yeni kuşak yolunu aramaya başlamıştı.

1972'de Mamak'ta buluşuncaya kadar sizi göremedim.

Her zamanki sükunetinizle üst ranzada otururdunuz. Koğuşta koşuşturan gençlerin, her küçük konuyu bir "devrimci durum" ciddiyetiyle ele alışını mütebessim izlerdiniz. Yerinde müdahalelerle soğukkanlılığın geri gelmesini sağlamaya çalışırdınız.

1980 sonrasında yine hapisteydiniz. Sizi, ranzada oturan halinizle gözümde canlandırırdım ara sıra.

1970'li yıllarda, yetiştirilmesinde büyük payınız olan kuşak sizden daha büyük bir siyasi etkinlik bekliyordu. Belki de siz, iradeci olmaktan çok nesnelci karakterinizle ayrıntıların ufku daraltan karmaşasının dağılmasını, esas olana yönelecek koşulların oluşmasını gözetiyordunuz. Bilemiyorum.

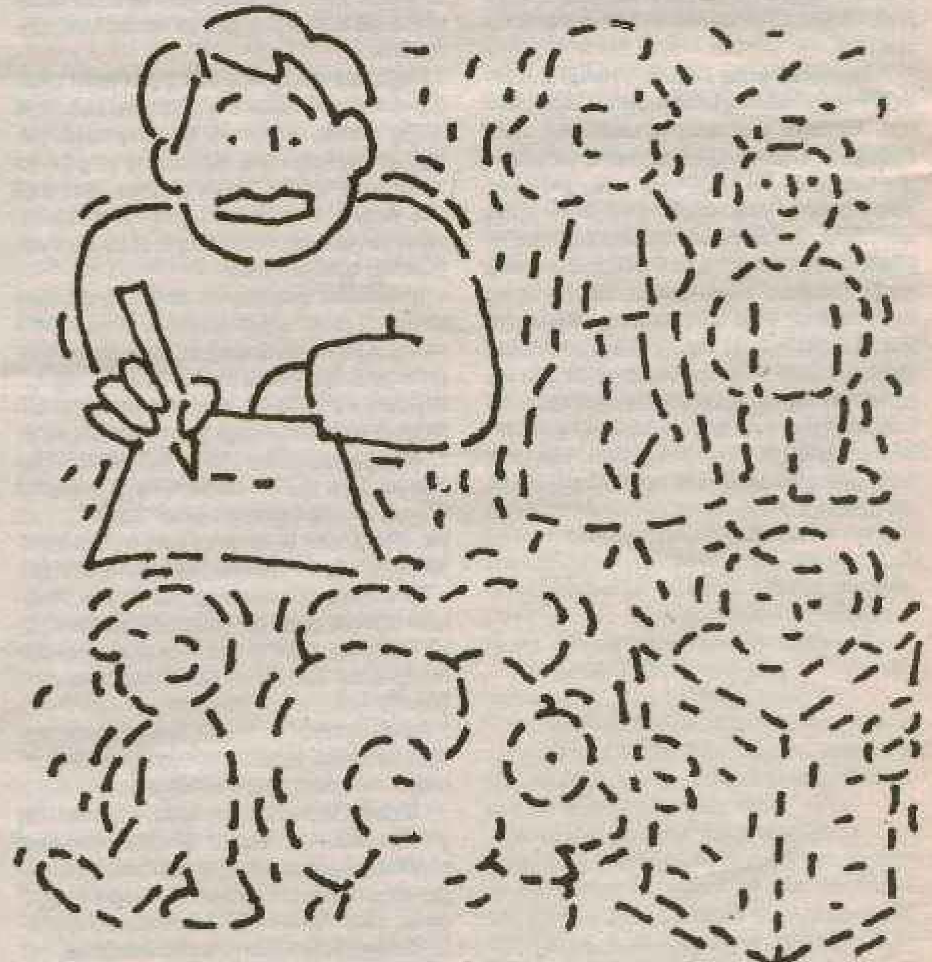
Bu yıllara ilişkin olarak size yöneltilebilecek esas eleştiri, sosyalist hareketin birliği konusunda görünür bir çabada bulunmamanızdır sanırım. Ama belki de bu çabanın etkili olacağı zamanı bekliyordunuz. Yine bilemiyorum.

1980'lerle birlikte siyasi birlik hedefi daha reel bir hale geldi. Birlik arzusu tüm sosyalistlere yayıldı. Bazı iddiacı tutumlar yumuşadı. Hatta birlik konusunda, halen de süren adımlar atıldı. Bu adımları yürekten desteklediniz. Kapsamının genişletilmesi için çaba sarfettiniz.

Birlikte yaşadığımız geçmişin detayları uzakta kaldıkça, sosyalizmin toplumdaki meşruiyeti ve günümüzün kadrolarını yetiştirmesi açısından dönemin önemi anlaşıldıkça, bu sefer romantizmden uzak bir biçimde, gözümüzdeki değeriniz daha da arttı, duayenimiz, en kıdemlimiz olarak oynadığınız ve oynayacağınız rolün önemi daha da anlaşıldı.

Ama elbet sorumluluğunuz da arttı. Sizin sözünüz herkesinkinden daha etkili olduğu için, herkesinkinden daha doğru olmalı. Sosyalist hareketin yasallık, birlik, siyasi program gibi sorunlarının çözümünde ağırlığınızın büyük önemi var. Hareketimizin kısa ve orta erimdeki kaderini etkileyebileceğinden, üzerimizdeki ağırlığınızı çok büyük bir dikkatle kullanmanız gerekiyor.

Görüş'ün geçen sayısında "Yasallık ve tuzak-

lar..." başlıklı yazınızda şöyle diyorsunuz:

"...eğer siyasal iktidar komünist partisine müsaade etmek gereğini duyuyorsa, ondan bunu yarım yamalak değil, bütün gereklerini yerine getirerek yapması talep edilmelidir. **Bunun anlamı, komünist partinin serbestçe kurulup çalışmasına elverişli koşullar sağlanmadıkça komünist ya da ona benzer herhangi bir parti kuruluşuna girişmenin doğru olmayacağıdır.**"

Hocam,

Size bu mektubu yazma ihtiyacını işte bu altını çizdiğim satırlarınız yüzünden duydum.

Anlaşılıyor ki ceza kanununun ünlü maddeleri kaldırılmadan önce, bir yasal parti kuruluşuna kapıyı sımsıkı kapatıyorsunuz.

Hatırlarsınız, sizin de hazır bulunduğunuz bir toplantıda, bizim kırk yaşlarını süren kuşağımızla, sizin altmış yaşlarını süren kuşağınız arasında bir "yitik" kuşak bulunduğunu ve bunun, siyasi hareketimizin 1950-1960 arasında yarattığı boşluktan ileri geldiğini söylemiştim. Örgüt olmadığı için siyasete doğamayan bir kuşaktı bu. Eksikliğini her zaman duyduğumuz, duyacağımız bir kuşak.

1980'den bu yana sekiz yıl geçti. Emin olun ki siyasi hareketimizin bütün öğelerinin yasal arenadan uzaklaştırılması yeni bir yitik kuşağa maloluyor. Toplantılarımıza daha çok, orta yaşlı insanlar geliyor. Genç işçiler, öğrenci gençlik, çalışan insanların genç çocukları sosyalizmle tanışmadan yaşlanıyorlar.

Halk, haklı olarak siyasi alternatiflerini yasal biçimde varolan partiler arasında arıyor. Yokluğumuza öylesine alışılıyor ki korkarım varlığımızı arayan da giderek olmayacak.

Herhalde siz bu örgütsüzlük döneminin, 1990'lı yılların ortalarına sarkmasından endişe etmiyorsunuz. Sanırım 141-142. maddelerin kalkmasının "eli kulağında" olduğunu düşünüyorsunuz.

Eğer böyleyse bu yargınızı nelere dayandırdığınızı öğrenmek hakkımız değil mi?

Son sekiz yılda sindirilmiş, dağıtılmış, depolitize edilmiş halk güçlerinin bu demokratik mevziyi kazanacak durumda olmadığı konusunda hemfikir olduğumuzu sanıyorum.

Benim için hep referans noktası olan şu satırları Yeni Düşün'ün Haziran 1987 tarihli sayısında yazmıştınız.

"Demokratikleşmenin önündeki temel engel sermaye sınıfının çıkarlarıdır. AT (Avrupa Topluluğu) bu sınıf üzerinde baskı yaparsa demokratikleşme süreci hızlanabilir. Ama AT de sermaye sınıfının çıkarlarının ağır bastığı bir topluluktur. Böyle bir topluluğun hükümetlerinden (halklarından değil) Türkiye'deki sermaye çıkarlarına ters bir tavır almalarını beklemek pek akla uygun olmaz.

"AT esnek bir kuruluştur. Her üyesinin mutlaka eşit statüde olması gerekmez. Bu nedenle, zaman içinde 'Doğu ülkeleri için geçerli' üniversite diplomaları verdikleri gibi, 'Türkiye için geçerli' az demokrasili özgün bir üyelik biçimi de oluşturabilirler. Onun için biz Türkiye olarak kendi işimize bakalım. Bu yolda yürürken AT'den de yardım görürsek elbette seviniriz."

O halde 141-142'yi kaldıracak ölçüde bir demokrasi dinamizminin AT'den kaynaklanmayacağı konusunda da müttefikiz demektir.

Geriye Evren'in ve Özal'ın demeçleri kalıyor. Dikkat ederseniz hep diplomatik geziler sırasında veriliyorlar.

Değerli hocam,

Aziz Çelik'i tanırsınız. Kristal-İş'in eğitim dairesini yönetiyor. Ağustos ayında Ankara'da işkence gördü. Türkiye'nin İşkenceye Karşı Uluslararası Sözleşmeyi imzaladığını hatırlattığında kendisine "Onu Dışişleri Bakanlığı imzaladı, biz İçişlerine bağlıyız!" yanıtını verdiler.

Ancak bir siyasal bilimci bu kadar doğru bir teşhis koyabilirdi. Aynı rejimde birleşen iki politika, biri dışa, diğeri içe yönelik...

Üstelik, Osmanlı "devlet etme sanatını" bilirsiniz. Yaparmış gibi görünüp yapmamak. İşkence sözleşmesini imzalamak, işkenceye devam etmek. Türkiye'yi Lahey Adalet Divanı'na şikayet eden ülkelere, demokratik adımlar atacağı konusunda söz verip "Dostane çözüme" ulaşmak ve infaz yasasındaki % 10'luk bir iyileştirmeyle işi geçiştirmek. Onlar da biliyorlar "AT"nin sermaye sınıfının çıkarlarının ağır bastığı bir topluluk" olduğunu.

Demeçlerinin ardından kullanageldikleri iki sözcüğü de hatırlatıyorum size; "zamanı gelince".

Bu "zaman" ne zaman gelir dersiniz?

Düşen yapraktan ürküp zıplayan burjuvazimiz gönül rızasıyla ne zaman razı olur demokrasiyi gerçekleştirmeye, 141-142'yi kaldırmaya?

Kahveci, konunun "1990'lı yılların gündeminde" olduğunu söyledi. Evren ve Özal da "zamanı gelince" diyor. Çıksa çıksa bir "Osmanlı çözümü" çıkacağına inansam da bir genel seçim sonrasına kadar bekleyelim mi?

Açlık grevlerini "şiddet eylemleri" sayan, İnönü-Baykal ikilisini yine destekleyelim mi? Ya da rejim karşıtı partilere oy verme çağrısında mı bulunalım yine?

Oysa biz, en geniş Marksist yelpazenin birliğini, oluşturulacak bir yasal partide sağlayabiliriz.

Varolanları tek bir partide kaynaştırıp hepimizin partisini yaratabiliriz.

1960'larda TİP'in verdiği demokrasiyi genişletme mücadelesini, bu sefer kazanma mücadelesi biçiminde gerçekleştirebiliriz.

Emekçilere ekmekle özgürlük arasındaki bağı gösterip onları demokratik hakların aktif savunucusu haline getirebiliriz.

141-142'yi kaldıracak esas dinamizmi yaratabiliriz.

Demokrasiyi kazanıp bu maddeleri kaldırtabiliriz.

Sevgili hocam,

Bunlar kolay olmaz biliyorum. Kolay hiçbir şeyin olmadığını da biliyorum.

Ama değil sekiz yıl, sekiz gün bile, olabilecek en geniş kitleye sosyalizmin sesini duyurmaktan uzak durmaya hakkımız yok. Bunu da biliyorum.

Bunları sizin bildiğinizi de biliyorum.

Acaba "Buda" kadar sabırlı olmak her zaman doğru mu? Evet, tarihin ve zamanın akışı içinde insancıklar karınca kadar ufak. Ama bu koşuşturan karıncalar sağlıyor gelişmeyi. Bünyan'da Nazilli'de, Kartal, Tarsus'ta kolları sıvamak için bekleyenler "yetti artık" diyor. İşitmeniz gerek.

141-142. maddeler örgütlenmenin önünde her zaman bir engel olmuştu.

Şimdi buna ek olarak kalktı-kalkıyor beklentileri de yeni bir engel oluşturuyor.

Saygıyla, sevgiyle kucaklıyorum sizi. ■

YOL AYRIMINA DOĞRU...

21. yüzyılın eşiğinde, Marksizm, tıpkı yüz yıl öncesinde olduğu gibi yeni bir yol ayrımına mı gidiyor? Öyle sanıyorum. Ama yol ayrımı diye gördüğümüz noktadan yeni ve üstün bir sentez çıkmaması için hiçbir neden yok.

Dünyamız kaç milyon yaşında? Ya da kaç milyar? Ve daha kaç bin, kaç yüzbin, kaç milyon, kaç milyar yıl yaşayacak?

Evrende, sadece saman yolunda 2 milyar güneş varsa eğer, sonsuz küçükle sonsuz büyük arasında nerede duruyor insanlık? Bir amaç mı, bir raslantı mı ya da her şeyi var eden tek gerçeklik mi hayat ve bilinç?

Ya insanın yaşı kaç? Daha kaç bin yıl, kaç milyon yıl yaşayacak? Nesli tükenmezse, yaşayabilirse, nasıl bir insan olacak yüzbin yıl sonrasının insanı?

Bu bilinmezlerin, bu büyüklüklerin, bu insan aklının hâlâ açıklayamadığı soruların ortasında, "kalıcı", "mutlak", "değişmez" türünden kategori ve kavramların, bilimin değil, dinin; kavranabilir gerçekliğin değil, metafiziğin öğeleri olduğu açık.

"Global" sorunlar ve "globalin de globali" olasılıklar var olmakla birlikte, dünyamızda, bazen yumuşak ve sinsi, ama çoğunlukla en çıplak ve kaba biçimiyle sınıf savaşımı sona ermiş, en azından yumuşamış mıdır?

Marksizm bir bilim olma iddiasındaysa ve gerçekten de öyleyse, kendi değişebilirliliğini de içinde taşıyor demektir. Marksizmin, insan, özü itibariyle bildiğimiz insan kaldıkça yaşayacak yanı, insana kendi kaderini tayin edebilme, kendini ve olanaklarını sonuna kadar geliştirebileceği bir gerçek uygarlık dünyası kurabilme bilincini ve yöntemini vermiş olması ve bu uzun yolun ilk adımının nereye, hangi yöne doğru atılacağını göstermiş olmasıdır. Marksizm, bunun dışında, her gerçekliğin somut duruma, somut zamana, somut yere göre değişebilir olduğunun öğretisidir. Örneğin, bugünlerde, özellikle teknolojinin gelişmiş olduğu Batı'da, kafaları çok kurcalayan ve biraz da moda olan "üretimi robotların yaptığı bir dünyada artı-değer kuramının geçerli olup olmayacağı" sorusuna, "geçerli olmayacağı, çünkü artık başka bir teknolojik düzeyin, başka bir sosyo-ekonomik formasyonun, başka toplum yasalarının, geçerli olacağı" cevabını verebilen öğretidir.

Bir gün, Marksizmin aşılmış olacağını, ama Marksizmin dünyayı ve insanı açıklama yönteminden, felsefesinden hâlâ yararlanılacağını; çok daha ilerde, dünyanın ve insanın bambaşka bir dünya ve insan olacağı kadar ilerde bir gün ise, Marksizmin de bütünüyle aşılacağını düşünüyorum.

□

Bir ilahî uyum değil de çok yüksek düzeyde bir fiziksel-diyalektik sentezin sonucu ve devamı olan evrenimizde, bir gün beklenmedik bir tabiat olayı meydana gelebilir. Örneğin yörüngesinden çıkan bir gezegen dünyamıza çarpabilir. Örneğin karşılıklı çekim dengelerinde bir kaçak, bir ayarsızlık meydana gelebilir. Örneğin, dünyamızı çevreleyen ozon tabakasında, sadece insanlığın suçu olmayan bir nedenle dünyanın sonu olabilecek bir kara delik açılabilir. Teorik olarak hepsi mümkündür bu "kıyamet"lerin. Ve bu kıyametlerin tümünün karşısında, dünyada yaşayanların tümünün kaderi ortaktır. "Global"in de "global"idir bu sorunlar ya da bu olasılıklar...

□

1870-1895 arasında, Marksist olsun olmasın sosyalistler, hele de Marksistler devrimin bir on yılın işi olduğuna inanıyorlardı. "Ben görmesem bile çocuğum görecek" sözü ve düşüncesiydi insanları güç bir savaşım içinde ayakta tutan. Paris Komünü bile umut kıran değil umutlara umutlar katan bir yenilgi oldu.

1890'larda, kapının hemen önünde sanılan devrim henüz gelmemişti. Bir yüzyıl değişiyor, 19. yüzyıl, 20. yüzyıla dönüşüyordu. Kapitalizm artık eski kapitalizm, dünya eski dünya, işçi sınıfı 19. yüzyılın ilk yarısının işçi sınıfı değildi. Barikatlarda savaşılmış ve barikatlar terkedilmişti. Binlerle, yüzbinlerle sokaklara, meydanlara çıkılmış, ölünmüş, acı çekilmiş, partileşilmiş, sandıklara gidilmiş, milyonlarca oy alınmış, parlamento kürsülerinden konuşulmuştu. Ve devrim bir türlü gelmiyordu.

Bernstein çıktı. 19. yüzyıl tam bitmek üzereyken, Bernstein devrimin neden olamayacağını, kapitalizmin gelişme süreci içinde işçilerin "zincirlerinden başka kaybedecek şeyler" kazandıklarını öte yandan burjuvazinin kimi "devrimci lafazanların" adlandırdıkları gibi "gerici bir blok" olmaktan çıktığını, işçi hareketinin iktidarı "fethetmesinin" ve "proletarya diktatörlüğü"nün olanaksız ve gereksiz olduğunu, devrimci sosyal demokrasinin "demokratik-sosyalist bir reform partisi"ne dönüşmesi gereğini, "bugüne kadar yaptığı tüm büyük ilerlemelere rağmen, işçi sınıfının henüz iktidarı alacak kadar olgunlaşmadığını", "zaten kapitalizmin şu gelişme sürecinde böyle bir iktidar değişimine de gerek kalmadığını" hem de çok parlak bir biçimde anlattı. 20. yüzyılın hemen başında, işçi hareketinin içindeki en büyük ayrışma, Marksizmde ilk büyük yol ayrımı başladı. Bundan 6 yıl sonra, 1905'te, Rusya'da devrimin provası; 1917'de ise, devrim gerçekleşti.

□

Bugünlerde şu üç soru etrafında derin ve uzun düşünmemiz gerektiği kanısındayım:

Dünyanın gidişatı, teknolojinin ve toplumun gelişmesi ne yöne doğru ve ne kadar hızlı olursa olsun, Marksizmin temel kategorileri **daha bugünden** aşılmış mıdır? Çelişkiler uyuma dönüşmüş; gelişme, Marksizmin diyalektik inkârından doğacak yeni bir teori veya teorisizlik düzeyine varmış mıdır? Soruyu başka türlü sorarsak, "global" sorunlar ve "glo-

balin de globali'' olasılıklar var olmakla birlikte, -ve bunlar var olduğu için- dünyamızda, bazen yumuşak ve sinsi, ama çoğunlukla en çıplak ve kaba biçimiyle sınıf savaşımı sona ermiş, en azından yumuşamış mıdır?

İkincisi, Güney Afrika'da en doğal hakkı olan yaşama hakkını talep ettiği için idam hücresinde bekleyen kara derilinin; Türkiye'de işkence odasında ölmek üzere olanın; Filistin'de bir yurt edinmek için savaşan 14 yaşındaki çocuğun; Eritre'de açlıktan ölmekte olan bebeğin; New York'da çöp tenekelerini karıştıranın; Şili'de diktatöre karşı gösteride vurulanın; İspanya'da genel greve çıkanın; kısaca 4,5 milyar sayılan dünyamızın en azından 3,5 milyarının bugünkü ve yarınki yakıcı somut sorununun, en çıplak biçimiyle ''insan'' sorununun, acil cevap bekleyen çözümüyle yeni bir düşünce ve felsefenin oluşturulması arasındaki bağ nasıl kurulabilir? Başka bir deyişle, günün gerçeği ve günün savaşımı, en haklı ve doğru bile olsa, tek tek insanların ve ülkelerin bugünkü somut sorun ve ihtiyaçlarına etkili cevap getirmeyen bir teori arayışına, bu arayışı baltalamadan, aksine zenginleştirerek nasıl bağlanabilir?

Üçüncüsü, Bernstein'in, Marksizm yorumu, Lenin'inkinden daha mı doğruydu? Bernstein'in, kısa süre içinde bekledikleri devrimin bir türlü gerçekleşememesinden umutsuzluğa kapılmış bir Marksist kuşağın haklı sorularına ve anlaşılabilir umutsuzluklarına cevap olan teorisi, yüzyıl sonra, sosyalizmin tıkanıklıklarını yaşamış, bunda sorumluluk payı olmuş bir kuşak tarafından, özü ve soruları aynı kalarak yeni bir biçim ve söylemle ele alınıyorsa, sadece ''erken öten bir horoz''muydu Bernstein'cılık ve revizyonizm?

Bu soruların ve bu temel sorunların getireceği ikincil soruların tümünü, korkusuzca, iç ve dış sansürlere pabuç bırakmadan, ön yargılardan, kafa darlıklarından, papağanlıktan kurtulmuş olarak ele almamız, sorgulamamız, tartışmamız gerektiğine inanıyorum.

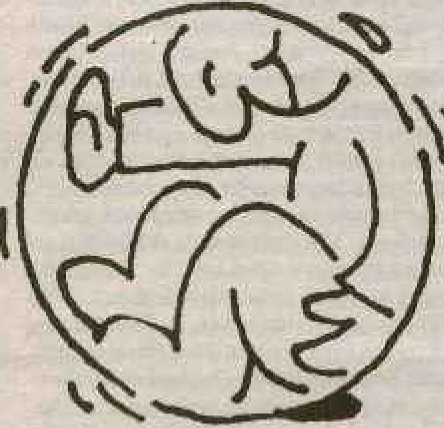
21. yüzyılın eşiğinde, Marksizm, tıpkı yüz yıl öncesinde olduğu gibi yeni bir yol ayrımına mı gidiyor? Öyle sanıyorum. Ancak, günümüz koşullarında ve yüz yıllık deneyimin ışığında, bu yol ayrımından, insanın uygarlık çağına geçişinin teorisinin ve biliminin önümüzdeki yüzyılın pratiğini aydınlatacak yeni bir niteliğe varacağından dehşetli umutluyum. Yol ayrımı diye gördüğümüz noktadan yeni ve üstün bir sentez çıkmaması için hiçbir neden yok. Aksine, bu yeni sentezin bütün ön koşulları hazır, daha da gelişecek...

□

Bu dağınık, uçkun, taslak halinde düşünce ve sorular arasında, şu günlerde kafamı fena halde kurcalayan, benim için öne çıkan soru, Türkiye solunun, Türkiye sosyalistlerinin, devrimcilerinin, Marksistlerinin, böyle zorlu, çalkantılı bir dönemi nasıl karşılayacakları; bu dönemde, rüzgârların önünde savrulmaksızın kendi yerimizi nasıl belirleyeceğimiz; dünya ve tarih çapındaki bir düşünce oluşumuna katkımızı nasıl yapabileceğimiz; ve kendimizin, kendi ülke ve halkımızın baskıya, sömürüye, ezilmeye, ezmeye karşı mücadelesinin bir adım ileri atması için, nasıl, hangi araçlarla savaşabileceğimiz...

Birçoğu çok yaratıcı, umutlu ve güzel olan düşünce pırıltıları arasında, yaşayacağımız dönemin derin çalkantısına ve cevap bekleyen sorularına cevap getirebilmekten uzak iki ana çizginin var olduğunu biraz ürkerek düşünüyorum.

Birincisi, şu güneşin altında yeni birşey olmadığına inanan ve düşünmeyi, sorgulamayı, gereğinde değişmeyi kâfirlik sayan, kendi daracık çemberini aşmaktan korkan, o daracık çemberin sahte rahatlığını yaratıcı bir huzursuzluğa tercih eden bir çizgi...

Diğeri, henüz taslak halinde ortaya atılan kimi düşünceleri, eski alışkanlıkla, kendi aklının, kendi somutunun süzgecinden bile geçirme ihtiyacı duymadan, yeni bir amentü olarak benimseyen, yeni şablonlar olarak tekrarlayan; dün ''kâfirlik'' sayılıp afaroz nedeni olabilecek düşünceleri bugün hiçbir derin çözümlemeye, düşünme sürecine bile ihtiyaç göstermeden, bir bukalemun rahatlığıyla benimseyiveren bir yapı...

Bu çizgilerin, bu yapıların çemberinin insanı, hele de sosyalist insanı, hele de Marksizmi, sosyalizmi kısırlaştırdığına inanıyorum.

Sarsıntılı, kimi zaman acılı, güç ama sonunda ışıklı ve umutlu olacağını düşündüğüm önümüzdeki dönemi, ülkemize ve dünyaya katkılı, yaratıcı, geliştirici, ilerletici biçimde yaşamanın olanağı nedir peki? Bu soru üzerinde çok kafa yormalıyız ve geç kalmadan davranmalıyız diyorum.

Önümüzdeki döneme sağlam girmenin, kişi olarak ve hareket olarak bu dönemi en kazanımlı, en az kayıplı, en verimli yaşamanın tek yolu, tek çaresi, sosyalizmin bugünü ve geleceği tartışmalarının bile, geniş bir özgürlük ve düşünce üreticiliği ortamında, içine taşınabileceği bir örgüt... Farklı düşüncelerin, amaç birliği olan insanların en değişik görüşlerinin bir platformu olabilecek; düşünmeyi küfür sayanlarla, düşünmemeyi erdem sayanların bile içinde gelişecekleri, değişecekleri ve yaratıcı düşünceye yaklaşabilecekleri, hepimizi derinden etkileyecek, eğitecek bir örgüt... Bu arada günübirlik savaşımın gereklerini yerine getirecek, kitlelerle günü birlik savaşım içinde buluşacak, bağlaşacak, onlarla birlikte yürüyecek bir örgüt...

Önümüzdeki yol ayrımını görebiliyorsak, çok eksik, çok taslak, tamamlanmaya, geliştirilmeye çok muhtaç olan örgütsel yeniden yapılanma önerisini geliştirip gerçekleştirmekten başka çıkarımız, umarımız yok gibi geliyor bana.

Böyle bir derin yeniden yapılanmanın, böyle geniş bir birliğin, eski örgütlenmeler veya eski örgütlerin yeni birleşmeleri temelinde oluşamayacağını; niyetler ne kadar iyi, has ve birlikçi olursa olsun, nicel değişmelerin örgüt yapı ve anlayışında nitel değişmeler getirmeyeceğini düşünüyorum. Sözünü ettiğim ve geniş kadroların hayali ve umudu olduğunu bildiğim böyle bir yeniden yapılanmanın önünde, ancak büyük özverilerle aşılabilecek öznellik engelleri bulunduğunu, bu öznel engellerin kişisel olmayı çok aşıp adeta tarihsel diyebileceğimiz köklere dayandığını biliyorum.

Yine de, yazımın başında birkaçını gelişigüzel sıralayıverdiğim kimi soru ve düşüncelerin önem ve derinliğini, önümüzdeki yol ayrımını görebiliyorsak, çok eksik, çok taslak, tamamlanmaya, geliştirilmeye çok muhtaç olan örgütsel yeniden yapılanma önerisini geliştirip gerçekleştirmekten başka çıkarımız, umarımız yok gibi geliyor bana. Önümüzdeki dönemin dünya çapındaki sorunları, hareketimizin tarihinin parçası olan bölünmeleri ve dağınıklığı bu defa, ''dağılıp yok olma'' sınırına getirebilecek boyutlarda... Şu önümüzdeki on yıllarla ölçülen kısa dönemde, bir büyük ve geniş örgütsel yeniden yapılanma dışında, her türlü baş çekme eğilimleri geçici gelişmelere kapılıp ''ben yaparım''cılığı uygulamaya sokma girişimleri örgüt ve grup şovenizmleri yeni bölünmelere, yeni dağınıklıklara, yeni güçsüzlüklere ve eylemsizliklere yol açacak. Bu ''genel doğru'', dünya sosyalizminin bugün vardığı noktada ve kendini sorgulama ortamında Türkiye koşullarıyla birleşince, bir ''özel tehlike'' haline geliyor. Bu tehlikeyi önleyelim, önlemenin yollarını birlikte araştırmaya vakit geçirmeden başlayalım, diyorum. ■

Ömer Bedri Canatan

MARX KEŞKE YANILMASAYDI

İşçiler, en azından yüzelli yıllık kendi tarihleriyle, Marx'ın pek çok varsayımını doğruladılar ama, bir tek yönden onu yanılttılar.

Marx'ın düşünce sisteminin entelektüel kökeni, insanlığın verili bütün düşüncesini içerir. Marx dünyanın değiştirilmesinden, verili maddi yaşam tarzının ve oluşmuş bütün insanlık bilincinin dönüştürülmesini anlar. Bilincin dönüşmesi bilincin dönüştürmesidir Marx'ta.

Marx'ın düşüncesi spekülatif bir tarih kurgusu değil, çözümlemedir. Bu nedenle Marx işçi sınıfına değil, bilimsel çözümlemesinin sonuçlarına, bu arada işçi sınıfına da, bu çözümleme içindeki yeri ve konumu ölçüsünde güvenmektedir.

Başka türlüsü olamazdı; çünkü Marx "Düşünen acılı insanlık ile ezilmiş düşünen insanlığın varlığını" esas alıyordu. Marx'ın düşünce sisteminin başlangıç noktasında felsefenin bulunuyor olması bu nedenle rastlantı sayılamaz. Marx insanın tekamülüne güveniyordu. Tabii Marx, spekülatif felsefeye karşı "silahlı bir felsefe" çıkarıyor, felsefenin silahını işçi sınıfında bulacağını düşünüyordu. Ama işçi sınıfı ancak "felsefeyi gerçekleştirebilirse" felsefeye silah olabilirdi. Bu noktada Marx işçi sınıfının entelektüel bir gelişme göstereceğini varsaymak **zorundaydı.**

Zorundaydı çünkü Marx'ın çözümlemesinin sonuçları arasında geleceğin öncülüğü misyonunu üstlenmiş olarak gözüken işçi sınıfı olumsuz bir kategoriydi. "İnsanlığın kurtuluşu" düşüncesiyle ilgilenen birinin "insanlığını tastamam yitirmiş olma" durumunu yaşayan bir sınıftan insanlığı kurtarmasını beklerken duyduğu çelişkiyi Marx'ın duymamış olduğu düşünülemez.

Gerçi Marx bu çelişkiyi kendi felsefesi içinde çözmeyi başarmıştır. İnsanlığını tastamam yitirmiş durumda bulunan işçi sınıfının kendi insanlığını kazanması durumunu, insanın kendini yeniden ve gerçekten kazanacağı durum olarak yorumlamıştır. Ama bu ileri düzeyde insani bir yetkinlik noktasıdır ki, entelektüel güç olmaksızın, sadece kas gücüyle oraya ulaşılamaz. Marx'a göre işçi sınıfının "toplum dışı" sefil durumu, onda bilinen mülk edinme tarzına dönük -geriye dönük- bir istek uyanmasının nedeni olmayacak, bu durum **öteki** insana insani bir gereksinme duymayı kamçılayan edilgen bir bağlantı işlevi görecektir. Yani işçi sınıfı sivil toplumdan gerçek insani doğaya kovulmaktadır.

Dünyayı tanımaksızın onu değiştirmeye kalkışanların yarattıkları trajedi bir yana, bu teorik olarak da imkânsızdır. Marksist kavramların derinliği bu nedenle çoğu zaman güncel politik algılama sınırları içinde güme gitmiştir. Örneğin Marx insanın kurtuluşundan, insanın kendi doğasını insanca temellük edebileceği bir durumu anlamışken özel mülkiyetin ilgası ve sömürünün ortadan kalkması yanlışlıkla insanın kurtuluşu sayılmıştır. Tarihin yapıtı olarak ortaya çıkabilecek nice durum insan eyleminin sonuçlarından beklenmiştir; tarihin de bir **ritmi** olabileceği reddedilmiştir.

Marx'ın işçi sınıfına sonsuz bir güven belirtmesinden yüzelli yıl sonra dönüp baktığımızda düşünüyoruz: Acaba Marx'ın işçi sınıfının entelektüel geleceğine bakışı iyimser miydi? İşçi sınıfının ortaya koyduğu realite yönünden baktığımızda "evet, iyimserdi" dememiz gerekiyor. Doğru, işçi sınıfı sınıf mücadelesine ilişkin olarak Marx'ın pek çok temel varsayımını doğruladı. İşçi sınıfının öncülük ettiği veya içinde belirleyici roller üstlendiği süreçler dünyamızın çehresini büyük ölçüde değiştirdiler. Ancak, işçi sınıfının "değiştirdiği" ile Marx'ın tarif ettiği "değiştirme" ne hayatın maddi alanlarında ve ne de manevi alanlarında örtüştü. İşçi sınıfı toplumunun entelektüel potansiyelini öncülük ettiği değişimlere tümüyle taşıyamadı.

Bu durum, işçi sınıfının -ama tabii somutta işçilerin- Marx'ın umduğu entelektüel gelişmeyi gösteremediğini kanıtlar. Bu öyle bir gerçek ki, bütün mazeretleri de kanıttır. Yani, her şey ve bütün hayat, işçilerin bu yanı gelişmesin diye örgütlü, ama zaten değindiğimiz gerçek de bundan başkası değil. Bu sınıfın yazdığı ve yazacağı tarih, onun entelektüel yoksulluğunu aşmasındaki açmazlardan ötürü dramatik geçiyor. Stalinizm belki de bu gerçeğin hem ürünüydü hem de kendisi. Stalinizm dönemi boyunca adeta toplumun emek potansiyeliyle entelektüel potansiyelinin çelişkisi yaşandı. Bu durum uluslararası işçi hareketi için bir karakter, bir değer işlevi gördü. Entelektüel olan şey sırf entelektüel olması dolayısıyla zaten olumsuz, işçi hareketine ve Marksizme yabancı kalıyordu. Stalinizm entelektüelizmi yoketti. İnsani olan şey Marx'a göre özel mülkiyetin ilgasıyla açığa çıkmayacaktı, nitekim böyle oldu. Entelektüel gücü atıl bir toplumun diğer dinamikleri de ya hiç işlemiyor ya da çarpık işliyordu.

Stalinist siyasal kültür ve organik yapı işçi hareketinin evrensel bütün birimlerinde ve hatta Marksizm dışındaki sol siyasi halkalarda da etkin oldu. İşçi hareketini haklı ve ahlaki bulan aydınlar zaman zaman bu hareketin cazibesi etrafında toplanıp peşinden sürüklendiler ve "arızi" gelişmeler işçi hareketinin entelektüel kapasitesinin genişlediği biçiminde yansıdı. Bu entelektüel kapasiteyi kalıcı kılma çabaları Marksizm içinde küçümsenmeyecek teorik varyantlar oluşturdu. Gramsci'nin "organik aydını" Marx'ın işçi sınıfından beklediği entelektüel gelişmenin gelmeyişinin bir sonucu muydu acaba?

Olanakları arttıkça işçi sınıfının entelektüel gelişmesinin de artacağı belki inandırıcı olabilirdi. Gelişkin Batı'da işçilerin, üstelik bilimsel teknik devrim koşullarında artan hızla yozlaştıkları, entelektüel açıdan daha da yapaylaştıkları biliniyor. Bu yapaylık onların haklı insan konumlarından öte, üretimdeki somut çıkar bilinçlerini dahi köreltiyor. O halde işçiler, en azından yüzelli yıllık kendi tarihleriyle, Marx'ın pek çok varsayımını doğruladılar ama, bir tek yönden onu yanılttılar.

Burada Türkiye için parantez açmanın yeridir. Türkiye sol hareketinde Marksist kavramların yaşamsal derinliği kendine yer bulamadığı için popülizm, anarşizm, goşizm gibi yapay savrulmalara rastlanmıştır. Ama "uvriyerizm" gibi, "Marksizmin hastalanması" anlamına gelen savrulma, savrulma bile sayılmamış, en iğrenç biçimlerine kadar, doğrudan işçi hareketi içinde, işçi kimliğiyle yaşayabilmiştir.

Gene de yüzelli yılın insanın kurtuluşu yönündeki hasılatı işçilerin ürünüdür. Ne ki, işçilerin gelebildiği duruma bakarak demek mümkün ki, insanlığın kurtuluşuna daha çok var. Evet, işçi sınıfı entelektüel gelişmesini başardığı zaman insanlığı kurtaracak. Hayır, bu gelişmeyi gösteremeyecek diyen tezlere karşı Marx'ın tezi hazırdır: O halde insanlık hiç kurtulamayacak.

İşçi sınıfı sömürüldüğünü biliyor. Sömürünün ilgası için özel mülkiyetin ilgası gerektiğini de kavrıyor. İşçi sınıfı gözünün önünde devinen dünyanın ve buna eşlik eden politikaların da farkında. Bu kadarı ortaya az çok, hatta bazen bir siyasal devrime yetecek ölçüde enerji de çıkarıyor. Ama dünya Marx'ın işçi sınıfındaki misyona dayanarak ileri sürdüğü evrim modelinden hayli geniş açılarla saparak ilerliyor. Bu sapmanın pek çok tarihsel nedeni var, biliyoruz. Ama acaba işçi sınıfının entelektüel tekamülü, örneğin hiç değilse Marx'ın tanıklık ettiği çağdaki umut verici hızıyla yüzelli yıl boyunca gerçekleşseydi dünyamız bugünkü sorunları aynen ve bu yoğunlukta yaşar mıydı?

Marx bu en haklı ve kaçınılmaz beklentisinde eğer yanılmadıysa, o halde bizler yanılıyoruz demektir. ■

HERKESE YETER DE ARTAR BİLE!

Toplumun hiç değilse en duyarlı unsurlarına düşen, cezaevlerinde ölüm kalım kavgası verenlerle "dayanışmak" değildir. "Sonuç almak" gerekir.

Ülkede bir süre önce nerdeyse iki ay boyunca insan hakları uğruna zorlu bir mücadele verildi. Bu mücadele **cezaevlerinde** verildi. 12 Eylülcü rejimin cezaevlerinde rehine tuttuğu insanlar canlarını dişlerine taktılar, ölesiye sürdürdüler kavgayı.

Peki **biz**, toplum olarak ne yaptık?

Birileri içinde tutuldukları koşulları değiştirmek için ölmeyi göze alıyorsa, ölmeye ramak kalasıya kavgayı sürdürüyorsa, orda yalnız onları değil, bütün toplumu, herkesi ilgilendiren bir sorun var demektir. Cezaevleri ülke ve toplum sorunlarının örtüsüz kapaksız, gerçek boyutlarıyla sergilendiği yerlerdir. Cezaevlerinde sürdürülen koşullar ve o koşulları sürdürmedeki kasıtlı ısrar o koşullara mahkûm edilenler için bir ölüm kalım sorununa dönüşmüşse, bütün toplum ve toplumun öz-saygınlığı saldırı altında demektir.

Öyle olduğu biliniyor. Hiç de yeni birşey değil.

Son sekiz yıl içinde yüzbinlerce yurttaş cezaevlerinden geçirildi; insan haklarını ve insanı hiçe sayan muamelelere, akıl almaz eziyetlere, horlanmalara, provokasyonlara maruz bırakıldı; baştaki yöneticilerin doğrudan sorumluluğu altında açık ve yalın terörün dikâlâsını yaşadı. İki yüze yakın insan işkence altında öldürüldü. Şimdi o aynı terör "usulenizama" bağlanmak isteniyor. Tek tip elbiseye ya da sevk zincirine itirazın dün açık terörle, işkenceyle önlenmesinin yerini bugün insanları açlık grevlerinde ölüme itme yöntemi alıyor. Ya pes edeceksin, ya ölmeyi göze alacaksın! Düne kadar açlık grevinde ölmeye de "izin" yoktu. Bugün var!

Olay, bu durumdan doğrudan sorumlu yönetimin başının Avrupa başkentlerini fır dolanıp "Türkiye'de insan hakları ve demokrasi alanında dikkate değer ilerlemeler kaydedildiği" için aferinler aldığı bir sıraya rastladı. Avrupa başkentleri Türkiye'de "Bon pour L'orient" terakkiyle yetinmeye dünden razılar. Cezaevlerinde olup bitenlerin ne anlama geldiği de onları ilgilendirmiyor. Niçin ilgilendirmediği ve ne ölçüde ilgilendirmesi gerektiği ayrı bir konu. İnsan haklarına yalnız cezaevlerinde değil, hayatın her alanında vaki saldırı Türkiye'nin insanlarının kendi sorunları, o saldırıyı göğüsleyip püskürtme gereği de kendi davalarıdır.

Saldırı tek tek ve topluca herkesi, bütün toplumu hedef alıyor.

Cezaevlerinde insan haklarını hiçe sayan anlayışın ve uygulamaların sürüp gitmesi bütün ülkenin koskoca bir cezaevine çevrilmesi demektir.

Bu bakımdan saldırıya direnmenin yeri hemen hemen sadece cezaevleri olmamak gerekirdi. Öyle olduysa, mücadelenin yükü -olanca trajik uzantılarıyla- cezaevlerinde rehine tutulanların **sırtına yıkılmış** olduğundandır.

Kendini insan hakları savunucusu sayan herkesin o mücadelede aktif payı olması gerekirdi. Oysa kuralı doğrulayan tek tük, sınırlı istisna dışında hiç de öyle olmadı. Herkesin payına düşen sorumluluk, geçen ay içinde güzel örneklerini gördüğümüz -demokrat basında çıkan duyurularda yansıyan- dayanışma mesajlarıyla bir anlamda **geçiştirildi**.

Toplumun hiç değilse en duyarlı unsurlarına düşen, cezaevlerinde ölüm kalım kavgası verenlerle "dayanışmak" değildir. Sorumluluğun o düzeyde algılanıp kavranması, o dayanışmayı gösterenlerin de bir anlamda "esir alınmış" olmaları ve bunu kabullenmeleri demektir. Dayanışmak değil, **sonuç almak** gerekiyordu. Onun için de, herşeyden önce, mücadele alanının cezaevleri içine, cezaevlerinde yatanların yakın çevresine hapsedilmesine izin vermemek gerekiyordu.

Sözgelimi, insan haklarına ve demokrasiye her zaman sahip çıktıklarını söyleyen siyasi partiler -özellikle de sosyal demokrat (!) politikacılar- bir süre için bu sorunu gündemlerinin onuncu, on ikinci sırasından çıkarıp en başa alabilirlerdi. İnsan haklarını hiçe sayan yönetime muhalif oldukları söylenen partilerin parlamento grupları parlamentoyu, parlamenter mücadelenin bilinen, olağan yöntemleriyle insan haklarını savunma platformuna çevribelirlerdi; özgürlük ve demokrasi şampiyonluğundan yanına varılmayan basın, en etkin bir kamuoyu oluşturma aracı olarak, meslekî deformasyonunu tipik örneklerini sergileme yerine, cezaevlerini Nazi konsantrasyon kamplarına çevirmeye kalkanlara açık cephe alabilirdi; sendikalar üzerlerine serpili ölü toprağını biraz olsun kımıldatıp, insanlık adına ölüm kalım kavgası verenlerden yana seslerini duyurabilirdiler; fabrikalarda işçiler kendi grev sorunlarından başlarını kaldırıp cezaevlerinden gelen sese kulak verebilirdiler; öğretmenler, teknik elemanlar, meslek odaları, barolar ve çoğunluk hukuk adamları, gençler ve sanatçılar, yazarlar günlük meşgalelerini ya da tutkularını bir yana koyup, cezaevlerinde ölüm orucuna yatanlarla **dayanışmak için değil,** onların hakları kadar kendi haklarının ve herkesin hakkının da gaspedilmesine karşı çıkmak için seferber olabilirlerdi.

Ne ki bütün bunların olabilmesi ve olanlardan sonuç alınabilmesi için asıl birşey daha gerekirdi; bunları yapacak insanların tek tek her birinin yüreğinin, insan haklarına yöneltilegelen saldırıya ve o saldırının uygulayıcılarına, tezgâhlayıcılarına, yakın uzak tüm sorumlularına karşı öfkeyle ve hınçla yanması gerekirdi. Yüreklerinde o öfkeyi duymayanlar **başkalarının** onlar adına da sürdürdükleri ölesiye kavgaya seyirci kalmaktan başka birşey yapamazlar. Türkiye, çok yazık, o öfkeyi hepten unutan ve bir daha hiç hatırlamak istemeyen insanların ülkesi olup çıkıyor, hızla. Öyle olmasaydı sözgelimi ünlü yazar Yaşar Kemal'den ölüm orucuna yatanlarla en son dayanışma toplantısında nutuk attıktan sonra gidip S. Sabancı ya da benzerleriyle kadeh tokuşturmaması beklenirdi. Ya da "Anı" şiirinin yazarı -evet ya, "Anı" şiirinin yazarı!- Melih Cevdet'in, cezaevlerinde birileri insan hakları ve kişi onuru yoluna canlarını ortaya koyarken, Orhan Veli'nin heykelini diktiği için B.Dalan gibi birisine teşekkür beyan etmemesi.

Ünlü yazar Yaşar Kemal'den ölüm orucuna yatanlarla dayanışma toplantısında nutuk attıktan sonra gidip Sabancı ya da benzerleri ile kadeh tokuşturmaması beklenirdi.

Bir ülkede, işte sözgelimi, bunların hiç biri olmuyorsa, o ülkede insan haklarına saygı olsa da olur olmasa da. Olduğu kadarı herkese yeter de artar bile.

Geçen ay Türkiye basınında Gandi'nin bir hayli sözü edildi. Ölüm orucuna yatmayı şiddet eylemi sayanlara Gandi örneği ile karşı çıkıldı. Kime, ne anlatılmak isteniyordu? Bugün Türkiye'de yönetim elli yıl öncesinin B. Britanya yönetimi değil. Bugünün Türkiyesi de yarım yüzyıl öncesinin B.Britanyası değil. Bugünün Türkiyesi'nde yaşasaydı ve bizimki gibi yönetime çatsaydı Gandi ne yapabilirdi ve ne olurdu? Hiç düşündünüz mü? ■

Prof.Dr.
Ömer Faruk Batırel

BÜTÇENİN GETİRDİKLERİ

Artan iç ve dış borç, enflasyonist sürecin de etkisiyle her yıl büyüyen bir ana para ve faiz yükünü beraberinde getiriyor, daha fazla borçlanma gerekiyor, bu da kamuya sunulan reel hizmet tutarını düşürüyor.

Türkiye son yıllarda bir **kamu bütçesi bunalımına** girmiş bulunmaktadır. Bu bunalım şöylece tanımlanabilir. Kamu kesimi genel dengesinin finansmanında iç ve dış borçlanma gereği artmaktadır. Borçlanma gereği artışının iki nedeni vardır. Birincisi, **vergi gayreti** ve kamu gelirleri içinde **vergi payı azalmaktadır.** İkincisi, **kamu alt-yapısı tırmanışı** büyük ölçüde **dış ve iç borç kullanımını gerektirmektedir.** Nitekim, 1988'de kullanılan 15291.6 milyar TL. iç ve dış borcun, toplam kamu gelirleri içindeki payı % 35.6'ya çıkmıştır. Böylece artan dış ve iç borç, enflasyonist sürecin de etkisiyle her yıl giderek büyüyen bir ana para ve faiz yükünü beraberinde getirmiştir. 1988'de ödenen borç ana parasının toplam kamu kesimi harcamaları içindeki payı % 23 olup, faizler de katılınca bu yük % 50'ye yaklaşmaktadır. Sonuçta kamu kesimi genel dengesi içinde **borç ödemeleri yükselişi,** daha fazla borçlanmayı gerektirmekte, bu da kamuya sunulan **reel hizmet tutarını düşürmektedir.**

Son dört yılda, devlet adil olması gereken bir gelir vergisi ile adil olmayan bir KDV'yi ikame etmiş, bu eğilimi 1989'da da sürdürmüştür.

Bu bunalımdan çıkışı, ya da o bunalımın kontrol altına alınmasını, kamu kesiminin bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığı daha da güçleştirmektedir. Özellikle merkezi kamu kesimi mali yönetimi, **konsolide bütçe, fonlar, borç yönetimi** ve **sosyal güvenlik yönetimi** olmak üzere dört parçaya bölünmüştür (**KİT** ve **yerel yönetimleri** bu hesabın dışında tutuyoruz). Son beş yıllık dönemde borç yönetiminin ayrılması ve çok sayıda fon bütçelerinin türemesi, kamu kesimi dengesinin denetimini güçleştiren başlıca faktörlerdir. 1988 yılı itibariyle devlet bütçesi olarak alınan konsolide bütçenin toplam kamu kesimi içindeki payı % 48, fonların % 16, borç yönetiminin ise % 35'tir. Görüldüğü gibi klâsik devlet bütçesinin kamu kesimi içindeki payı % 50'nin altına düşmüştür.

Bu bunalım koşullarından bağımsız olamayan 1989 bütçesinin getirdikleri ya da getirmedikleri ise şu başlıklar altında incelenebilir: Kamu hizmet sıralaması, kamu gelir ağırlıkları ve bütçe açığı.

I. **1989'da Kamu Hizmet Sıralaması:** Bütçede geleneksel ve sosyal hizmet ağırlıklarının borç ödemeleri nedeniyle reel olarak azaldığından söz etmiştik. Türkiye'de bütçelerin getirdiği hizmet öncelikleri, kamuoyunda genellikle yanılgıyla değerlendirilmektedir. Bir defa, politik öncelikler değişmedikçe hizmet sıralamasında fazla bir değişiklik ummak yersizdir. İkincisi, yıldan yıla, bütçede önceki yasal yükümlülükler nedeniyle, fazla bir esneklik olması da beklenemez. 1989'da bu **donmuşluk** daha belirgin bir biçimde sergilenmektedir.

Türkiye'de hizmet öncelikleri 1984'ten bu yana belli ölçüde değişmiştir. Ne var ki bu değişme sanıldığı gibi, savunma, eğitim-sağlık arasında değildir. Fon bütçeleri oluşturulması ile artık hizmet sıralamasında birinci yeri **kamu alt-yapısı (baraj, otoyol, köprü vd.) almaktadır. Yalın olarak 1989 konsolide bütçesine bakılınca ise** birinci sırayı **milli savunma** işgal etmektedir (Bütçenin % 13.2'si, GSMH'ın % 2.7'si). Eğitim ikinci sıradadır (bütçenin % 12.2'si, GSMH'ın % 2.5'i). Ne var ki, bütçe gerekçesinde kanımızca, fonksiyonel değil yalnızca idari açıdan **savunma** olarak değerlendirilen jandarma vd., komutanlık hizmetleri **iç güvenlik** olarak alınınca, **eğitim** birinci sıraya yükselmektedir. Bu hizmetleri **su işleri, tarım orman ve köy işleri** izlemektedir. **Sağlık;** adalet ve emniyetin altında bütçenin % 2.8'ini, GSMH'ın da binde 6'sını oluşturmaktadır. Ne var ki sağlıkla ilgili değerlendirmelerde, eğitim içinde yer alan üniversite ve tıp fakültesi hastahanelerinin harcamaları ile KİT ve diğer kamu kuruluşlarının sağlık birimlerini de hesaba katmak gerekir.

Hizmet sıralamasına 1983-1989 dönemi itibariyle bakıldığında, **savunma** payında bir düşüş görülmektedir (1983'te bütçenin % 15.4'ü iken 1989'da % 13.2'ye inmektedir). Tarım-köy işleri, devletin sunduğu genel hizmetler, karayolları ve eğitimde de belli bir düşüş gözlenmektedir. Buna karşılık sağlık hizmet payı aynı kalmıştır (1983'te bütçenin % 2.7'si). Bu nispi gerilemenin nedeni borç faizi ödemeleridir. 1983'te bütçenin yalnızca % 8.1'i olan **borç faizleri,** 1989'da konsolide bütçenin % 28.2'sine ulaşmıştır.

Sonuç olarak Türkiye'de **konsolide bütçe** dışında sunulan alt-yapı hizmetleri birinci sıraya yükselmiştir. **Konsolide bütçe içinde** hizmet sıralaması değişmemiş ancak **borç faizi ödemeleri artışı, hizmet paylarında nispi bir gerilemeye yol açmıştır.** 1989'da bütçede hizmet sıralamasında bir değişiklik yoktur. Ancak reel olarak daha düşük hizmet sunumu vardır.

Acaba, 1989'da bu düşük reel kamu hizmeti karşılığı, kamu gelirleri ağırlıkları değişmiş midir?

II. **1989'da Kamu Geliri Ağırlıkları:** Türkiye'de 1983 sonrası siyasal tercih sonucu vergi geliri yerine, fiyat ve borçlanma gelirleri ikame edilmiştir. **Toplam vergi yükü** (konsolide bütçe vergi gelirleri, yerel yönetim vergi ve payları, fonların vergiye bağlı gelirleri, parafiskal gelirler toplamı) 1986'da % 22.4, 1987'de 23.8 olmuştur. Bu oranlar 1978'de % 23.8, 1981'de % 22.4 idi. Buna karşılık OECD 1986 ortalaması % 38.1'dir.

Konsolide bütçe vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı ile ifade edilen **dar anlamda vergi yükü ise Türkiye'de nispi olarak hiç artmamaktadır.** Hatta 1970'lere göre **düşüş göstermektedir.** 1980'de % 16.9 olan bu yük, 1986'da % 15.2, 1987'de % 15.5 olmuştur. Bu yükün 1988'de % 14.1'e düşeceği, 1989'da ise % 15 olacağı sanılmaktadır.

Kısacası, sosyal güvenlik primlerini, yerel yönetimin öz vergi gelirlerini (**genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylar değil**) hesaba katmazsak, Türkiye'de halâ 1960'ların vergi düzeyi üzerine çıkılamamıştır. GSMH'ın yalnızca yüzde 15'i vergilenmektedir. Bu son derece düşük bir vergi gayretini ifade etmektedir. Toplam **kamu kesimi ağırlığı** 1988'de % 42, buna mukabil alınan vergi % 15'tir.

Acaba alınan bu düşük vergi adil mi alınmaktadır? Piyasa yapısının vergi yansıması

Gelir vergisi yerine. Dolaylı vergilere ağırlık verilerek vergi yükü halkın sırtına bindiriliyor.

1989'DA EKONOMİ DAHA SIKINTILI

1988 yılında ülkemizde enflasyon oranı tahminlerin üzerine çıkmıştır. Bunun en önemli etkeni seçim ortamının varlığıdır.

Dünya ekonomisi, 1987 ve 1988 yıllarında sanayileşme sürecini tamamlamış, teknolojik üstünlük yaratma savaşına girmiş bulunan ülkeler lehine gelişme göstermiştir. Günümüzde sanayileşmiş ülkelerde işsizlik ve enflasyon gibi toplumun ekonomik ve sosyal dengesini bozan iki olguya rastlanmamaktadır.

Her yıl ekonominin dinamizmi için gerekli görülen fiyat artışlarına sanayileşmiş toplumlarda rastlama olanağı vardır. Ancak, fiyat artışlarının sanayileşmiş ülkelerdeki oransal görüntüsü yüzde 1.5 ile 5 arasındadır.

Gelişmekte olan ülkelerde ise ülkelerarası farklılaşmalar giderek artmıştır. Enflasyon ve işsizlik oranları ile mali açıklar bu ülkelerin en büyük sorunu haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde emeğin toplum maliyetler içindeki payı daha da düşmüştür.

Teknolojik üstünlük savaşına giren ülkelerde, gelişmekte veya gelişememiş olan ülkeler arasında, birinci grupta yer alanlar lehine olan denge bozukluğu 1986 ve 1987 yıllarında daha da artmıştır. 1988 yılı ise bu dengenin artık görünür bir biçimde gelişmekte olan veya gelişmemiş bulunan ülkelerin kıt olan kaynaklarının tüketilmesi biçimine dönüştüğünü göstermektedir.

Ülkemizde de yukarıya aktarmış bulunduğumuz genel değerlendirmenin izlerini görmek mümkündür. Ülkemizin ekonomik yapısı 1986, 1987 ve 1988 yıllarında değişikliğe uğramıştır. Resmi verilerden anlaşılacağı üzere tarım kesiminin ülke ekonomisindeki etkinliği giderek azalmaktadır.

1988 yılında Türk Lirası'nın satın alma gücü daha da düşmüştür. Ülke içerisinde Türk Lirası'ndan daha çok yabancı para birimlerine göre alım-satım işlemleri yapılmaktadır. Yetkililerin üzerinde en çok durdukları sanayileşme konusunda resmi verilerle, gerçek veriler arasında farklılık bulunduğunu "sanayici" olanlar söyleyebilmektedirler.

Türkiye'de 1988 yılında servetlerin el değişiminde bir hızlanma olmuştur. Bu hızlanma daha çok devlet-kişi ilişkisinden elde edilen imkânlarla gerçekleşmiştir. 1988 yılının sonuna doğru özel kesim temsilcileri ülke ekonomisinin yönlendirilişinden kuşkulu olduklarını ifade eden konuşmalar yapmışlardır.

1988 yılında ülkemizde enflasyon oranı tahminlerin üzerine çıkmıştır. Bunun en önemli etkeni seçim ortamının varlığıdır. Seçim sonuçlarının olumsuz olacağı düşüncesi ile gereksiz yere, tamamen siyasal amaçlara yönelik olarak, enflasyon azaltıcı önlemlerden vazgeçilmesi sonucunda ortaya çıkan olumsuz tablonun faturası şimdilik alt gelir gruplarında yer alanların üzerine çıkmıştır.

Dünyada birçok ülkede halk yeterli beslenme olanaklarından yoksun olarak yaşamaktadır. Bu ülkelerde eğitim olanakları yok denecek kadar azdır. Çünkü eğitim sonuç itibariyle kişilerin gelir imkânlarına bağlı olmaktadır. Giderek fakirleşen ülkelerde halkın gelir ortalaması düşük olduğundan eğitim olanakları da ortadan kalkmaktadır.

Ülkemizde 1988 yılının en belirgin özelliklerinden biri de bu genellemeden etkilenmiş olmamızdır. Türkiye'de eğitim yapma olanakları 1988 yılında daha da azalmıştır. Çünkü eğitimin maliyeti artmış buna karşılık genel olarak halkın satın alma gücü azalmış, bir başka anlatımla üst gelir grubunda yer alanların milli gelirden aldığı pay daha da büyümüştür.

Eğitimin temel aracı eğiticilerdir, öğretmenlerdir. 1988 yılında öğretici olarak çalışanların satın alma gücü daha da düşmüş, çalışma koşulları daha da zorlaşmıştır. "Kendi okulunu kendin yap" kampanyası gösterişli televizyon görüntülerine sahne olmaktan öteye geçememiştir. Gerçekte eğitim politikasının ciddiye alınmaması ülkemizin geleceği açısından son derece tehlikeli ve ürkütücü bir olaydır.

Eğiticiler 1988 yılında daha da fakirleşmiştir. Ders saatleri dışında şöförlük, pazarcılık yapan eğiticiler 1988 yılında basının renkli sahifelerine konu olmuştur. İlk eğitimden başlayarak yüksek eğitime kadar uzanan fakirleşme, kaliteli eğitimi yok etmiştir.

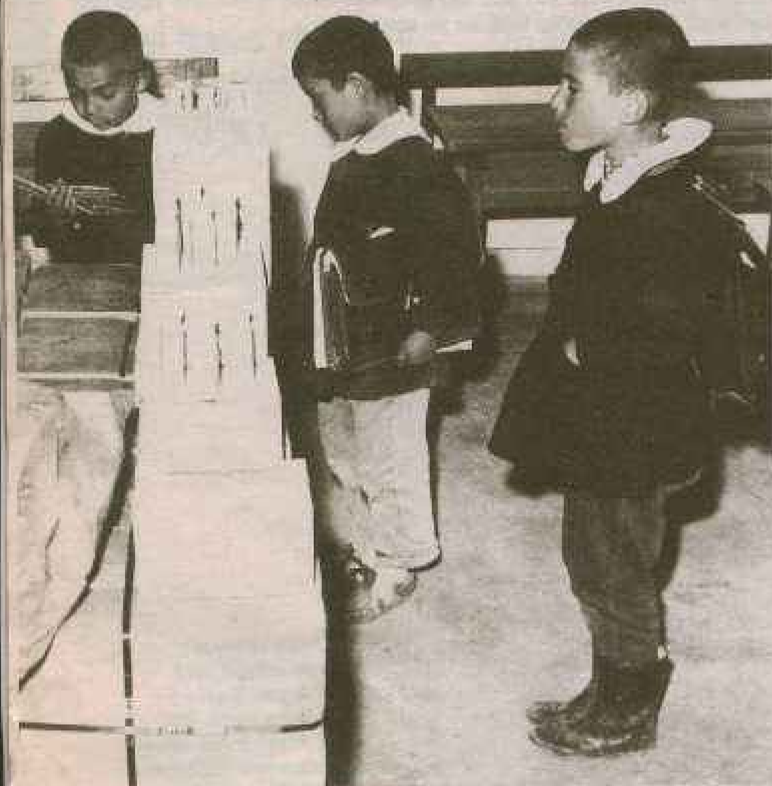
Eğitim görmek ayrı bir maliyet oluşturmakta, maliyetin karşılanması olanağı giderek daralmaktadır. Elde edilen rakamsal verilere göre üç büyük şehirde ilk öğretimin aylık maliyeti 15 bin lira ile iki milyon lira arasında değişmektedir. Ülkemizde çocuğunun eğitimi için ayda 15 bin lira imkân sağlayabilecek aile sayısı 1988 yılında daha da azalmıştır.

Eğitim bir ülkenin geleceği için çok önemli bir uğraş alanıdır. Eğitime gereken önemi vermeyen ülkeler ilerlemeye değil, gerilemeye mahkûmdurlar. Bu nedenle eğitimin sorunlarına ciddi yaklaşımlar getirmek gerekir.

Okulsuzluktan daha çok, bugün eğitimin maddi yükü sorun haline dönüşmüştür. Çünkü eğitim çağına gelmiş çocuklarımızın aileleri, eğitimin maliyetini karşılayamaz durumdadırlar.

Ülkemizde 1988 yılında sağlık hizmetlerinin fiyatı da artmıştır. Sağlık hizmetlerinin enflasyondan etkilenmesi, diğer alanlarda olan etkilenimden daha fazladır. Çünkü sağlık için gerekli araç ve gereçlerin büyük bir bölümü ülkemize ithal yoluyla gelmektedir. İlaç hammaddesi ithal yoluyla sağlanmaktadır.

Parası olanın sağlığını koruyabilmesi, parası olmayanın hayatını yitirmesi ülkenin psikolojik gelişmesini etkileyen bir faktördür. Sağlık ve eğitim sorunlarına ciddi yaklaşım göstermeyen toplumlarda uyuşturucu kullanımının arttığı bilimsel araştırmalarla saptanmıştır.

▼ *Eğitime yetecek paraları 1989'da olmayacak. Türkiye'de eğitimin maliyeti arttı, buna karşılık halkın satın alma gücü azaldı.*

Ülkemizde 1988 yılında ekonomik olayların bazısı ciddiye alınmamıştır. Hayali ihracat ve ithalat olayları devlet hazinesinin yağmalanmasına yönelik suçlardır. 1988 yılında basın daha çok bu tür olaylar ile uğraşmıştır. Ancak hayali ithalat ve ihracat zenginleri toplum içerisinde maddi güçleri nedeniyle saygınlıklarını korumuşlardır.

Türkiye'nin 1988 yılında ihracat ve ithalat rakamlarına güvenme olanağı tartışmalıdır. Çünkü bazı kurum ve kişilerce kamu fonlarından yararlanma amacına yönelik olarak yapılan ihracat ve ithalat işlemlerinin gerçek olmadığı artık kesin olarak belirlenmiştir.

Dış ilişkilerde ülkemiz daha çok barışçı bir yaklaşımı tercih etmesine karşılık, özellikle komşu ülkelerin ülkemizle olan ilişkileri zaman zaman ciddiyet göstermiştir. İran'ın, Irak'ın, Yunanistan'ın ve Bulgaristan'ın zaman zaman ülkemizle olan ilişkileri sorun yaratmıştır.

Türkiye'nin 1988 yılında dış borçları artmıştır. Dış borçların artışı ülkemizin ister istemez dış politikasını da etkilemiştir. Çünkü Batı dünyası, daha başka bir anlatımla sanayileşme sürecini tamamlayıp teknolojik üstünlük sağlama sürecine girmiş bulunan ülkeler Türkiye'nin ses çıkaran bir ülke olmaktan daha çok söyleneni yapan bir ülke olmasını istemektedirler.

Dış politikamızda zaman zaman ortaya çıkan sorunlar genelde teknolojik üstünlük sağlama aşamasına gelen ülkelerin davranışlarından kaynaklanmaktadır. Ülkemizin komşu ülkelerle olan ilişkileri de bu nedenle zaman zaman sorunlu hale dönüşmektedir.

1989 yılında Türkiye dış politikada değişik sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Çünkü ülkemizin ekonomik gelişimi dışa bağımlılığı artırmakta, bu gelişme de dış politikamızı etkileyebilecek bir neden olarak görülmektedir.

Kişisel refah düzeyinin giderek düştüğü, buna karşılık milli gelirden büyük pay alanların sayıca azaldığı, ancak bu azalmaya karşılık alınan payın büyüdüğü ekonomilerde, siyasal otoritenin ciddi önlemler alması, kesimler arasındaki gelir bölüşümünde ortaya çıkan büyük farklılığı giderici uygulamalara başvurması, toplumun siyasal dengesini ve huzurunu koruması bakımından zorunludur. Bu nedenle önümüzdeki yıl ülkemizde uygulanması öngörülen ekonomi politikasının 1988 yılından farklı olması gerekmektedir.

Türkiye'nin 1988 yılının son aylarında yapılan açıklamalar bütçe görüşmeleri, vergi yasalarında gerçekleştirilen değişiklikler 1989 yılının beklenen ekonomik tablosunu değiştirecek görüntüde değildir. Uygulamanın devam ettirilmesi halinde, Türkiye'de ekonomik sorunlar ile eğitim ve sağlık sorunları 1989 yılında daha da sıkıntılı hale dönüşecektir. ■

"Kasıtlı grev" yapmak?

İşverenler, sendikal hakların ilk gündeme geldiği günden bu yana grev hakkını "yıkıcılık" olarak gördüler. Bu görüş sahipleri, kendileri dışında epeyce geniş bir kesimi de etkileri altına aldılar. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, fanatik grev düşmanlığı resmi ideolojinin bir parçası haline geldi.

12 Eylül döneminde ise, televizyonda grevci işçiler vatan hainliği "mertebesine" kadar yükseltildiler! Yönetimin emir ve görüşleri doğrultusunda hazırlanan "özel dehşet programları"nda, bombalanan binalar, kurşunlanan insanlar, tabutlara kapanan anaların iç paralayan görüntüleri arasında grev yapan işçilere de yer verildi.

Resmi ağızların açıkça suç unsuru olan demeçleriyle desteklenen kampanya eşliğinde sendikal özgürlükler boğazlandı. Sendikal hakları savunmak, hele grev hakkını öne çıkartmak, başlı başına "yüreklilik" ister oldu.

Bu ortamda hazırlanan anayasa ve sendikal yasalar, işçiler için bir "yasaklar bildirgesi" haline dönüştü. İşverenlerin döneme vurdukları damga, sadece yazılı metinlerle sınırlı kalmadı. Toplumsal ve sınıfsal değer yargılarını da etkiledi.

Özellikle yazının girişinde belirttiğimiz, "grev hakkı" konusunda işveren görüşleri derin etkiler yarattı. İşin en kötü yanı bu görüşten sendikacılarımızın da "paylarını" almaları oldu. Grevin "kötü bir şey" olduğunu ve bunu istemediklerini açıklamaktan çekinmez hale geldiler. Herhalde işverenler en önemli kazanımlarını bu alanda elde ettiler!..

Toplu sözleşmeleri uyuşmazlığa giden sendikaların başkanları ve yöneticileri, kamuoyuna şöyle seslenmeye başladılar:

"Greve zorlanıyoruz."

"Bizi greve itiyorlar."

"Grevden kaçamayacak hale geldik."

"Biz kasıtlı grev yapacak bir sendika değiliz. Ama ne yapalım ki buna mecbur kaldık."

En sağcısından, en ilericisine kadar bütün sendikacılarımız; bunlara benzer basın açıklamaları yaptılar. Bu demeçler, günlük basında olduğu gibi, sendika yayın organları koleksiyonlarında bol miktarda vardır.

Grev hakkının bu derece "mahcubiyet" içerisinde savunulması, 12 Eylül döneminin ideolojik saldırılarının ne kadar "başarılı" olduğunu göstermektedir.

Sendikacılarımızın grev hakkına bu biçimde yaklaşmaları, gazetelerde sıkça rastladığımız haberleri çağrıştırıyor.

(Fuhuş yaparken yakalanan aile kızının, "Beni bu yola nişanlım sürükledi" dediği gibi... Veya geçim sıkıntısı yüzünden kötü yola düşen ev kadınının dramı gibi...)

Sendikacının "Greve sürükleniyoruz, zorlanıyoruz, itiliyoruz" diyebilmesi yukarıdaki gibi bir "utanmışlık" taşıyor. Hele hele, çok kısa süre önce, Zonguldak'ta olduğu gibi, "Biz kasıtlı grev yapacak bir sendika değiliz" şeklinde konuşulması bağışlanacak cinsten sözler değildir. "Kasıtlı grev" ne demektir? Kasıtlı faulu andıran yanlış bir tanımlama. Çünkü kasıtlı faul kural dışıdır. Bir işçi önderinin, kendi anayasal hakkını "kural dışı" görebilmesi kendi haklarına yabancılaşmanın boyutunu da gözler önüne seriyor.

Aralık ayının 15'i itibariyle Türkiye'de 14 bin işçi grev yapıyor. 100'üncü gününü geride bırakan SEKA'da 10 bin 200 grevci bulunuyor. 54 bin işçi için grev kararı alınmış durumda. 40 bin işçinin sözleşmesi ise uyuşmazlıkta. 80 bin işçinin toplu pazarlığı sürüyor. 1989 yılının ilk yarısında toplu sözleşmesi olan işçi sayısı 700 bini aşıyor.

Gerek kamu, gerekse özel sektörde kolay sözleşmeler olmayacağı açıktır. İşçilerin büyük bir özveri ile göze aldıkları grevi sendikacılar da artık hiçbir "mahçubiyet" içine girmeden göğüslerini gere gere savunmalıdırlar. Çünkü grev yapmak "yıkıcılık" değil, askeri bir yönetim tarafından hazırlanan 1982 Anayasası'nda bile bulunan bir haktır!

Hiçbir sendika yöneticisi, grev kararı almakla, "kötü yola" itilmiş olmaz. Tersine grev hakkını ne kadar çeşitlendirir (Hak grevi, Dayanışma grevi ve Genel grev) ve ne kadar yaygınlaştırırsa (tüm çalışanlara grev hakkı), o denli görevini yerine getirmiş olur.

Çünkü sendikal hak ve özgürlüklere ulaşmanın yolu, gönüllü ve zorlu mücadelelerden geçmektedir. Bunun için de işverenlerin yerleştirdiği çarpık değer yargılarının bir an önce terkedilmesi gerekmektedir. ■

◀ **Grev, Zonguldaklı işçilerin anayasal hakkı.** *Oysa sendikacıları "biz KASITLI grev yapacak sendika değiliz" diyorlar.*

Prof.Dr.Zafer Üskül

REDDEDİLEN SIKIYÖNETİM

Tarih: 28 Mart 1975. Türkiye Büyük Millet Meclisi günümüze kadarki tarihinde ilk ve son olarak hükümetin sıkıyönetim ilanı isteğini reddediyor.

Milli Güvenlik Kurulu, hükümete, Mardin, Diyarbakır, Hakkari ve Siirt illerinde sıkıyönetim ilan edilmesini önerdiğinde takvimler 26 Mart 1975 gününü gösteriyordu. 26.3.1975 tarihli gazetelere göre, MGK açıklamasının konumuza ilişkin bölümü şöyle : "... komşu Irak'ta devam edegelen iç savaşın asi kuvvetlerin yenilgiye uğramaları ile sonuçlanması üzerine Güneydoğu hudutlarımızın güvenliğine karşı beliren ani tehlikeyi ve bununla ilgili zuhuru muhtemel olayları dikkate alarak Hakkari, Mardin, Siirt ve Diyarbakır illerinde bir ay müddetle sıkıyönetim ilan edilmesi hükümete tavsiye edilmiştir".

Bu tavsiye kararında hemen dikkati çeken şey, sınır güvenliğinin tehlikeye düşmesine karşı sıkıyönetim önerilmesidir. Sınırlarımızın güvenliğinin sağlanması kuşkusuz silahlı kuvvetlerin olağan görevidir. O halde neden sıkıyönetim?

Sıkıyönetim önerisinin gerekçesi, belki de "zuhuru muhtemel olaylar" ifadesinde gizlidir. Zuhuru muhtemel olaylardan ne kastedildiği belirtilmemektedir. Ama söz konusu olan, Iraklı Kürtler'in Türkiye'ye girmesi olunca, sıkıyönetimin gerekçesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan yurttaşların gözetim altında tutulması isteği olabilir.

AP'nin TBMM'de sıkıyönetime red oyu kullanmasının ardında, Demirel'in hükümet kurmada karşılaştığı sıkıntıların etkisinin de bulunabileceği düşüncesinin ihmal edilmemesi gerektiği kanısındayım.

O sırada Irak'ta neler olmaktadır? Irak Kürtleri'nin hükümet kuvvetleriyle giriştikleri ve bir yıldan beri sürmekte olan iç savaş, Irak Kürtleri'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. İran ile Irak'ın aralarında anlaşması, Kürtler'in İran'a geçiş yolunu kapatmıştır. Irak'ın kuzeyine sıkışan Kürtler Türkiye'den sığınma hakkı istemektedir. Milliyet Gazetesi'nin 26.3.1975 tarihli sayısında şu haber yer alıyor: "Diyarbakır THA - Irak hükümet kuvvetlerine teslim olmak istemeyen bazı Kuzey Iraklı Kürt Aşiretleri, Türkiye'ye geçmek isteğinde bulunmuşlardır. Hakkari ve çevresinden Türkiye'ye sığınma isteğinde bulunanlara Türk hükümeti müsbet veya menfi bir cevap vermemiştir"

Kürtler'in iltica hakkı isteğinde bulunduklarını Başbakan Sadi Irmak doğruluyor. 27.3.1975 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin haberine göre, "Başbakan Irmak, komşu Irak'ta bir süreden beri iç ayaklanma meydana geldiğini, son zamanlarda bu asilerin yenilgiye uğradığını, Irak-İran anlaşması sonunda da İran'ın bu asilere her türlü yardımı durdurduğunu söylemiştir.

"Başbakan Irmak, İran'ın yardımı kesmesi üzerine de Barzani taraftarı bu asilerin teslim olmaya başladıklarını, Irak hükümetinin de genel af çıkarttığını belirtmiş, şunları söylemiştir:

"Bu suretle Güneydoğu sınırlarımızda büyük miktarda asi memleketimizden iltica hakkı istedi ve büyük bir kitle meydana geldi. Bunlar çok büyük rakamlara baliğ olmaktadır. Biz, bu talep karşısında Irak devletinin genel af ilan ettiğini, bu itibarla iltica hakkı söz konusu olmadığını öğrendik.

"Buna rağmen Kürtler bizi, sınırlarımıza girip İran'a geçmek için tazyik etmektedirler..."

Kısaca, Irak'ın kuzeyinde sıkışan Kürtler, kalmak üzere ya da İran'a geçmek üzere Türkiye'ye girmek istemekte, Türk Hükümeti ise buna karşı çıkmaktadır.

Bu durum karşısında, Irmak Hükümeti, MGK'nın sıkıyönetim önerisini benimsiyor ve 27.3.1975 günü saat 7.00'den geçerli olmak üzere sıkıyönetim ilan ediyor.

Irmak hükümeti ve hükümet sorunu

Sıkıyönetim ilan eden hükümet, 16 Kasım 1974'te kurulan ve görev süresi 31.3.1975 günü sona erecek olan Sadi Irmak Hükümeti'dir. Bu hükümet, alışılmış hükümetlerden değil: 1973 seçimlerinden sonra kurulan Birinci Ecevit Hükümeti'nin (CHP-MSP koalisyonu) 16 Eylül 1974'te görevden ayrılması üzerine oluşturulmuş, ancak güvenoyu alamamış bir bağımsız hükümet. Siyasal tabanı olmayan, bakanların büyük çoğunluğunun parlamento dışından seçildiği bir hükümet.

Bu hükümet sıkıyönetim ilan ederken bir yandan da yeni hükümetin kurulması çalışmaları sürmekte. Üstelik, o sıralarda, sonradan 1. MC Hükümeti olarak anılacak Süleyman Demirel Hükümeti'nin kuruluş çalışmalarının hayli ilerlediği görülüyor. Sıkıyönetimin ilan edildiği gün, Demirel "her şey biriki güne kadar açıklanacak" diyor. Hatırlanacağı gibi, Demirel, hükümeti kurmak için DP'den bir miktar milletvekilinin ayrılmasını beklemektedir. Sıkıyönetim ilanının TBMM'de görüşülmesinin tam da hükümetin kurulması çalışmalarının sonuçlanması sırasına rastlaması, Adalet Partisi'nin sıkıyönetim konusundaki tavrını etkileyebilecek ilginç bir rastlantıdır. 29 Mart 1975 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde iki başlık dikkati çekiyor: "9 DP'li İstifa Etti" ve "Kürtler Ortada Kaldı." Yani, hükümetin kurulmasını sağlayacak 9 DP'li, sıkıyönetimin TBMM'de reddedildiği gün istifa ediyor. Bununla, sıkıyönetimin reddini doğrudan hükümetin kurulmasına bağlamak istemiyorum. Ancak, AP'nin TBMM'de sıkıyönetime red oyu kullanmasının ardında, Demirel'in hükümet kurmada karşılaştığı sıkıntıların etkisinin de bulunabileceği düşüncesinin ihmal edilmemesi gerektiği kanısındayım. Süleyman Demirel'in daha sonra aktaracağım bir açıklaması bu kanıyı güçlendiriyor. Ama şimdi, TBMM'de neler olduğunu öğrenmeye çalışalım.

TBMM'de sıkıyönetim görüşmeleri

TBMM'nin 27.3.1975 günü yaptığı toplantının gündeminde, aslında iki ayrı sıkıyönetimin görüşülmesi var. Birincisi Güneydoğu Anadolu'nun 4 ilinde ilan edilen sıkıyönetim, ikincisi ise Ankara, İstanbul, Adana ve İçel illerinde daha önce ilan edilmiş bulunan sıkıyönetimin uzatılması. Bu yazıda, bu ikinci sıkıyönetim söz konusu edilmeyecek. Şimdi görüşmeleri izleyelim.

Yoklama yapılıp çoğunluğun varlığı saptandıktan sonra, TBMM Başkanı sıkıyönetime ilişkin Başbakanlık tezkeresini okuyor. Usule ilişkin bazı konuşmalardan sonra, söz Başbakan Sadi Irmak'a veriliyor. Başbakanın konumuza ilişkin olarak TBMM'de yaptığı açıklamaları, belgesel niteliği nedeniyle, Tutanak Dergisi'nden aynen aktarıyorum:

BAŞBAKAN SADİ IRMAK (C. Senatosu Cumhurbaşkanınca S.Ü.) - Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin değerli üyeleri;

Yüksek Heyetinize şu noktayı arzetmek isterim ki, hükümetimiz sıkıyönetimi tabii bir rejim saymamakta ve ancak geçici ve kesin zorunlulukların bir gereği olarak kabul etmek durumundadır.

Bu itibarla, memleketimizde bir süreden beri devam eden 4 ildeki sıkıyönetime ek olarak, 4 ilimizde daha sıkıyönetim ilan etmek zarureti karşısında kaldığımız için üzgünüz.

Yeni 4 ilimizde sıkıyönetim uygulamasını gerektiren durum, Güneydoğu sınırlarımız yakınında son günlerde geçmekte olan ve bizi çok yakından ilgilendiren olaylardır.

Yüksek Heyetinizce bilindiği gibi, Cezayir'de vaki olan, İran'la Irak devletleri arasındaki anlaşmadan sonra İran, Barzani kuvvetlerine olan fiili yardımına son vermiştir ve bu şekilde

ve bu koşul altında, iki komşu devlet, ihtilâflarını çözümlemişlerdir. Ve bu durumda Barzani kuvvetleri büyük kütleleri ile teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Bu suretle, Irak'ta bir süreden beri devam eden iç savaş sona ererken, Güneydoğu sınırlarımızı çok yakından ilgilendiren bir durum meydana gelmiştir. Güneydoğu sınırlarımızın çok yanında toplanan bir tahmine göre sayıları 70 - 80 bin ve bir diğer tahmine göre de 150 bini bulan Barzani Kuvvetleri evvelâ normal sığınma hakkını istemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti gerek iç hukuka, gerekse dış hukuka, Milletlerarası anlaşmalara son derece bağlı ve sadık bir devlet olduğu için sığınma hakkını tabiî haklardan, insan haklarından birisi olarak kambul etmekle beraber, burada durum çeşitli bakımlardan özellikler ve aykırılıklar göstermektedir. Evvelâ ferdî bir sığınma bahis konusu değildir. Çok büyük kitlelerin sığınma talebi karşısında bulunuyoruz.

Öte yandan, Irak Devleti, sığınacak olan Barzani Kuvvetlerine kayıtsız şartsız olarak genel af ilân etmiştir ve nihayet, Barzani Kuvetleri artıklarının tek güzergâhı da bizim topraklarımız değildir. Irak'ın Cenubunda İran'a geçmek için imkânlar da mevcuttur.

İşte bu üç noktayı dikkate alan Hükümetimiz, büyük kitlelerin sığınma ve geçiş taleplerini kabul edememiştir. Bunun üzerine, bu güçler, bu defa zora başvuracaklarını ve normal sığınmayı ve geçişi kabul etmezsek kendi kuvvetleriyle topraklarımıza tecavüz edip geçmeyi deneyeceklerini kesin bir lisanla bildirmişlerdir. Bunun üzerine, bir taraftan, Güneydoğumuz'un güvenini sağlamak üzere gerekli askeri tedbirler tabiî derhal alınmıştır; fakat öte yandan, bu tedbirlerin bir tamamlayıcısı mahiyetinde olarak ve geniş hudutlarımız dolayısıyle içeriye sızması daima mümkün olan silahlı insanların memleket dahilinde uyandırabilecekleri asayiş bozukluklarını, bu mülâhazanın da mevcut olduğunu kabul ederek, buradaki askeri tertiplerimize ilâveten dört ilimizde sıkıyönetim ilânını lüzumlu, gerekli, hatta zorunlu mütalaa ettik.

Hemen ilâve etmeliyim ki, bu dört ilde ilân ettiğimiz sıkıyönetimin, Doğu ve Güneydoğuda yaşayan vatandaşlarımızla direkt olarak hiçbir ilgisi yoktur, onlar tarafından sebebiyet verilmiş bir hadise, bir sebep mevcut değildir. Sadece onların güvenliğini, dolayısıyle bütün memleketin güvenliğini korumak için emniyet tertibatını tam olarak almak gereğini duymuşuzdur.

Bu kuvvetlerin Güneydoğu hudutlarımızda bir geçitten geçmeleri talebiyle de karşılaştık. Hakikaten İran'a kısa bir geçiş yolumuz vardır; - Van'a kadar memleket içinden geçmelerindeki büyük mahzuru mütalaa ediyoruz - fakat burası şu mevsimde geçişe elverişli değildir. Bu suretle memlekete sızabilecek irili ufaklı silâhlı teşekküllerin memleket asayişinde uyandırabileceği mahzurları gözönüne almak ve tedbirleri tam olarak almak gereğini Hükümetiniz duymuştur.

Şunu ümit ve temenni etmek istiyoruz ki; bu bir emniyet tedbiridir ve Irak'taki Barzani kılıç artıklarının şu veya bu tarzda ya Irak'a, af hakkından faydalanması suretiyle tam sığınma hakkı veya Cenuptan İran'a dönebilmelerine imkân verilmesi suretiyle 15-20 gün içinde, nihayet bir ay içinde Güneydoğu sınırımızdaki bu tehdit ortadan kalkacaktır. Bu itibarla bir aylık bu sürenin uzatılması zaruretinin hâsıl olmayacağı ümidindeyiz.

Bu sebeple Yüksek Heyetinize, bu dört ilimizde, Hakkâri, Mardin, Siirt ve bu bölgenin askeri merkezi olan Diyarbakır'da sıkıyönetim ilânına müsaade buyurmanız ricasıyle gelmiş bulunuyoruz. Elbette ve elbette nihai takdir ve hüküm Yüksek Meclisin ve Heyetindir(...)''

Başbakan sürmekte olan sıkıyönetim üzerinde konuşmasını sürdürürken, oturum başkanı konuşmayı kesiyor. Hakkari, Mardin, Siirt ve Diyarbakır illerinde sıkıyönetim ilanı hakkındaki görüşmelerin gizli oturumda yapılması konusunda bir önerge gelmiştir. Bu önerge kabul ediliyor ve gizli oturuma geçiliyor.

Gizli oturum önergesinin kimden geldiğini tutanaktan öğrenemiyoruz. Ancak, aynı gün toplanan AP Grubunun yayınladığı bildiriden AP'nin verdiği anlaşılan gizli oturum yapılması önergesi ve bu önergenin kabulü, bizi yapılan konuşmaları öğrenmekten yoksun bırakıyor. Bu güne dek, bu oturumun gizliliği TBMM'ce kaldırılmadı. Oysa, yapılan görüşmelerin, AP'yi bile sıkıyönetime karşı çıkmaya zorlayacak denli önemli olduğu anlaşılıyor. Özellikle doğu ve güneydoğu illeri temsilcilerinin çok önemli konuşmaları yaptığı, bunlardan AP'li olanların AP grubunu sıkıyönetime red oyu vermeye zorladığı kolayca düşünülebilir: Kinyas Kartal'ın çok önemli bir konuşma yaptığı biliniyor. "Doğu Sorunu"nun bu konuşmada çok açık bir biçimde dile getirildiği anlaşılıyor.

CHP sıkıyönetimin onaylanmasına baştan itibaren karşıdır. CHP'nin bu tavrının gerekçesini, Bülent Ecevit'in grupta yaptığı konuşmadan alınan aşağıdaki satırlar bir ölçüde yansıtmaktadır:

"Bildiğiniz gibi biz hükümette bulunduğumuz sırada sınırlarımızda sızma tehlikesi en az bugünkü kadardı, hatta bugünkünden çoktu. Çünkü bir komşu ülkede şiddetli iç çatışmalar tam bizim sınırımızın ötesinde devam ediyordu. Türkiye'ye bu çatışmalar dolayısıyla sızmalar olması, kaçanların veya kovalayanların sızması halinde Türkiye, dostumuz olan bir komşu ülkenin içişleriyle ilgili bir tavır alır duruma, haliyle, sokulmuş olacaktı. Bunu önlemek istiyorduk. Fakat bunu önlerken güneydoğudaki halkımıza hiçbir tedirginlik vermemeyi, hiçbir rahatsızlık vermemeyi kesin koşul olarak görüyorduk. Bu görüşümüz ilkin Milli Güvenlik Kurulu'nda ileri sürüldü ve uygun bulundu, daha sonra hükümet kararı olarak benimsendi. Ve sıkıyönetime gerek kalmaksızın sınırlarımızda tam bir güvenlik sağlayabildik... Şimdi de durum farklı değildir (...)"[1]

Kısacası, CHP, söz konusu illerde yaşayan insanların, sıkıyönetim ilan edilerek rahatsız edilmesini istememektedir.

Adalet Partisi ise köşeye sıkışmış görülmektedir. Sıkıyönetimi kabul etme eğilimine girerse Doğu ve Güneydoğu illerinin temsilcilerinin tepkisini çekeceği kesin görünmektedir. Üstelik tam da hükümet kurma çalışmalarını sonuçlandırmak üzereyken..

Oylamalar

Bu rahatsızlıkla, oylama başladığında, Süleyman Demirel salonu terkediyor. Demirel, davranışını şöyle açıklıyor: "Bu arada, riyasetten, konuya sayın hükümetin izahları muvacehesinde bilgi sahipliği olmaklığımız nedeniyle bir ara verilmek suretiyle grubumuzun görüşünü tespit etmek için talepte bulunmuşsak da bu isteğimiz kabul edilmemiştir"[2].

Demirel'in arkasından AP'li üyelerin büyük bir bölümü de salonu terkediyor. Ancak oylama sürüyor. Bu arada, AP'li üyelerden bir bölümünün salonda kalarak sıkıyönetime red oyu verdiği görülüyor: Yusuf Ziya Ayrım (Kars-AP), Azmi Erdoğan (Diyarbakır- AP), Mümin Kirli (İzmir-AP), Mustafa Tığlı (Sakarya-AP), Kerem Şahin (Ağrı-AP), Hasan Değer (Diyarbakır-DP/ AP), Seyfi Güneştan (Mardin-AP), Kemal Şensoy (Ordu-AP), İdris Arıkan (Siirt-AP), Mehmet Aksoy (Urfa-AP), Celal Bucak (Urfa-AP), Necmettin Cevheri (Urfa-AP), Kinyas Kartal (Van-AP).

▲ **Sadi Irmak.** *1975'te başbakandı ve yönetiminde sıkıyönetim teklifi TBMM tarafından reddedildi.*

Yukarıdaki adların Süleyman Demirel'in Adalet Partisi'ni nasıl köşeye sıkıştırdığı kolaylıkla görülebiliyor.

Ancak, AP'lilerin salonu terketmesi sonucunda, oylamada çoğunluk sağlanamamıştır. TBMM Birleşik Toplantısı üye sayısı: 634

Oy verenler : 276
Kabul edenler : 77
Reddedenler : 196
Çekimserler : 3
Oya katılmayanlar : 349
Açık üyelik : 9

Böylece karar alamayan TBMM, oylama için 28.3.1975 günü yeniden toplanıyor. Ancak, toplantıdan önce yapılan grup toplantısında, AP tavır değiştiriyor. 28 Mart 1975 tarihli Hürriyet Gazetesi'nden aşağıdaki bilgileri ediniyoruz: "Demirel'e göre, 4 Nisan 1975'e kadar süresi olan sıkıyönetimin alelacele Meclis'e getirilmesi bir komplo hazırlığının sonucudur. Ve Milliyetçi Cephe içindeki Doğu'lu milletvekillerini tahrik ederek bölmek amacını taşımaktadır. Başbakan Sadi Irmak'ın da CHP'nin arzusuna uyarak bu yola gittiği ve sıkıyönetim istemlerini gereğinden önce Meclis'e getirdiği AP yöneticilerince grup toplantısında dile getirilmiştir."

"AP yöneticileri dünkü toplantıda grubu serbest bıraktıklarını fakat ortaya çıkan bu manzara karşısında Güneydoğu'nun dört ilinde sıkıyönetim istemini reddetme kararını vermişlerdir".

Kısacası, Adalet Partisi sıkıyönetime evet demeyi göze alamamıştır.

28 Mart 1975 günü yapılan oylamanın sonucu şöyle:

Üye sayısı : 634
Oy verenler : 406
Kabul edenler : 56
Reddedenler : 348
Çekimserler : 2
Açık üyelikler : 9

Böylece, TBMM ilk kez bir sıkıyönetim ilanı kararını reddetmiş oluyor. Bu karara katkıda bulunanların 9'u tabii senatör, 4'ü kontenjan senatörü, 194'ü CHP'li milletvekili ve senatörler, 126'sı AP'li milletvekili ve senatörler, 4'ü MSP'li milletvekilleri, 3'ü DP'li senatörlerle milletvekili, 1'i TBP'li milletvekili ve 5'i de bağımsız senatör ve milletvekilleri.

Bu sıkıyönetim üzerine yapılan gizli oturum tutanaklarının açıklanması, bir sıkıyönetimin reddi konusundaki bilgilerimizi daha da artıracak. ■

1-2) Milliyet, 28.3.1975

KİŞİ TAPINCI VE SOSYALİZM

Kişi putlaştırmayla Marksist dünya görüşü, Marksizmin etik ve estetik anlayışı hiç mi hiç bağdaşmaz.

1980 baharıydı, kulağımdan ameliyat olmak için Moskova'daydım, Lenin'in son günlerini geçirdiği Moskova civarındaki Gorki köyünü, köyde Lenin'in yaşadığı evi geziyorduk, rehberimiz anlatıyordu, Lenin konakta değil de müştemilat bölümünde oturmayı tercih edermiş, şurası çalışma odası imiş, şurası yemek odası vesaire... Son derece mütevazi bir yaşama tarzı, ya da anlayışı. Hiç yadırgamamış, çok doğal karşılamıştık. Hayalimizdeki Lenin'e, İNSAN'a yakışanı böylesiydi.

Gezinin sonuna doğru -hafızam beni yanıltmıyorsa- rehberimiz kiler gibi küçük bir odada saklanan kova, mala vb. edevatı gösterip, bunlar vasıtasıyla Lenin ölür ölmez, daha soğumadan yüzünün alçıdan maskının alındığını söylemişti. Dediğine göre bütün bunları tertipleyen Stalin imiş. Doğrusu biraz şaşırmıştık. Bu işte bir tatsızlık var gibiydi. Henüz ölmemiş bir insanın ölümü üzerine inşa edilen tüm hesaplardakine benzer bir tatsızlık. Gene de Stalin'in "uyanıklığı" karşısında karmaşık duygulara kapılmıştım. Hani bir tür takdir, ama biraz da horgörmeyle karışık. Stalin belki tatsız bir iş yapmıştı ama Lenin'in birebir maskını almak suretiyle yaptığı **hizmet** bu tatsızlığın bedelini öderdi!

Daha şimdiden, sol hareket içinde kişi kültünün boy attığının, boy attırıldığının çeşitli örneklerine rastlıyoruz. Üstelik de daha kimse cürmü kadar bile yer yakamazken.

"Hizmet!".. Sahiden hizmet mi? Daha sonra serinkanlılıkla düşününce Stalin'in yaptığının hiç de hizmet olmadığı, daha doğrusu, sonraları Sovyetler ülkesini humma gibi sarsacak olan **kişi tapıncına hizmet** ettiği ve bunun, Stalin tarafından **bilerek**, neye hizmet edeceği **hesaplanarak** yapıldığı sonucuna vardım. Stalin, Lenin'in maskını aldırırken, her şeyden önce Lenin heykellerini, büstlerini, resimlerini düşünmüştü. Denebilir ki, Lenin bütün bunları haketmiş bir kişilikti. Stalin'in yaptığının tek başına böylesi masum bir güdüden kaynaklandığını sanmıyorum. Stalin'e, % 80'i mujik olan bir halkın, yönetime desteğini sağlayacak enstrümanlar gerekiyordu. İnsanlara bilinçten çok **inancın** hükmettiği bir ortamda, inancın, yeni rejime hizmet edecek yönde kanalize edilmesi Stalin için büyük önem taşıyordu. Bu amaca en uygun **olgu** Lenin'di, onun kişiliğiydi, başardıklarıydı, bir bütün olarak her şeyiydi. Ve bu "her şey"in içinde Lenin'in biyolojik varlığı da vardı. Hem o kadar "vardı"ki, Lenin'in heykelleri, büstleri ve portreleriyle yetinilmedi, ölü vücudu mumyalanıp mozoleye konuldu ve halkın ziyaretine açıldı.

Stalin hangi maksatla yapmış olursa olsun, sonuçta bunlar Lenin'in yüceltilmesine hizmet ettiyse, böylece halkın Lenin'e duyduğu sevgi ve saygı devamlı diri tutulup, sosyalist inşa için elverişli bir psikolojik ortam sağlandıysa, konuyu kurcalamanın ne anlamı var?

Çok anlamı var. Pragmatizm kısa vadede yarar sağlıyormuş gibi gözükür, ama yapılanlar eğer sosyalist dünya görüşüyle bağdaşmıyorsa, sonunda bedel çok daha ağır ödenir.

Sosyalist dünya görüşü kişilerin heykellerinin, büstlerinin vs. yapılmasını elbette yasaklamaz. Dahası, insanlığa büyük hizmetleri geçmiş kişilerin anılarını yaşatmak en azından hakbilirliktir. Ne ki her şehri, hatta her mahalleyi aynı kişinin heykelleriyle, her odayı yine aynı kişinin büst ve portreleriyle donatmaya başladınız mı işin rengi değişir. Hele hele aynı kişi mumyalanıp, türbedeki ermiş misali ziyarete açıldı mıydı işin tadı iyice kaçar.

Bir kere kişiyi, onun anısını yaşatmanın yolu, onun **eserinin** yaşatılıp, kavranmasını sağlamaktır. Bu arada heykel, büst, resim vb. de bu yaşatmaya yardımcı olabilir. Ancak bunlar artık sanatın konusu olmalıdırlar. Yani kişinin heykeli, resmi vb. sanat değeri taşıdığı ölçüde, o kişinin eseriyle harmoni oluşturur ve anısının gerçek değeriyle yaşatılmasına hizmet eder. Aksi halde, yani ortalık heykel vb. ile doldurulursa yapılan o kişinin **putlaştırılması** olur. Burada iyi niyet, sonucu değiştirmez. Kişi putlaştırmayla Marksist dünya görüşü, Marksizmin etik ve estetik anlayışı hiç mi hiç bağdaşmaz.

Dahası, kişinin mumyalanıp halkın ziyaretine açılması, putlaştırmanın ta kendisidir. Burada artık ritüeller de devreye girmiştir. Ve gelişkinlik seviyesi, toplumsal alışkanlıklar, geçmişin mirası vb. faktörlerin etkisiyle bilmenin zor, inanmanın kolay olduğu bir toplumda yapılıyorsa bütün bunlar, heykelleri dikilen, büstleri, resimleri ortalığı kaplayan, mumyası uzun kuyruklara girilerek ziyaret edilen kişinin, halkın gözünde bir "ölçü"de tanrılaşması kaçınılmaz hale gelir.

Üstelik bütün bunların objesi olan kişinin -Lenin'in- kendisi böylesi tutum ve davranışlara tümüyle karşı bir mantalite içinde olmuşsa, bunu yaşarkenki tutumuyla sergilemişse, Stalin'in Lenin'i yüceltmeye ilişkin icraatının daha başlangıcında azımsanmayacak bir olumsuzluk var demektir. Lenin'in, heykellerini yapmak için başvuranları geri çevirdiği bilinir. Gerçi Moskova'nın göbeğindeki ünlü Marx heykelinin ilk taşını koyan Lenin'dir, ancak bunda anlaşılmayacak bir yan yoktur. Marksist ideolojinin yol göstericiliğinde zafere ulaşan emekçilerin şükranlarını, o ideolojik sistemin kurucusu olan kişinin anısını anıtlaştırarak ifade etmelerinden daha doğal ne olabilir?

Aslında Stalin'in kendisi de, yaptığında bir tatsızlık olduğunun pekâlâ farkındadır. Öyle olmasaydı, Lenin'in alçıdan maskını çıkarma hazırlıklarını ne demeye Lenin'den gizli tutsundu. Giderdi Lenin'e ve ölümünden sonra Lenin'in heykellerinin, büstlerinin vs. yapılabilmesi için onun rızasıyla maskını almaya uğraşırdı. Üstelik böyle bir mask çok daha gerçeğine uygun olurdu. Ne ki bunu yapamazdı, çünkü tersleneceğini gayet iyi biliyordu.

Dahası, kim cesaret edebilirdi söylemeye Lenin'e, öldükten sonra vücudunun mumyalanıp halkın ziyaretine açılacağını? Hatta o günlerde hangi Manksist'in havsalası alırdı, aralarından birinin öldükten sonra tahnit edileceğini ve böylece eski Mısırlılar'dan bu yana yakınşık 4 bin yıl tarih sahnesinden silinmiş bir uygulamanın hem de materyalistler vasıtasıyla yeniden diriltileceğini?

Lenin'i yüceltmeye yönelik bütün bu yapılanlar sadece Lenin'le sınırlı kalsaydı belki tolere edilebilirdi. Ancak bir kere böylesi bir yola girildi miydi artık durulamazdı, arkası kaçınılmaz olarak gelirdi. Nitekim geldi de. Üstelik bu sefer çok daha vahim sonuçlara yol açacak olan **Stalin'in putlaştırılması** olarak -hem de daha Stalin yaşarken- geldi.

Lenin'in yüceltilmesi herkese doğal gelmişti. Çünkü dünyanın ilk işçi -köylü devletinin insanları önderlerine çok şey borçlu olduklarını biliyorlar, ona karşı büyük sevgi ve saygı besliyorlardı. Oysa Stalin için durum fark-

lıydı. Lenin'le kıyaslanabilecek herhangi bir vasfı bulunmadığı gibi, Troçki, Kamanev, Zinovyev, Buharin gibi isimler arasında da Stalin nispeten sıradan bir kişilikti. Ayrıca kişisel zaafları da vardı. Bu nedenle 1923 yılı başlarında Lenin, Stalin'in genel sekreterlik görevinden alınıp yerine **"daha toleran, daha samimi, daha terbiyeli, daha saygılı ve daha az kaprisli"** bir başkasının getirilmesini tavsiye etmişti. Kısası, Stalin gibi bir kişinin putlaştırılması kuşkusuz bir hayli zordu.

Ancak Stalin zor olanı başardı. Tabii o zamanın **şartları** onun bu "başarı"sında **birinci** derecede rol oynadı. Stalin her şeyden önce kendisini Lenin'in **en sadık takipçisi** olarak göstermeyi becerdi. Parti içindeki tartışmalarda muarızlarını hep Lenin'i refere ederek susturma yoluna gitti. Oysa öteki yöneticiler hep "kara kaplı kitap"a başvurmaya ihtiyaç duymayacak ölçüde kendi yeteneklerine ve bilgilerine güvenliydiler. Kaldı ki, emperyalizmin kuşatması altında tek ülkede sosyalizmin inşaası sürecinde yeni yeni ortaya çıkacak problemlerin tümünün çözümlerini Lenin'de bulmak imkansızdı. Oysa Stalin, kendi dağarcığı bir hayli boş olduğu için ne söylediyse kendine Lenin'i şahit göstermek yoluna gitti. Bunu yaparken de hem Lenin'i hem de Marksizmi alabildiğine vülgerleştirdi. Önce iç savaşta, daha sonra kolektivizasyon kampanyası sürecinde önde gelen yetişkin işçilerin hızla eksilmesi, bunların yerini köy menşeli, yarı köylü işçilerin alması bu vülgerizasyonu hem mümkün kıldı, hem de kolaylaştırdı. Bu gidiş dogmatizmin ve sekterizmin yaygınlaşıp güçlenmesini de beraberinde getirdi. Bugün "teoride 920'li 930'lu yıllardaki donma"dan söz ediliyorsa bunun menşeini Stalin'in "Leninistliği"nde aramak sanırım yanlış olmaz.

Bu yazıda Stalin dönemindeki kişi putlaştırmayı siyasi, sosyal, kültürel, tarihi vb. bütün veçheleriyle ele alacak değilim. Hemen işaret edeyim ki kişi tapıncını bütünüyle Stalin'e bağlamak yanıltıcı olur. Dahası bu, Stalin'e hiç de sahip olmadığı üstün nitelikler yakıştırmak anlamına gelir. Toplumsal şartlar elvermiyorsa, değil Stalin'in, Tanrı'nın bile kendini putlaştırması sözkonusu olamaz. Önce Lenin sevgisi, onun yakın çalışma arkadaşlarına ve partisine duyulan büyük güven, sonra parti yönetiminin partinin bütünü üzerindeki otoritesi, emperyalizmin kuşatması altında, tek ülkede sosyalizmin kurulması sürecinde proletarya diktatörlüğünün **biçim** olarak da yoğun şekilde devreye girmesi ve sosyalist demokrasinin giderek eksilmesi gibi bütün bu faktörleri, kişi tapıncı için **mümbit** bir toprak üzerinde kurnazca istismar eden Stalin, öncelikle kendi şahsında somutlanan kişi putlaştırmanın yolunu adım adım döşedi. Bu sürece, Stalin'in kendisinden daha vasıflı önderleri sinik bir maharetle tasfiye ederek "tek adam" haline gelmesi ve etrafında **mutî bir çevre** oluşturması, başını çektiği bu çevrenin icraatının halka saldığı korku da eşlik edince kişi tapıncının toplumda yer etmesi bir hayli kolaylaştı.

İzliyoruz, geçmişin muhasebesinde Stalin'i günah keçisi yapmak adeta moda oldu. Sosyalizmin karşı karşıya kaldığı zorluklardan "günahkârları" sorumlu tutmak beni hiçbir zaman tatmin etmedi. Bu nedenle bu tür "anti-Stalinist" kampanyaya katılmaktan huzursuz oluyorum. Böyle demekle Stalin'i akladığım düşünülmesin. Sosyalizmin kuruluş aşamasında kişinin rolü, öteki toplum düzenlerindekine kıyasla çok daha önem kazanır. Ve önde gelen kişiliklerin de sorumlulukları o ölçüde artar. Ama bu nokta, Stalin örneğinde olduğu gibi alabildiğine abartıldımıydı materyalizmden de uzaklaşmak tehlikesi başgösterir. Kaldı ki bütün olumsuzlukları kişi faktörüne bağlamak söz konusu kişiyi olumsuzlamaz, aksine böylesi ona olağanüstü güç atfedilmesi demektir ve o kişiyi efsaneleştirir.

Bence Stalin'in en büyük "günâhı", kişi tapıncında oynadığı roldür. Bu konuda baş sorumlu Stalin'in kendisidir. Çünkü burada meselenin doğası gereği, kişinin tutumunun tayin edici rolü olur. Stalin kişi putlaştırmada **hem obje**, hem de **süje** olmuştur. Böylece, genel hümanist değerlerle dahi **bağdaşmayan** kişi tapıncını, sosyalizm adına toplumun başına sararak bence işlenebilecek günahların en ağırını işlemiştir. Oysa kişi tapıncının sosyalizme yabancılığının bilincinde olmak ve bu konuda özen göstermek, yani **kişisel** tutum, bu hastalığın önünün alınmasını büyük ölçüde mümkün kılabilirdi.

Stalin, yani "put" öldü, arkasından da acımasızca eleştirildi. Böylece mesafe kapandı mı? Kapansaydı ne iyiydi. Ama kapanmadı ve kapanamazdı. Geçmişin mirası bütün ağırlığıyla toplumun omuzlarına çökmüştü. Tek kişiye tapınma dönemi bir ölçüde kapandı ama onun yerini "yönetici kültü" aldı. Bunun çarpıcı kanıtlarından birisi, "Genel Sekreter"den alıntı yapmayan herhangi bir yazının basılma şansının olmayışıydı.

Kişi tapıncının yol açtığı toplumsal tahribatın başında bence kitlenin pasifize edilmesi geliyor. En üstteki üstün "insanın ve onun çevresinin her şeye kadir" olması sıradan insanları daha da sıradanlaştırıp kendilerine güvenlerini ortadan kaldırdı, yığınların yaratıcı enerjisini körleştirdi, insanları içinde yaşadıkları toplum düzenine, sosyalizme, biganeleştirdi, böylece sosyalizmin kapitalizme olan avantajlarının yoğun bir şekilde seferber edilmesi mümkün olamadı. Bugün **perestroyka**ya yığınların yaratıcı enerjisinin seferber edilmesinde zorluklarla karşılaşılıyorsa bunda kişi tapıncının insan malzemesinde meydana getirdiği tahribatın bence azımsanmayacak rolü vardır.

Kişi tapıncı konusunun bir ilginç yanı da, Stalin'e özgü bir arızilik olmayışı. Hemen her sosyalist uygulamada önderlerin yüceltilmesi olgusuna rastlıyoruz. Kişi kültünün yaratılmasına yol açan bu yüceltmelerde kantarın topuzunun kaçtığı da çok oluyor. Mao Ze Dung, Kim İl Sun, Çavuşesku bu konudaki **tipik** örneklerdir.

Ülkemizde sosyalist düzenin henüz kurulmadığına ve böyle bir düzene geçilmesi için epey çabaya ve zamana ihtiyaç olduğuna bakılarak kişi tapıncının bizler için henüz bir tehlike oluşturmadığı ileri sürülebilir. Ben bu kanıda değilim. Daha şimdiden, sol hareket içinde yer alan çeşitli parti ve çevrelerde, kişi kültünün boy attığının, boy attırıldığının çeşitli örneklerine rastlıyoruz. Üstelik de daha kimse cürmü kadar bile yer yakamazken.

Örneğin Gelenek dergisinde yayınlanan bir yazıyı hatırlıyorum. Stalin'e despot denilmesine karşı çıkıyor ve Stalin'i savunurken argüman olarak Sovyet halkının Stalin'e "baba" olarak baktığını ileri sürüyordu. Tüylerim diken diken olmuştu. Bir sosyalist, bir tür kişi kültü olan "baba kültü"nü sosyalist dünya görüşü ile, onun estetik ve etik anlayışıyla bağdaştırabiliyordu!

Bir başka seferinde solcu bir dergide, benim bir toplantıya gönderdiğim mesajın dinleyiciler tarafından "dakikalarca ayakta alkışlandığı" yazılmıştı, okuyunca dehşetli utanmıştım.

Yine bazı toplantılarda rastlıyorum, yönetici konumundaki kişiler daha salona girerlerken ayaklara fırlanıp bol alkışlı tezahürat yapılıyor, toplantı esnasında olur olmaz yerde ayağa kalkıp alkış tutmalar gırla gidiyor. Bakıyorum alkışlayanların da alkışlananların -isterseniz alkışlatanların- da ağızları kulaklarında!

Burada bir parantez açıp beğeni ifadesi olarak tezahürata hepten karşı olmadığımı belirtmek isterim. Örneğin, seviyeli bir sanat gösterisi sonrasında insanın coşkusunu tezahürata dökmesinden daha doğal -ve de insanine olabilir? Daha geçenlerde Seul Olimpiyatları'nın televizyonda yayınında, örneğin Sovyet cimnastikçileri seyrederken salondaki tüm seyirciler gibi ben de beğenimin ifadesi olarak tezahürat yapmaktan doğrusu kendimi alamamıştım. Gene de parantezi kapatırken işaret edeyim ki ne kadar değerli kişilikler olurlarsa olsunlar, ne ölçüde parlak ve yaratıcı bir politika izlerlerse izlesinler Marksist siyasilerin tezahürattan alabildiğine sakınmaları gerektiği kanaatindeyim.

İstediğimiz kadar "Batılı" olmaya çalışalım, milletçe Şarklıyızdır, alaturkayızdır. Ben alaturkalığımızdan yerinmiyorum. Çünkü bu bir vakıa. Alaturkalığın meziyetleri de var illetleri de. Tıpkı alafrangalığın olduğu gibi... önemli olan alaturkalığın illetlerinden kurtulmak. Bu illetlerin bir önemlisi merasime, gösterişe, alayişe pohpohlanmaya aşırı meraklı olmak. Alkışlanmaktan da, alkışlamaktan da dehşetli haz duyarız. Yani Türkiye toprağı kişi putlaştırmak için son derece müsaittir. Öyleyse Marksist dünya görüşünü onun etik anlayışını ve insana bakışını benimseyenler sol hareket içinde, **kişi, yönetici, parti** vb. hangi türden olursa olsun **kült** yaratılmasına karşı iki kere daha hassas olmak, böylesi gelişmeleri daha baştan kararlılıkla engellemek, tevazuyu vazgeçilmez bir alışkanlık haline getirmekle yükümlüdürler. ■

A R A L I K ' T A   Ç I K I Y O R

Anlatılan senin hikâyendir!

Sosyalizmin tarihi... Kültür, sanat, felsefe ve bilimle karşılıklı etkileşimleri... Sosyalist düşünce, siyaset ve örgütlenme sorunları üzerinde ortaya çıkan teorik ve pratik farklılıklar... Osmanlıdan günümüze Türkiye'de sosyalizmin ve toplumsal mücadelelerin örgütlenişi, teorik gelişmesi, eylem biçimleri... ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, Macaristan, Yunanistan, İsveç, Mısır, Pakistan, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Yugoslavya ve Türkiye'nin özel olarak bu ansiklopedi için yazan, özgün görüşleriyle tanınmış seçkin düşünür ve yazarları... Tartışan tarafların görüş açılarını kendi ağızlarından öğrenmeniz için hazırlanan eklerde polemikler, belgeler, kongre tutanakları, tüzükler, bildiriler, söylevler, gazete kupürleri... Türkiye'de bugüne kadar yayımlanmamış fotoğraf, illüstrasyon, gravür, resim, grafik, afiş, karikatür, şema, harita ve istatistikler... Her dönemde önemli roller oynamış düşünce ve eylem adamlarının, siyaset adamı, asker, sanatçı, bilim adamı, düşünür ve yazar, binden çok insanın yaşamöyküsü...

SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

8 cilt • Her cilt 10 fasikül • Her fasikül 32 sayfa
Her fasikülle birlikte 8 sayfalık ek

15 Aralık 1988'e kadar abone olun,

indirimden yararlanın

Fiyat artışlarından etkilenmeyin,

ansiklopediniz evinize gelsin

İletişim Yayınları
Klodfarer Caddesi İletişim Han Cağaloğlu 34400 İSTANBUL
Tel: 520 14 53 - 54 - 55

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'ne cilt abonesi olmak istiyorum. Abone bedelini;

☐ Peşin: 140.000.- TL (Son ödeme tarihi 15 Aralık 1988) ödemek istiyorum.

☐ Taksitle: 190.000.- TL ödemek istiyorum.

1. Ödeme (son ödeme tarihi 15 Aralık 1988)	50.000.- TL
2. Ödeme (son ödeme tarihi 15 Ocak 1989)	35.000.- TL
3. Ödeme (son ödeme tarihi 15 Şubat 1989)	35.000.- TL
4. Ödeme (son ödeme tarihi 15 Mart 1989)	35.000.- TL
5. Ödeme (son ödeme tarihi 15 Nisan 1989)	35.000.- TL

Seçtiğim ödeme planına uygun ilk ödeme tutarını,

☐ İletişim A.Ş. 255661 no'lu Posta Çeki hesabına yatırdım.
☐ Ödemeyi yaptığımı gösteren Posta Çeki Alındı Makbuzunun fotokopisi ektedir.

ADRES: ....
....
....

İSİM ....
TARİH ....
İMZA ....

Abone formunu "İLETİŞİM YAYINLARI OKUR İLİŞKİLERİ KLODFARER CADDESİ İLETİŞİM HAN CAĞALOĞLU 34400 İSTANBUL" adresine gönderiniz.